

Академія наук вищої освіти України

Інформаційний вісник

*№ 5(61)
листопад-грудень*

- В номері:*
- * Офіційні матеріали
 - * Нагороджені медаллю
 - * Шануємо і гордимось
 - * Ідеї В.Стріхи живі й нині
 - * Нові публікації
 - * Постаті
 - * Хроніка
 - * Налагоджуємо міжнародні
взаємини
 - * Нам пишуть
 - * Наші ювіляри

Київ – 2008

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 24 жовтня 2008 р. (протокол № 8)

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є. д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., проф.; Баранник Д.Х., д.філол.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М., д.с.-г.н., проф.; Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Жеребко В.М., д.с.-г.н., проф.; Зверяков М.І., д.е.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Зінь Е.А., д.е.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; Клапчук С.М., д.і.н., проф.; Кравців Р.Й., д.в.н., проф.; Кузнецов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Мартиненко М.А., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Різун В.В., д.філол.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сіпітий В.І., д.м.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачников С.І., д.м.н., проф.; Товажнянський Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакур В.І., д.ю.н., проф.; Шут М.І., д.ф.-м.н., проф.; Дейнега І.І. к.і.н. (відповідальний секретар).

Свідомство про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2008

Академія наук вищої освіти України

Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.

Редактор – к.і.н Дейнега І.І.

Коректор – Дідич М.М.

Набір та верстка – Тищенко Л.В.

Видання зареєстроване в Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідоцтво серія КВ №6664 від
31.10.2002 р.

Видається українською мовою

Загальний тираж – 450 прим.

Адреса редакції 01054, м. Київ-54
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
e-mail: ashsu@ukr.net

Редакція може не поділяти
точки зору авторів

*Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 24 жовтня 2008 р.
(протокол № 8)*

© АН ВО України, 2008р.

ЗМІСТ

Офіційні матеріали.....	4
Ющенко В.А. Освітні перспективи України.....	4
Головний принцип – рівні умови для отримання вищої освіти.....	11
Коваль Л. Замість парт – прилавки.....	12
Уміймо рахувати.....	13
Мельник В. Не видаваймо бажане за дійсне!.....	14
Тягнибок О. Монументальне зло.....	16
Шевченко Т. Розмовляти українською – престижно.....	21
Нагороджені медалью.....	22
Шануємо і гордимось.....	24
Ідеї В.Стріхи живі й нині.....	32
Литвин В.В. Світове відкриття талановитого вченого і патріота України	
П.Д.Ятеля.....	39
Нові публікації.....	43
Дубина М.І., Стецюк В.В. Природні ресурси як об'єкт державної безпеки України.....	43
Табачников С.І. Актуальні проблеми соціальної і судової психіатрії та наркології у ХХІ столітті.....	55
Кузнецов Ю.М. Актуальність викладання дисципліни «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою» для студентів-машинобудівників.....	65
Дудар Т., Дудар В. Розвиток агропродовольчого ринку України в період глобалізації.....	75
Зінь Е. Механізм розвитку регіональної інноваційної діяльності.....	84
Марцин В. Умови виникнення та показники оцінки факторів, що формують конкурентоспроможність підприємства.....	98
Постаті.....	114
Пилип Говоров.....	114
Олександр Завальнюк.....	122
Іван Ільницький.....	131
Хроніка.....	135
Налагоджуємо міжнародні взаємини.....	140
Нам пишуть.....	143
Наші ювіляри.....	146
Дмитру Бараннику – 85.....	147

**ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ВІКТОР ЮЩЕНКО
ОСВІТНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ**

Попри бурхливі й навіть болісні політичні процеси, що сьогодні вирують в Україні, попри цинічний егоїзм і зради окремих лідерів, одне залишається непорушним – український народ твердо вибрав демократичний та європейський шлях розвитку. Це відповідає цивілізаційній сутності української нації, і змінити її не можуть ні маніпуляції домашніх політтендлярів, ні мудрі технології закордонних стратегів. Я, як Президент, гарантую стабільність нашого демократичного курсу, у цьому бачу свою місію і обов'язок українського патріота.

З кожної кризи ми виходимо досвідченішими й міцнішими. Політичне шумовиння відійде в минуле. Нам же належить дивитися в майбутнє, послідовно й упевнено розбудовувати українську державу.

Сьогодні, на початку нового навчального року й у переддень Дня вчителя, хочу зупинитися на одному з найважливіших напрямків, що веде країну до успіху, – на наших завданнях у сфері освіти.

Вона завжди була в пошані, але саме в наш час набула кардинально нового значення.

В умовах постіндустріального, інформаційного етапу розвитку світової цивілізації саме освіта й наука стають основними продуктивними силами, визначають конкурентоспроможність і життєздатність держави.

Інтелектуальний і духовний потенціал нації є сьогодні тією базою, на якій ґрунтується її політична й економічна могутність, її статус у міжнародній ієрархії, її подальші перспективи.

Від того, чи зможемо ми забезпечити пріоритетність розвитку освіти, залежить відповідь практично на всі інші життєво важливі виклики сучасності й майбутнього.

Освіта, таким чином, перетворюється на пріоритетну умову національного розвитку й запоруку національної безпеки. Її всебічна підтримка – ключове завдання української державності.

Українська нація по праву вважається однією з найосвіченіших. Це наш великий шанс, наш стратегічний капітал. Ми зобов'язані зберегти й примножити його, уміло використати на благо України.

Проте в нових сучасних умовах наша освіта потребує модернізації. Необхідно переорієнтувати освітню діяльність, що базується на традиційному «академізмові», на реальні потреби суспільства, на розвиток людини як особистості.

Ми повинні навчитися формувати людину з інноваційним типом мислення, культури і поведінки, здатну постійно самовдосконалюватися й успішно реагувати на постійні зміни у світі.

Моя позиція чітка і принципова – держава має зробити все можливе, щоб забезпечити всім громадянам доступ до якісної освіти.

Саме тому я надаю першочергову й постійну увагу зростанню освітнього рівня нації, модернізації середньої та вищої школи, підвищенню добробуту й соціального статусу вчителів та викладачів.

Радий, що моя політика й ініціативи знаходять живий відгук і розуміння в суспільстві, передусім в освітянської громадськості.

Це засвідчили, зокрема, проведені в цьому році Всеукраїнський форум інтелігенції, Всеукраїнська нарада з питань підвищення якості освіти в Україні та нещодавня Нарада з керівниками вищих навчальних закладів з питань забезпечення доступу громадян до якісної вищої освіти.

Я перебуваю в постійному контакті з нашими освітянами, ми ведемо конструктивний і плідний діалог. Його результатами стали укази Президента України від 4 липня 2005 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» та від 20 березня 2008 року «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні». За підсумками наради з

ректорами найближчим часом вийде указ «Про забезпечення подальшого розвитку вищої освіти України».

Я дав урядові доручення розробити та затвердити комплексний план дій з розвитку освіти в Україні на 2008 – 2011 роки. У Верховній Раді чекає схвалення нова редакція Закону України «Про вищу освіту», яка враховує виклики сучасності.

Усі ці зусилля в цілому спрямовані на вирішення головного стратегічного завдання – кардинального підвищення якості освітнього процесу. Це передбачає цілий комплекс дій – удосконалення змісту навчальних програм, завершення повної комп'ютеризації шкіл, запровадження сучасних освітніх технологій, поліпшення матеріально-технічної бази та методичного забезпечення викладання, посилення наукової роботи університетів й академій, підвищення матеріального й соціального статусу освітянина та інших не менш важливих заходів.

Робота ведеться, робота посилюватиметься. За останні роки ми вже досягли помітного прогресу в освітній сфері.

Одразу хочу згадати наше найважливіше досягнення. Це запровадження у цьому році зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників, у якому взяли участь понад 466 тисяч юнаків та дівчат.

Ця амбітна і масштабна реформа стала нашим великим проривом у забезпеченні рівного доступу громадян до вищої освіти. Вона стосується всього нашого народу, кожного учня, практично кожної української сім'ї.

Ми ввели фактично нові принципи набору абітурієнтів до вищих навчальних закладів – об'єктивні, прозорі, чесні й соціально справедливі.

Нова система блокує корупцію та використання впливових зв'язків при вступі, відновлює довіру народу до держави й освітньої системи, оздоровлює суспільство.

Дуже важливо, щоб молода людина входила у дорослий світ чесно, щоб у неї не було на цей світ образ і розчарування. Чесний вступ до університету – це потужний стимул зберегти честь до кінця життя.

Як і все нове, і в суспільстві, і в освітянському середовищі реформа сприймалася з певним острахом, сумнівами, а подекуди й зі спротивом. Проте тепер можемо констатувати: перше незалежне тестування пройшло успішно й у цілому було позитивно оцінено як абітурієнтами, так і працівниками середньої та вищої школи.

У 2008 році за сертифікатами Українського центру оцінювання якості освіти до вищих навчальних закладів зараховано 95% абітурієнтів.

Решта 5% не проходили тестування у зв'язку зі станом здоров'я. Серед прийнятих за сертифікатами певна частина належать до пільгових категорій. Із них 2,5% дітей-інвалідів І і ІІ групи, 1,6% дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків, 1% тих, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Ці, на перший погляд, сухі цифри насправді відображають ще одне надзвичайно важливе позитивне зрушення. Наше суспільство стало гуманнішим, держава повернулася обличчям до найбільш знедолених дітей нашого народу. Ми зробимо все, щоб дати їм шанс реалізуватися, щоб вони відчували – їх не покинули напризволяще, вони повноцінні й повноправні сини й доньки України. Це моя принципова позиція.

Звісно, при проведенні зовнішнього незалежного оцінювання знань були й недоліки, в основному технологічного й локального характеру. Відповідні державні структури отримали завдання проаналізувати й визначити механізми їх усунення в 2009 році.

Незаперечним успіхом України стало приєднання в 2005 році до Болонського процесу, який передбачає створення спільної Зони європейської вищої освіти до 2010 року.

Перед нами стоїть відповідальне завдання – прискорити запровадження європейських стандартів у вищій школі, не втрачаючи при цьому найкращих власних традицій.

Виконання цього завдання на практиці означає – з 2010 року наша вища освіта вже буде інтегрована до Європейського Союзу.

Наші студенти, наша майбутня інтелектуальна еліта отримають такі ж права й можливості, як і їхні ровесники в ЄС, вони зможуть навчатися в європейських університетах, вони першими з українців фактично стануть громадянами Євросоюзу.

Болонський процес – це один з фундаментальних напрямків інтеграції нашої держави до європейської спільноти.

Уведення європейських стандартів у сфері вищої освіти передбачає також серйозні зміни в нинішній мережі вищих навчальних закладів та їхній структурі.

У даний час у нас склалася досить парадоксальна ситуація. В Україні налічується 904 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності. Крім того, діє 1005 їхніх відокремлених структурних підрозділів. Тим часом Велика Британія таких навчальних закладів має 96; Франція – 78; Італія – 65; Польща – лише 11.

На практиці це означає, що багато українських навчальних закладів, формально маючи статус вищих, насправді не спроможні повною мірою забезпечити сучасний рівень викладання. Вочевидь, маємо справу з розпорошенням ресурсів, розмиванням і нівелюванням самого поняття вищої освіти.

Необхідно подбати й про підвищення рівня наукової роботи в університетах. Існує аксіома: університетом вважається тільки той вищий навчальний заклад, який проводить значущі наукові дослідження і готує на цій основі кадри вищої кваліфікації. В Україні сьогодні із 347 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації наукові дослідження здійснюють менше половини. Для забезпечення необхідної якості вищої освіти, конкурентоспроможності навчальних закладів потрібно провести їх укрупнення, створити потужні регіональні університети.

Одним з базисних завдань у галузі освіти вважаю посилення її духовної та національної складової.

Виховання справжнього інтелігента, громадянина і патріота, прищеплення любові до України, її мови, культури й історії, глибоке відчуття спільної причетності до долі нації – першочерговий обов'язок нашої школи.

Тільки так зможемо наповнити життя молодого покоління істинним високим смыслом, об'єднати націю і мобілізувати її творчі сили на досягнення успіху.

Особливу увагу слід звернути на відродження української мови. Роль школи, як середньої, так і вищої, у цій життєво важливій справі – провідна.

Як сказав великий український поет Олександр Олесь: «Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительська діяльність народу».

Молоде покоління українців повинне заговорити мовою свого народу. Так є в усьому цивілізованому світі, так має бути і в нас. Це питання нашої ж національної гідності.

Час нарешті повернути українській мові її законні права у вищій школі, з якої вона була тихцем усунута радянськими асиміляторами. Наше завдання – дати зрозуміти кожному викладачеві, кожному студентові: українська наука жива, вона розвивається, невпинно рухається вперед і без повноцінного знання української вони стикаються з небезпекою залишитись осторонь цього процесу.

Наша інтелектуальна еліта має служити зразком любові й поваги до української мови, власним прикладом сприяти підвищенню її авторитету в суспільстві.

Нарешті, завданням і справою честі держави є подальше підвищення матеріального й соціального статусу працівника освіти. Учитель повинен мати всі підстави пишатися тим, що він учитель, відчувати належну повагу і від влади, і від суспільства.

Я, син сільських учителів, сприймаю турботу про поліпшення життя освітян як свій святий обов'язок.

У цьому плані вже багато зроблено. Послідовно підвищується оплата праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, стипендії для студентів.

Уведення Єдиної тарифної сітки дасть змогу збільшити у 2008 році середню заробітну плату освітян з 1460 грн. до 1891 грн.

Надбавки до посадових окладів вчителів, які працюють на селі, уже зросли на 20%. У вищих навчальних закладах середня зарплата професора нині становить 2474 грн., доцента – 2012 грн.

Я дав доручення місцевим органам влади істотно прискорити і темпи виділення житла для працівників освіти. Якщо у 2005 році їм уперше було надано майже 600 помешкань, то 2007 року – 711, а в I півріччі 2008 року – 807. Зазначу, що в 2004 році цей показник становив тільки 167 квартир. Наша мета протягом трьох-чотирьох років забезпечити житлом усіх 19 тисяч освітян, які перебувають на квартирній черзі.

Я впевнений, що спільними зусиллями ми розв'яжемо всі наші проблеми й виведемо українську школу на найвищий європейський рівень.

Україна забезпечить майбутнє освіти – освіта забезпечить майбутнє Україні.

ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП – РІВНІ УМОВИ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти **Володимир Полохало** зазначив, що на випускників загальноосвітніх навчальних закладів у цьому році після основної сесії зовнішнього незалежного оцінювання чекає ще одне випробування. «Йдеться про участь у конкурсі для вступу до вищого навчального закладу», – сказав він у прямому ефірі на радіо Свобода 6 червня 2008 року.

Народний депутат наголосив, що «всебічну і об'єктивну оцінку такого масового заходу як тестування можна робити лише після завершення вступної кампанії до вищих навчальних закладів». Але він додав, що вже сьогодні можна робити висновок, що «зовнішнє незалежне оцінювання – це найбільш радикальна і найбільш резонансна реформа в історії вітчизняної системи освіти».

– Нині проводиться величезна робота, щоб мінімізувати ризики і проблеми, пов'язані з переходом на всеохоплююче незалежне оцінювання знань, – повідомив Володимир Полохало.

Голова Комітету інформував, що Комітет з питань науки і освіти в лютому і в квітні фундаментально розглядав питання зовнішнього незалежного оцінювання. Комітет проводив круглі столи у Львові, Сумах, Харкові, Сімферополі, зустрічі, наради із ректорами і директорами навчальних закладів. «Ми рекомендували, зокрема Міністерству освіти і науки, взяти до уваги дуже багато чинників, які, можливо, допомогли сьогодні тим, хто вступає до вищих навчальних закладів, мати рівні умови або більш-менш рівні умови для отримання високоякісної вищої освіти. Бо це головний принцип».

***Інформаційне управління
Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти***

ЗАМІСТЬ ПАРТ – ПРИЛАВКИ

Спробу (В.В.Скопенка) перепрофілювання навчальних приміщень, що перебувають на балансі Київського національного університету ім. Т.Шевченка, на комерційні об'єкти зупинили працівники столичної прокуратури.

Виявилося, що між колишнім керівником Київського національного університету ім. Т.Шевченка (В.Скопенком) та керівництвом одного з Комерційних підприємств були укладені договори про спільну діяльність, відповідно до яких передбачалося змінити форму власності нежитлових приміщень університету з державної на приватну.

Якби угоду було виконано, призначені для навчально-виховного процесу приміщення могли б перетворитися на торговельно-розважальні комплекси. А отже замість парт в університеті з'явилися б... гральні автомати та комерційні кіоски.

Враховуючи порушення прав студентів та приховане відчуження державного майна, прокуратура столиці звернулась до Господарського суду Києва з позовами про визнання угод недійсними. Позови були задоволені.

***Любомира КОВАЛЬ,
«Урядовий кур'єр»***

УМІЙМО РАХУВАТИ!

Назріває нова дата – подія Полтавської битви.

Керівництво однієї з основних областей України радо б по камінчику викинути все національне – підмурок під пам'ятник славному сину України – С.Петлюрі, забути про подвиг І.Мазепи і про ту роль, яку відіграв він у історії національного пробудження України. По телебаченню даються сюжети, в яких жінки-росіянки проклинають Мазепу за те, що був жінколюбом, що не шанував царя і тому перейменування вулиці в Києві для них ледве не злочин.

Вчені-історики планують провести широку нараду саме про Полтавську битву і її героїв та злочинців.

Цікавитиме їх у цьому році і питання: скільки років незалежній Україні. Чи лише 16? А IV універсал Центральної Ради до уваги не береться?

Свого часу не визнав цього Л.Кравчук, бо боявся сказати про сімдесятилітню більшовицьку окупацію України, а то може й за день не освоїв справжньої історії України, але нинішні радники мабуть могли б навести правдиві факти, як це зроблено в Прибалтиці.

А Новій Україні не 17, а 81 рік!

НЕ ВИДАВАЙМО БАЖАНЕ ЗА ДІЙСНЕ!

З великим інтересом прочитав статтю О.Вертія. „О нації, ти дужа і вічна як Бог..." („ЛУ" № 24 від 31.07.08). Та хіба „так" відбувається насправді? Названим О.Вертієм представникам української дожовтневої еліти, які прагнули до „поєднання господарчої діяльності й багатого духовного світу", жилося досить складно, а після революції еліту було цілком знищено. Український народ лишився без цього тонкого життєдайного шару. Бо, як відверто говорив Д.Бедний одному англійському журналістові: „Україна – непевна земля. Повірте – нікому з українців ми тут не довіряємо, хоч би був найкращим комуністом. Нікому з них не можна вірити". Тож винищення Москвою українського етносу стало основним завданням, бо, як виявилось, заходи царизму в цій ділянці були неефективними.

Наша теперішня самоназвана „еліта" є штучно зрощеним явищем. В Україні не було національно свідомої „критичної маси", потрібної для повноцінного державотворення. Природно, за таких обставин влада опинилася в руках конгломерату елементів, яким не потрібна „цілісна загальнодержавна концепція економічного розвитку держави" та ще й з „урахуванням національних особливостей". До перерахованих автором „елітних хижаків" слід додати надпотужні, контрольовані грошовими мішками ЗМІ, чия діяльність спрямовано на денаціоналізацію, дебілізацію, що знаходить широку підтримку в наших „братів". За таких обставин говорити про „суворий контроль держави і народу" досить проблематично, а про „відповідальність перед законом і народом" – і поготів.

Тяжкими були перші роки незалежності добре знаного мною Казахстану. Та попри всю складність обставин згуртованість казахів забезпечила збільшення їх етнічного складу від неповних 40 відсотків до більш ніж 60. Ми ж, замість згуртуватися й допомогти своїм президентам,

товчемося навколо форми правління аж до скасування посади президента взагалі.

Я би менше переймався нашою демократією, не порівнював би її з демократією в Польщі, Чехії, у країнах Балтії. Це рідше руйнівна охлократія, коли можна не тільки грабувати, а й паплюжити українців, ігнорувати закони, вести розгнuzдану пропаганду проти Держави українського народу. Тож за таких реалій складно „повернути і піднести на рівень втрачені національні ідеали та цінності”. Я не чув від жодного політика, що саме він зробив для „піднесення цих ідеалів і цінностей”, а від електорату не чув таких запитань...

Є, як і було, тільки таке: „накормить народ”, „матеріальное благосостояние”, „достойні пенсії і зарплати”, „покращення життя вже сьогодні” тощо – гасла, десятиліттями повторювані, хоч і цілковито брехливі.

Владу ж, здається, усе цілком задовольняє: соціальна напруга меншає, і пливають живі долари в бездонні кишені „підкувальників”. На майбутнє України їм наплювати, у найкращому разі щось мимрять про „захист” заробітчан і продовжують спустошувати Україну, знищують її науковий потенціал.

Я вірю в незнищенність „дужої і вічної” нації, та не видаваймо бажане за дійсне!

*В.Мельник,
м.Павлоград Дніпропетровської обл.*

МОНУМЕНТАЛЬНЕ ЗЛО

*Олег Тягнибок,
голова ВО "Свобода"*

Недарма кажуть, що найгірше зло – це непокаране зло. Відтоді, як толерантна українська влада дозволила провести гуманітарно-сепаратистський з'їзд в Сіверськодонецьку, події розгортаються, неначе за "ефекту доміно". На Закарпатті активізувалися витягнуті зі столітнього нафтаїну карикатурні москвофільські "русини" (хто не знає – вся ця вакханалія навколо неіснуючих "русинів" має своїм джерелом оперативні розробки царської охоранки та пізньорадянського КДБ). Потім довідуємося, що 15 березня на Верецькому перевалі (межа Львівської та Закарпатської областей) планують відкрити більш ніж сумнівний угорський монумент, патронований як місцевою владою, так і найвищими керівниками держави.

Приурочений до дати "1100-ліття приходу угорців" у Карпатський регіон, цей комплекс має стати своєрідним реверансом у бік Угорщини, яка погодилась спорудити в Будапешті меморіал пам'яті жертв Голодомору в Україні. Принаймні, про це йдеться в угоді, яку підписали 15 січня президенти обох країн – Віктор Ющенко та Ласло Шойом.

Кулуарним шляхом українцям нав'язали встановлення пам'ятника, що символізує претензії Угорщини на імперський статус та частину українських етнічних територій. В обмін на це пропонують вшанувати в Угорщині жертви Голодомору – це не співмірно!

Попри інформаційну блокаду, серед українських науковців знайшлися справжні патріоти, які звернули увагу на небезпеку, що криється за угорськими архітектурними експериментами, та вдарили на сполох (http://www.vosvoboda.info/ukr_txt003718).

За ініціативи ВО "Свобода" Львівська обласна рада 102-ма голосами ухвалила звернення до депутатів Закарпатської обласної ради, Президента та Прем'єра з вимогою не допустити встановлення антиукраїнських символів на українській території.

Взагалі, говорити про відзначення якоїсь певної "річниці віднайдення угорцями батьківщини" в контексті Українського Закарпаття (Срібної Землі) – знущання над історією.

Перше. Враховуючи те, як відбувалися подібні переходи кочових племен в добу "великого переселення народів", точний рік встановити неможливо в принципі. Адже такі мандри тривали десятиліттями, а з точною хронологією темних віків історії Європи сутужно і донині. Це, звичайно, не може зупинити "істориків", стурбованих пошуками великодержавних коренів великого угорського народу – бо що таке історичні реалії проти творчого натхнення та соціального замовлення угорської влади і її закарпатських лакеїв?

Друге. Наскрізь облудним та брехливим є саме трактування питання про "віднайдення батьківщини" – так, нібито напівдикі мадярські кочовики натрапили на безлюдну територію в серці Європи, яка тільки й чекала на освоєння та заселення самозваними "європейцями". Лише вони і принесли в цей Богом забутий край справжню цивілізацію та культуру. А без волохатих прибульців зі сходу, з-за Уральських гір, мовляв, так би й залишились суцільні хаші, вбогість та сірість.

Насправді, територія сучасної України пережила десятки візитів таких "гастарбайтерів" зі сходу. "Погибоша, як ті обри", – лаконічно підсумував давньоукраїнський літописець результати їх творчої діяльності. Попри вікові намагання Угорщини здобути статус регіональної супердержави за рахунок підкорених народів-сусідів, історія розставила все на свої місця та вказала відповідне місце Угорщини на політичній карті світу. Якщо ж сьогодні комусь і далі ввижається "Велика Угорщина" (схоже, подібні мрійники є не лише в угорському Будапешті, а й в українському Ужгороді), то для симетрії можна запропонувати допомогу в нелегкій справі

"віднайдення" батьківщини. Насправді історична батьківщина угорців – це південна тайга Західного Сибіру та Зауралля. Якщо так вже кортить – нехай собі вирушають у тому напрямку.

До речі, Будапешт звертався з аналогічною пропозицією встановити подібні монументи до влади Словаччини, Польщі та Румунії. Зрозуміло, у відповідь ті показали їм велику дулю. А ми – як завжди... щоб нікого не образити.

Однак, незважаючи на протести громадськості, антиукраїнські сили, користуючись підтримкою влади, роблять свою справу. Безхребетні прислужники чужинців та корумповані політики влаштовують черговий плач Ярославни на тему "євроінтеграції", "адвоката України в Європі", "стратегічного партнерства" та будуть пережовувати набридлий словесний мотлох про "толерантність" і "виваженість".

Як підтвердження цій ганьбі розпочали з Мукачівського замку, який є національним символом українців. Всупереч чинному українському законодавству, тут відновлюють символ мадярської династії Арпадовичів – степового орла-турула, піднятого на колоні заввишки 33 (!!!) метри.

Будь-які спроби опротестувати злочин проти національної пам'яті українців будуть натомість кваліфікувати як "розпалювання міжнаціональної ворожнечі" та "ксенофобію".

Щось схоже вже було в 2005 році, коли у Львові, попри спротив місцевої громади, за вказівкою з Києва проштовхнули-таки польську ідею-фікс щодо відкриття на Личаківському цвинтарі меморіалу "Орлят" – польських окупантів. Центральним елементом оформлення меморіалу є принизливий для українців "меч-щербець", який, за польською міфологією, король Польщі Болеслав Хоробрий надщербив об Золоті ворота в Києві. Тоді за вказівкою влади в пресі підняли антиукраїнську вакханалію, роблячи акцент на тому, що, мовляв, "боротися з мертвими" – це не шляхетно та не похристиянськи, а от вшановувати мертвих окупантів – це дуже навіть по-європейськи.

Пригадую, як в той час я вніс на розгляд Верховної Ради проект Постанови "Про рішення... щодо завершення впорядкування польських військових поховань 1918-1919 рр. на території Історико-культурного заповідника "Личаківський цвинтар". Тоді парламент підтримав мою пропозицію і ця постанова була ухвалена. Яке ж було моє здивування, коли наступного дня депутати-б'ютівці, поопускавши очі, дружно натиснули на зелені кнопки і, за пропозицією свого речника Олега Білоруса, відмінили вчорашнє позитивне голосування. Бачите, щоб не зіпсувати стосунки з сусідами.

У випадку ж із угорським меморіалом не йдеться навіть про військовий цвинтар, а про абстрактні імперські претензії та амбіції, що не мають нічого спільного з реальністю. Говорити ж про те, що встановлення помпезного українофобського та історично безглузлого угорського монумента "сприятиме" (?) "позитивним" (??) "міжнаціональним стосункам" (???), як це роблять закарпатські лакеї угорських шовіністів, які за прикриття непорозумінням очолюють обласні державні адміністрації, – це повне блюзнірство.

Зате ревнителі "християнського" вшанування померлих чомусь не вважають за потрібне поширювати свою турботу на українців – їм завжди цікавіші як не поляки, то мадяри, як не радянські "визволителі", то московські цариці. Тому й воліють скромно промовчати про те, що за кілька метрів від угорського меморіального комплексу на Верецькому перевалі, який споруджують стахановськими темпами, поховано сотні українських патріотів. Їх, до речі, досі не ексгумовано. Саме на цьому місці в березні 1939 року угорськими окупантами було розстріляно кілька сотень полонених вояків Карпатської Січі, що захищали свій край від іноземного вторгнення. Розстріл беззбройних полонених – це ганебний військовий злочин, за який Угорщина досі не вибачилась перед українцями. Як і за агресію проти Карпатської України, між іншим.

Прагнучи задовольнити угорське лобі, "українська" влада одночасно плює на пам'ять про українських героїв, які віддали своє життя за свободу. Інакше, як знущанням над

полеглими, те, що відбувається на Верецькому перевалі, назвати тяжко. Навіть дату відкриття меморіалу політкоректні угорці акуратно пристосували до річниці ліквідації Карпатської України.

В Указі Президента України "Про відзначення 70-річчя подій, пов'язаних з проголошенням Карпатської України", подано традиційний перелік бюрократичних заходів в стилі "утворити організаційний комітет" та "затвердити план заходів". Указ – це добре, але на фоні спорудження угорського монументу на кістках захисників Карпатської України – це черговий плювок в обличчя українців. Може, молоді закарпатські та галицькі хлопці, які стали на захист покинутої всіма молоді Карпатської України від угорського імперіалізму в 1939 році, спатимуть спокійно в порослих травою могилах, якщо в світ вийдуть обіцяні Віктором Ющенком "ювілейні монети, поштові марки та конверт"?

Пане Президенте, цього недостатньо!

Невже українці далі будуть терпіти наругу над своєю гідністю та національною гордістю, доки дволикі та їх сподвижники торгуватимуть Україною наліво й направо?

Переконаний, що ні.

РОЗМОВЛЯТИ УКРАЇНСЬКОЮ – ПРЕСТИЖНО

Обласний центр історії та розвитку української мови Дніпропетровського національного університету провів круглий стіл, присвячений Міжнародному дню рідної мови. В роботі взяли участь науковці ДНУ, державні службовці, представники засобів масової інформації, рекламодавці. Декан факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства **Ірина Попова** – науковий керівник центру. Про соціальну вагомість мови в різних формах міської комунікації говорила директор Обласного центру історії та розвитку української мови, доцент кафедр української мови **Н.Голікова**.

Співробітники центру розробили проект наукового дослідження «Писемне мовлення на вулицях нашого міста: культура й екологія», вже вийшли два науково-методичні посібники «Писемне слово на вулицях Дніпропетровська», в яких висвітлено помилки в рекламних оголошеннях, а також рекомендації, як уникнути їх.

Учасники круглого столу й надалі координуватимуть діяльність різних наукових, державно-адміністративних, громадських, приватних організацій для підвищення соціального статусу української мови.

***Т.Шевченко,
співробітник Дніпропетровського
Обласного центру історії
та розвитку української мови***

**НАГОРОДЖЕНІ МЕДАЛЛЮ
«ЗА УСПІХИ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ»
КРАЩІ ФАХІВЦІ І ПЕДАГОГИ**

Андрущенко Віктор Петрович
Баранник Дмитро Харитонович
Божидарник Віктор Володимирович
Боровий Валентин Олександрович
Говоров Пилип Парамонович
Горбачук Іван Тихонович
Грицаєнко Зінаїда Мартинівна
Гудзь Володимир Павлович
Дейнега Ірина Іванівна
Завальнюк Олександр Михайлович
Зіменковський Борис Семенович
Зозуля Іван Савович
Зубок Микола Іванович
Ільницький Іван Григорович
Клапчук Сергій Миколайович
Коцан Ігор Ярославович
Крижанівський Ярослав Йосипович
Курило Володимир Іванович
Куцова Валентина Зиновіївна
Мартиненко Михайло Антонович
Панченко Петро Пантелеймонович
Паращук Юрій Степанович
Пилипчук Олег Ярославович
Поляков Микола Вікторович
Рудик Станіслав Костянтинович
Сокол Євген Іванович
Тищенко Людмила Володимирівна
Тіман Майор Пилипович

Хомич Володимир Тимофійович
Цимбалюк Віталій Іванович
Шакун Василь Іванович
Шевчук Світлана Володимирівна
Шимон Людвик Людвинович
Ярмиш Юрій Феодосійович
Яцимирський Віталій Костянтинович
Святійший Філарет, патріарх Київський і всієї Руси-
України

БЛАГОСЛОВЕННЕ БУДЬ ІМ'Я...

**(21 січня виповнюється 80 років від дня народження
одного з головних борців за незалежну Україну
і Українську Помісну православну церкву
Святійшого Філарета)**

У липні 1992р. я, будучи головою ДЕК у Волинському педагогічному інституті (нині національному університеті) ім. Лесі Українки, брав участь у відкритті погруддя Шевченка в Берестечку, що на Волині. Стояла чудова погода... Сміялось сонце з небозвода, заливались у пташиних співах густі сади, прихильно схиляли до людей свої голівки чорнобривці, щедро насаджені біля тинів сільських хат, на вигоні і біля спорудженого пам'ятника, де зібралось багато святково прибраних людей. А нові колони йшли і йшли. І раптом з якоїсь бокової вулички показала церковна процесія з великим розп'яттям, хоругвами і невеличким на зріст священиком попереду. Багато із зібраних побігло подивитись на процесію зблизька. Виявилось, що це парафіяни сусідського села. Священик продовжував службу по-російськи, а хор з кількох жінок вторив йому. Так продовжувалось хвилин з десять. А далі тих, що прибігли сюди, прорвало. Звідусіль посипались як батоги кличі: «Ми українці і службу слід правити українською, як робить це наш Філарет!». Яюсь раптово замовк той незспіваний жіночий хор, припишк рудий попик, а майдан захлинався співами...

Я й досі бачу той радісний натовп і у вухах чую тривожні, але сміливі голоси десятків простих людей...

У січні 2009 року Святійшому Філарету, Главі Української православної церкви Київського патріархату, єдиної і рідної для $\frac{3}{4}$ людей всієї України набіжить вісімдесят,

вісімдесят неспокійних, тривожних років, позначених різноформною і нестихаючою боротьбою за справжню українську церкву. Вороги в чорних сутанах і чорними ротами проклинали (і проклинають!) Його, виголошують анафеми, вдаються до інсинуацій, наклепів, обмов, та Він, як Прометей, вистояв... Знехтував образи, слабкість розуму недругів, бо як гірський орел бачив перед собою і далше і ширше визволену українську майбутність. Був переконаний, що нова, звільнена твід колоніального рабства Україна мусить мати свою самостійну українську церкву, не ту, що з 1686 року насаджує в Україні Москва, а ту, яка разом з українцями не в одній сутичці з ворогом стояла насмерть за Україну вільну і незалежну, яка вистояла, вистраждала право на свою самостійність в управлінні і є рівноправною сестрою в родині православних церков світу. На Нього полювали недоброзичливці, молодчики з хрестами на грудях. Планували вбити під час відвідання одного з монастирів, вбивали в «чорний четвер», коли хоронили митрополита Володимира, коли відвідував донецький і одеський краї. Трощили автомашину, на якій приїхав, палили книги, які писав, цькували в московській і промосковській пресі. Біографічно продовжив подвиг архієпископа Макарія, порубаного татарами під час богослужіння, Петра Могили, отруєного уніатами, митрополита Липківського, зниклого безвісті у сталінських концтаборах і ще багатьох служителів церкви і борців за самостійну Україну, яких згноїли в тюрмах і на Соловках сталінські опричники. А втім трохи біографії.

Святійший Філарет (Денисенко Михайло Антонович у миру) народився на Донеччині – в селі Благодатному Амвросіївського району, в родині робітника. З відзнакою закінчив Одеську духовну семінарію (1946) і Московську духовну академію (1952).

У 1950р. прийняв постриг з ім'ям Філарета (з грецької мови означає: той, що любить доброту). Був рукопокладений у сан ієродиякона, а в 1951 році – у сан ієромонаха. З 1952 року – кандидат богослов'я, викладач святого письма в Московській духовній семінарії та

благочинний Троїце-Сергієвої Лаври. В 1953р. Йому присуджено вчене звання доцента, і Він стає інспектором Саратовської духовної семінарії із зведенням у сан ігумена. Через рік Святійший Філарет – інспектор Київської духовної семінарії. У 1958р. зведений у сан архімандрита і призначений ректором духовної семінарії, а через два роки – керуючим справами Українського екзархату і настоятелем Володимирського кафедрального собору.

Всебічно ерудований, автор понад 500 наукових та інформаційно-популярних праць з богослов'я, педагогіки, філософії, етики, історії церкви і всесвітньої історії, наділений тверезим розумом, великим набутим досвідом і здібностями дипломата – все це відкрило перед Святішим Філаретом двері до міжнародної діяльності. Так, у 1961-1962рр. – Він настоятель двору Російської православної церкви при Олександрійському патріархаті (ОАР), тоді обраний єпископом Лузьким, вікарієм Ленінградським (Санкт-Петербурзької) єпархії з дорученням керувати Ризькою єпархією, хіротонізований на єпископа в м. Ленінграді, виконуючий обов'язки Екзарха Середньої Європи, єпископ Віденський і Австрійський. А духовна кар'єра Святішого Філарета і далі зростає: він стає єпископом Дмитровським, вікарієм Московської єпархії, очолює Московську духовну академію і семінарію.

Ще через якийсь час Святійший Філарет возведений у сан архієпископа і призначений постійним членом Священного Синоду, Екзархом України, архієпископом Київським і Галицьким, а в 1968р. возведений у сан митрополита.

З того часу Святійший Філарет представляє Російську православну церкву на численних Вселенських Міжнародних, Всесоюзних та Всеукраїнських конференціях, асамблеях, конгресах, сесіях, комісіях та радах, присвячених боротьбі за мир та роззброєння, за порозуміння між церковними конфесіями, зміцненню культурно-освітніх взаємин, популяризації духовних цінностей тощо. Він – і член Всесвітньої Ради миру (1977), і почесний член Московської і

Ленінградської духовних академій (1970, 1973), і той незамінний член високої духовної еліти, без якого не відбувалась жодна церковна подія.

Зважаючи на міжнародний резонанс, на значні наукові досягнення і духовні заслуги Святішого Філарета, Рада Будапештської Реформаторської Духовної Академії в 1979р. присудила йому наукове звання доктора богослов'я, а через півроку це зробила і Рада Пряшівського богословського факультету.

Тогочасна преса – радянська і міжнародна – масовими тиражами публікують його біографію, пишуть про успіхи його пастирської діяльності, відзначають той величезний внесок, який зробив Святійший в популяризацію Російської православної церкви. До речі, Святійший Філарет тоді стає кавалером ряду орденів РПЦ, Олександрійського, Антіохійського, Ієрусалимського, Болгарського, Грузинського, Польського, Чехословацького патріархів, ордену Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого I ступеня, орденів «Дружби народів», «Трудового Червоного Прапора», Ярослава Мудрого V і IV ступенів, найвищої академічної нагороди – Нагороди Святого Володимира тощо.

Логічно, що після смерті тодішнього патріарха Росії Пімена (1990) митрополита Філарета на черговому Соборі РПЦ таємним голосуванням обирають Місцєблюстителем Московського патріаршого престолу та Головою Помісного Собору РПЦ. А це (за традиційними правилами) означало, що Святійший Філарет мав очолити і Російську православну церкву. Однак тоді цього не сталося...

Трудно було тогочасному російському керівництву державою повністю «відпустити» Україну, тому воно «по ранках разом зі своїми міністрами думало... про неї», а відтак схопилось за пропозицію заздрісних московських чорноризців обрати патріархом РПЦ не Святішого Філарета, хоч Він по праву на це заслуговував, а такого, як і вони ревного «блюстителя» високої духовної моралі і неподільності

Російської православної церкви. Всупереч логіці речей, такий претендент знайшовся і його обрали...

А Святійший Філарет, завжди відстоюючи церкву України, тепер категорично вимагає від РПЦ автокефалії Української православної церкви. Таке рішення виніс і Помісний Собор УПЦ, що відбувся 3 листопада 1991 року. Та дарма. Як і в 1686р., а згодом у 20-х рр. ХХ ст., московські правителі і «духовні отці», розуміючи, яку небезпеку для Москви таїть у собі Помісна Українська Православна Церква, і на цей раз поховали споконвічну мрію українців.

Група невдоволених ієрархів, виконуючи вказівки Алексія II, звинуватили Святішого Філарета в кляत्वовідступності, а відтак таємно, без відома властей у Харкові, провели неканонічний Харківський Собор (і на цей раз Харків прислужився!), а відтак розділили українське православ'я на дві частини. При цьому РПЦ зробила непоправну помилку, бо українців зробила ворогом російського православ'я. Щоб зробити РПЦ і УПЦ рівними помісними Церквами, які б працювали в згоді, на це ні мудрості, ні далекоглядності в Москві не вистачило. Щоправда, нині, коли згадують УПЦ, то називають її неканонічною, хоч, як відомо, УПЦ Київського патріархату відповідає нормам Православної церкви – зберігає православне віровчення, дотримується церковних канонів, має апостольське наступництво, тобто відповідає нормі Православної Церкви.

А чи законно вона проголосила автокефалію, то слід сказати, що Православна церква взагалі не має канону про утворення автокефальних Церков (і РПЦ теж проголошувала свою автокефалію самостійно без таких канонів). Проте, закривши очі на правду, автокефалію УПЦ Москва заборонила і жорстоко, по своїй монгольській натурі, розправила, чого не годилося робити главі РПЦ, з митрополитом Філаретом. Алексій II вибрав прокляття, і прокляття впаде на нього.

Автокефалію УПЦ заборонили, а предстоятелем (власне, виконуючим накази Москви) т.з. Української (точніше Російської) православної церкви в Україні підкупом, підступом,

примусом призначили немічного духом і совістю вихідця з Хмельниччини – митрополита Ростовського і Новочеркаського Володимира (Сабодана), який входив до єпископату РКЦ, яка, як відомо, завжди служила імперським – царським і більшовицьким – інтересам Росії.

Не надав (чи не захотів це зробити) значення цьому факту тодішній президент України Л.Кравчук. Йому було не до цього, бо він тоді упивався набутою владою, розтринькував за безцінь багатства України. Та й до релігії він, очевидно, застосовував більшовицькі оціночні мірки.

З його безпосередньої вини вся релігійна реакція щодо нової України тепер скупчилась навколо Сабодана, а згодом при кумівському промосковському режимі самочинно займала кращі українські церкви і собори. Так при мовчазній згоді міських властей захопила вона перлину української духовної культури – Печерську Лавру.

Сабодан – митрополит Володимир – посланець церкви Росії в Україні – очолив, власне, «п'яту колону» в Україні, благословляв проросійсько настроєних діячів на високі урядові посади, керував виборами, користувався при Кучмі і його ставлениках всебічною прихильністю і увагою. А справжня Українська православна церква знемагала в боротьбі за своє існування, задовольнялась найменшим, піддавалась прокляттям і анафемі. Інакше і бути не могло. Адже тодішні керівники України оббивали пороги приймалень Єльцина і Путіна, захищались, будучи під омофором РПЦ і зокрема Алексія II, забували про віковичне зло, заподіяне Україні імперською Росією, клянчили за тридорога газ, нафту, віддавали невідомі трильйонні борги, хоч, як керівники держави Україна, мали б нагадати московським можновладцям, що саме Росія безкоштовно добула з української землі мільйони тонн високоякісного вугілля, залізної руди, урану, викачала нафту (згадаймо хоч би газопровід Дашава-Москва, збудований у 1951р., виснажені нею Качанівське, Глинське-Розбишівське, Леляківське, Гнідинське та Долинське родовища), заселила вихідцями з Росії кращі українські землі. Як хмари саранчі

десятки років при колишньому Союзі повзли вони в Україну, поповнюючи її «п'яту колону», повзли «невинні великороси, несучи з собою лінивість, злодійство, розбишацтво, нахабність, зрадну червіль, морок середньовіччя, азійську «суперкультуру» з багатоповерховими матюками і безцеремонними напесами». Займали керівні посади в державі.

Тернистий, тяжкий пастирський шлях Його Святості. Не один десяток років йде він ним, йде сміливо і впевнено. До хвилини розписаний його розклад кожного дня. То читає лекції в Київській духовній академії і семінарії, то відправляє Божу службу в кафедральному Володимирському соборі, то відкриває нові церкви, освячує нові храми, здійснює хіротонізацію високих служителів церкви, допомагає десяткам громадських організацій, зустрічається з членами єпископату (що налічує близько 40 архієреїв, в Україні діє понад 4500 парафій (об'єднаних в 29 єпархій), а також понад 50 монастирів та 3200 священників); керівниками Київської і Львівської православних богословських академій, семінарій у Луцьку та Рівному, Богословського інституту в Івано-Франківську та теологічного відділення філософсько-теологічного факультету Чернівецького національного університету.

Святійший патріарх Київський і всієї України-Русі зустрічається з членами різних конфесій, приділяє велику увагу вихованню воїнів Української армії, студентів вузів, учнів і вчителів середніх шкіл. Він виступає на урочистих зібраннях місцевих адміністрацій і духовенства, святкуванню битви в Плюшевій, відвідує українські діаспорні церкви в США. Очолює Божественні літургії та панахиди, активно співпрацює з науковими центрами, зокрема Академією наук вищої освіти України, дійсним членом якої став сім років тому – одне слово, як може і вміє служити Україні і вважає це найвищою благодаттю.

Нещодавній приїзд в Україну Вселенського патріарха Варфоломія I та патріархів Помісних церков ряду зарубіжних країн на святкування 1020-річчя хрещення Київської Русі і їх турботливе ставлення до Української православної церкви

Київського патріархату вселили і в нього, як і переважну частину українського народу, надію в те, що Українська православна церква стане Помісною, єдиною в Україні, незалежною від Росії, що Господь нарешті відкриє свою ласку і пошле українцям те, за що вони борються і мріють.

Такий Він – наш Ювіляр. Будитель національної свідомості і єдності, оборонець нашої віри і церкви, справедливий лицар ідеї і чину. Відомий усьому світові, Він – людина незвичайна, Людина особливої долі і високого значення.

Вітаємо Вас, дорогий наш Духовний наставнику! Хай благословення буде Ваше ім'я! Довголіття і міцного здоров'я Вам, а ще подальших успіхів у Вашій багатогранній діяльності на благо України.

Президія АН ВО України

«ІДЕЇ В.СТРІХИ ЖИВІ Й НИНІ...»

8 лютого 1999р. помер Віталій Іларіонович Стріха, український учений-фізик, педагог та громадський діяч, ініціатор створення й перший Президент АН Вищої школи України. Разом з командою – Ю.І.Чутовим, М.Г.Кувшинським, В.В.Ільченком, М.П.Кулішем він один з тих, хто стояв біля витоків Академії наук вищої школи України. Багато зусиль і винахідливості доклав він до того, щоб Академія запрацювала. Їздив по областях, проводив засідання Відділень, яких на початку було 14, відбирав учених ВНЗ до складу, зустрічався з міністрами, депутатами, ректорами, з чиновниками освітньої сфери. Знаходив час для виступів перед викладачами, аспірантами, студентами. Розповідав, якою мала б бути справжня Академія наук і як вчені ВНЗ бачать її структуру.

У багатьох публікаціях справедливо ставив питання про те, що в світі існує єдина наука, без поділу її на академічну, галузеву і вузівську. І до неї мусять ставитись єдині завдання й вимоги, а поряд з цим наполягав на тому, що основний науковий потенціал зосереджений не в НАН, як звикли думати начальники, а в такій науковій структурі, як Академія наук вищої школи (з 2007р. АН вищої освіти України). Ця академія нині об'єднує докторів (понад 2,5 тис.) та здібних кандидатів наук і взагалі учених усіх ВНЗ України.

В.І.Стріха гостро критикував НАН за тенденцію діяльності останніх років, за те, що керівництво нинішньої НАН не опікується українськими новоствореними науковими організаціями, національними науковими проблемами, її більше непокоїть організація асоціації академій наук країн СНД, давно віджилої і непотрібної для України інституції. А ще за те, що за підтримки деяких «вчорашніх» керівників галузевих академій НАН пробивала перед Л.Кучмою ідею про заборону всіх громадських академій, іменуючи їх «некомпетентними» і такими, що ганьблять державу. З гнівними погрозами виступив Л.Кучма на II форумі працівників освітніх закладів. Він ладен був своєю силою ліквідувати всі ті

громадські асоціації і об'єднання, названі академіями, аби вони, бачте, не допомагають державі, не конкурують з НАН. А те, що ті академії, не одержуючи від держави жодного гроша, досягнули певних наукових успіхів, стали відомими серед наукового внутрішнього і зарубіжного світу, його зовсім не цікавило. Та й не могло цікавити: адже повідали йому, на його думку, непохитні авторитети.

На жаль, на 17-му році незалежності Української держави мусимо констатувати, що все справді українське, як, наприклад, мова, культура, книжка, газети та й, що гріха таїти, Академія наук вищої освіти України, було постановлено на межу виживання. Зате високі посадовці та їхні родичі весь час відчували себе досить комфортно і впевнено. Дух „кучмівства" пронизав усі сфери державного життя, не обминув він і царин, де панують суто наукові матерії.

Окремі представники «офіційної» науки ніяк не вгамують свої апетити й висмоктують зі злиденної української науки останні гроші через держпремії, гранти, наукові оклади та пенсії заради хіба що задоволення свого марнославства, бо і кошти, на які чекають НДІ та лабораторії як на Бога, для значної кількості олігархів від політики і науки всього-на-всього кишеньковий дріб'язок. Хіба не соромно магнатам і олігархам простягати руки до цих, по суті, злидених грошей?

Президія АН ВШУ та її колишній керівник неодноразово засуджували таке явище, як зрощення науки з держапаратом. До речі, вона і нині наполягає на тому, що масове безпідставне набуття наукових звань, премій та безліч інших нагород родичам, прибічникам і кумам-побратимам Президента минулого є абсолютно неприйнятним явищем-для цивілізованої країни, що хоче вилучитися зі списку найкорумпованіших держав світу.

Більше того, намагання таких „науковців" від влади підняти свій статус як вченого призводять лише до нівеляції всіх тих звань і нагород, які за злочинної згодою керівництва НАНУ, ВАКу та ін. державних установ таким щедрим дощем окропили недоторкані мундири.

Для надання посильної допомоги знесиленому народному господарству, розбалансованій культурі та деградуючій освіті, замість усіляко піклуватися ростом громадських наукових організацій, ділитися з ними НАН роздуває власні амбіції «винятковості». Хоч всім відомий фатальний процес постаріння академічних кадрів, нездатність керівництва розібратися в світі нових проектів і технологій... Як і раніше вона (та й її молодші посестри) самі собі ставлять завдання, самі їх виконують, самі себе оцінюють і, ясно, вихваляють.

Інститути і лабораторії НАН свого часу створювалися (та й створюються) не під ідеї, точніше, людей з ідеями, а навпаки – людей-виконавців набирали під готову, заплановану адміністрацією, наукову структуру. Такий принцип призвів до виродження науки. Що з того, що в Україні до сучасної „національної” додалися ще „казенні” академії – аграрна, медична, педагогічна, мистецька, правова? Чи збільшився від цього науковий ефект, віддача за ті кошти, що їх виділяє держава на утримання колишньої і сьогочасної „номенклатури”, так би мовити, „начальства від науки”? Такі казенні установи беруть, на жаль, не інтелектом, а кількістю співробітників, а ще гучними, та вже... колишніми іменами.

За нинішнього мізерного фінансування науки, неодноразово підкреслював В.І.Стріха, анахронізмом виглядає система так званих державних академій. Їхні організаційні принципи, методи формування складу не відповідають сучасним вимогам щодо створення творчої атмосфери із залученням широкої наукової громадськості. Тут – в цих академіях – і далі триває ганебний процес зрошення науки з урядовою елітою. Згадаймо хоч би останні вибори академіків і член-кореспондентів у НАН: наукові мантиї і цього разу натягнуто на плечі високих чиновників, а декотрі з них ввійшли навіть у Президію. Логічно, що уряд, обкрадаючи мізерний державний бюджет, підвищує зарплатню і пенсії передусім своїм „академікам”, а для відводу очей... і членам держакадемій, більшість з яких нині забула, що таке перо і

лабораторія, закриває очі на бездіяльність багатьох непотрібних господарству академічних інститутів.

А ситуація з тотальним ігноруванням ІО-ї статті Конституції про державний статус української мови?! На жаль, сотні листів та звернень щодо утвердження державності української мови до ректорів, високих освітянських урядовців та інших відповідальних, але глухих чиновників, які, мов князьки, довгі роки не випускали з рук навчальні заклади, служили вірою і правдою старому проросійському режиму, залишилися без відповідної уваги. Це також боліло у Президента.

Та вернімось до біографії і творчої діяльності В.І.Стріхи.

Народився в Києві в інтелігентній українській родині 30.06.1931 р. 1950 р. на відмінно закінчив школу і того ж року вступив на фізичний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка. З 1952 р. продовжував навчання на новоствореному радіофізичному факультеті КДУ, який і закінчив 1955 року. Відтоді й до останніх днів життя наукова й педагогічна робота В. Стріхи пов'язана саме з цим навчальним закладом, де він пройшов шлях від інженера до керівника створеної ним проблемної лабораторії фізики та техніки напівпровідників (1964-1999), завідувача кафедри фізики напівпровідників (1975-1996), проректора з навчальної (1984-1985) та наукової (1985-1990) роботи.

На радіофізичному факультеті КДУ ім. Т. Шевченка В.Стріха підготував і до останніх днів життя читав сім нових спецкурсів (серед них найголовніші – "Контактні явища у напівпровідниках", "Методи досліджень напівпровідників"). Читав також лекційні курси в низці іноземних університетів (Римський університет, Італія, Ягелонський університет у Кракові, Польща, "Еколь Сентраль" у Ліоні, Франція, Братиславський університет, Словаччина та ін.).

У 1962 р. В. Стріха захистив кандидатську дисертацію "Дослідження фізичних процесів у точкових діодах і їхній зв'язок із властивостями напівпровідника" (науковий керівник професор Вадим Лашкарьов, один із фундаторів

напівпровідникової науки в Україні). З 1968 р. В. Стріха – доктор фізико-математичних наук (дисертація "Вивчення фізичних властивостей контакту метал-напівпровідник"), з 1973 р. – професор.

Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1970) та Нагороди Ярослава Мудрого АН Вищої школи України (1996), Соросівський професор (1994). У листопаді 1998 р. Вчена рада радіофізичного факультету рекомендувала В.Стріху до присвоєння почесного звання "Заслужений професор Київського університету ім. Т.Шевченка" (однак це подання не було розглянуте через передчасну смерть В. Стріхи).

Академік АН Вищої школи України та Президент цієї академії (з 27.11.1992 й до кінця життя).

Основні наукові роботи – в галузі вивчення та застосування контакту метал-напівпровідник. Разом зі співробітниками розробив та експериментально підтвердив теорію реального контакту з урахуванням проміжного шару та поверхневих станів, уперше довів участь поверхневих станів у переносі струму, провів широкі дослідження поверхневих станів для різних контактів. Передбачив та виявив низку нових фізичних ефектів. Це дозволило розробити та впровадити у виробництво широкий клас надвисокочастотних діодів та інтегральних схем.

Розробив наукові основи виготовлення напівпровідникових приладів з бар'єром Шотткі (детекторів, змішувальних та помножувальних діодів, транзисторів), внаслідок чого було розроблено 16 нових типів НВЧ приладів. Протягом багатьох років був керівником всесоюзної програми з приладів на основі бар'єру Шотткі, очолював низку інших республіканських та міжвідомчих програм, був членом багатьох наукових рад, редколегій низки наукових видань ("Известия вузов. Физика", "Оптоэлектроника и полупроводниковая техника" та ін.).

Розробив теорію та створив ефективні сонячні елементи на основі контактних структур. Принципово заперечуючи

доцільність широкого розвитку ядерної енергетики, обстоював активніше використання екологічно безпечних відновлюваних джерел енергії. Протягом кількох років очолював державну науково-технічну програму "Нетрадиційні джерела енергії, включаючи сонячні, вітрові та електрохімічні". Був піонером вивчення в Україні біосенсорів (ці роботи протягом останніх років життя В. Стріхи велися в активному співробітництві з французькими науковцями).

Підготував 5 докторів та 28 кандидатів наук. Наукову школу, створену В. Стріхою, представляють доктори фізико-математичних наук Д. Шека, В. Ільченко, Б. Муравський, В.Скришевський, кандидати наук С. Кільчицька, Г. Кузнецов, С. Литвиненко, А. Шкавро та багато інших науковців в Україні та за її межами. Наукова школа В. Стріхи плідно співпрацює з науковцями багатьох країн Заходу.

Автор понад 350 наукових праць, серед яких 7 монографій, 3 підручники та посібники, у т.ч. "Теоретические основы работы контакта металл-полупроводник" (К.: Наукова думка, 1974. – 264 с.), "Контактные явления в полупроводниках" (К.: Вища школа, 1982. – 224 с.), "Контактні явища в напівпровідниках" (разом з Г.І. Пекою, К.: Либідь, 1992. – 240 с), "Солнечные элементы на основе контакта металл-полупроводник" (разом з С.С. Кільчицькою, С.-Петербург: Энергоатомиздат, 1992. – 136 с.) та ін.

Будучи людиною широкого гуманістичного світогляду й активної життєвої позиції, В. Стріха присвятив останні роки життя збереженню науково-освітнього потенціалу України, інтелекту української нації. Свої уявлення про справді демократичний характер науки, нерозривність науки й освіти В.Стріха прагнув реалізувати в рамках створеної ним АН вищої школи України.

Плани та ідеї В.І.Стріхи і нині втілюються в життя членами Академії наук вищої освіти України. Таку назву в силу певних обставин змушені були в грудні 2006р. прийняти 90% академіків на Загальних зборах, аби оберегти Академію від втручання в її діяльність кон'юнктурних людей, яких,

очевидно, ті ідеї, як і традиції мало цікавили. Цікавили їх передусім керівні місця в Академії. Розколовши Академію, ганьблячи її в судах, всіляко обмовляючи чесних членів Академії, вони, ці «вчені» розкольники, вийшли з Академії, та свою нікчемну роботу прикрили її старою назвою.

Відзначаючи 10-літню сумну дату, всі ми схиляємо голови перед пам'яттю Віталія Іларіоновича, віддаючи йому шану, дружню повагу за те, що зробив він при житті, що залишив після себе.

Президія АН ВО України

**СВІТОВЕ ВІДКРИТТЯ ТАЛАНОВИТОГО
ВЧЕНОГО І ПАТРІОТА УКРАЇНИ
ПРОКОПА ДАНИЛОВИЧА ЯТЕЛЯ**

*Литвин В.П.,
віце-президент АН ВО України*

В 2007 р. широка наукова спільнота мікотоксикологів, біологів, мікробіологів, медиків і фахівців ветеринарної медицини святково відмітили 110-річницю від дня народження славного патріота своєї Батьківщини і науковця-міколога Ятеля Прокопа Даниловича.

Народився Прокоп Данилович 19 липня 1897 року у родині селянина-хлібороба в мальовничому селі Листопадове Кіровоградської області. В 1914 році закінчив Голоківську вчительську школу, а в 1916 році педагогічні курси в Умані. Цього ж року був мобілізований і взяв участь у Першій світовій війні. Після демобілізації з 1917 по 1930 роки учителював в сільській школі, займав посаду директора. В 1932 році він екстерном успішно закінчив агробіологічний факультет Херсонського інституту соціального виховання.

Наполегливість в роботі, працьовитість і жага до знань привели його до вступу в аспірантуру Київського науково-дослідного інституту мікробіології та епідеміології ім. Д.К.Заболотного АН УРСР (1932-1935). Після завершення навчання був зарахований науковим співробітником відділу мікології.

В 1930-1938 роках на території Польщі, Словаччини, України і Молдови серед коней виникло нове невідоме захворювання, так зване "НЗ", що призводило до значної загибелі тварин, а в 1937-1938 роках набуло масового поширення в Україні, загибелі коней, арештів працівників конеферм, ветеринарів, окремих керівників господарств та їх розстрілу.

За пропозиції М.С.Хрушова (1937) Урядом України були створені наукові комісії з представників НДІ мікробіології та епідеміології АН УРСР на чолі з директором П.Ю.Марусенко та Київського ветеринарного інституту за участю Ф.М.Пономаренка, І.Е.Поваженка, І.С.Нагорного та інших. В групу співробітників від НДІ мікробіології та епідеміології увійшов творчо одержимий, талановитий міколог П.Д.Ятель. Саме йому в 1937 році вдалось з'ясувати причини виникнення та масової загибелі від “НЗ” коней, високу чутливість до хвороби людей. Вперше у світі досліднику поталанило виділити із корму, від хворих коней і людей токсичного збудника гриба, названого в його честь *Stachybotrys alternans* var. *Toxica* Jatelii (1937), на відміну від нетоксичної форми *Stachybotrys alternans* Bonorden (1851). Токсичний варіант збудника пошкоджував в довкіллі овес, сіно, соломку та інші корми, накопичуючи в них токсин, названий пізніше стахіботріотоксин, здатний аліментарним шляхом надходити в організм і спричиняти раптову смерть тварин.

Більше того, відкриття П.Д.Ятелем токсичного варіанту гриба і визначення етіології стахіботріотоксикозу увійшло в історію вітчизняної мікотоксикології як класичний зразок досліджень і на довгі роки стало еталоном для перевірки токсичності грибів, що викликають пліснявіння кормів і захворювання не лише коней, а й інших сільськогосподарських тварин і птиці. Ним вперше застосований при визначенні токсичних властивостей гриба метод аплікації грибниці і екстракту токсинів із запліснявілих кормів на депільованій шкірі кролика, який і на сьогодні відомий в світі як “біопроба за Ятелем”.

Перевірка токсичності гриба *Stachybotrys alternans* на конях, яких утримували в стайнях клініки Київського ветеринарного інституту, дали підстави П.Д.Ятелю і професору Ф.М.Пономаренку обґрунтувати “НЗ” коней як нову нозологічну одиницю “стахіботріотоксикоз”.

За успішне виконання урядового завдання П.Д.Ятеля, Ф.М.Пономаренка та інших членів комісії було нагороджено

орденом Червоного прапора, що свідчить про глобальність і актуальність вирішеної проблеми. В своєму звіті М.С.Хрущов писав: “Это была не просто победа в интересах развития нашего сельского хозяйства, это была также морально-политическая победа председателей колхозов, животноводов, агрономов. Сколько селекционеров и ученых погибли бы как вредители...”.

Відомо, що тільки з Лук'янівської в'язниці було звільнено декілька сотень ветеринарних лікарів.

Відкриття П.Д.Ятеля дало змогу у ветеринарній медицині чітко визначити, що стахіботріотоксикоз – тяжко протікаюче мікотоксичне захворювання всіх видів продуктивних сільськогосподарських і домашніх тварин. Летальність хворих тварин складає 70-90%. Чутлива до мікотоксину і людина.

На жаль, короткий був життєвий шлях талановитого вченого і славетного сина України П.Д.Ятеля. Він брав участь у боях двох світових війн і героїчно загинув у перший місяць Великої вітчизняної війни. Похований у братській могилі разом з побратимами в м.Ромодан Полтавської області.

Минуло 70 років від сенсаційного з'ясування причини виникнення “НЗ” коней, вивчення патогенного збудника і поширення даного мікотоксикозу, проте як нас, так і молоде покоління мікологів – послідовників П.Д.Ятеля – не покидає почуття гордості за свого співвітчизника, вченого, патріота, громадянина, світовий винахід і відкриття якого увіковічує подальший розвиток науки мікотоксикології. На сьогодні проблема вивчення стахіботріотоксикозів увійшла в тематику міжнародних програм Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ), Продовольчої сільськогосподарської організації (ФАО), Охорони зовнішнього середовища (ЮНЕП).

Література

1. *Харченко С.М., Малько В.А.* Життя, віддане нації й Батьківщині // Ветеринарна медицина України. – 2001. - № 5. – С.4.
2. *Харченко С., Потоцький М., Малько В.* До історії відкриття збудника стахіботріотоксикозу // Ветеринарна медицина України. – 2005. - № 9. – С.39-41.
3. До 110-річчя від народження Прокопа Даниловича Ятеля. Колектив Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України // Мікробіологічний журнал. – 2007. – Т.69. - № 4. – С.69-70.

У цій статті буде чимало, як для публіцистики, цифрового матеріалу. Для полегшення його сприйняття й оцінки радимо читачеві спиратися на 4 найголовніші цифри: **40 млн. тон нафти та 70 млрд. м³ газу** необхідно Україні на сьогодні, щоб задовольнити потреби своєї енергоємної економіки. Наразі, обсяг щорічного видобутку вуглеводнів за останні роки пересічно становив **4 млн. тонн нафти з конденсатом і 18 млрд. м³ газу**, що приблизно дорівнює відповідно 10 і 20% обсягів цих видів сировини, які щороку споживає Україна.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україна завжди славилася багатством свої природних ресурсів.

Як прийнято казати – «чого тільки у нас немає»?

Посудіть самі!

Надзвичайною є різноманітність мінеральної сировини. Залізні, марганцеві руди та графіт (вони складають основу потужного розвитку металургійної промисловості держави, а відтак – машинобудування), нафта й газ, кам'яне й буре вугілля, а ще калійна та камінна сіль, фосфорити й апатити (база енергетичної, хімічної галузей господарства), кольорові та рідкісні метали, у тому числі – золото, рідкісне й дорогоцінне каміння (навіть алмази), будівельні матеріали й сировина для промисловості будматеріалів, всього й не злічити ...

Зручно й господарювати в Україні. Спокійний, лагідний характер земної поверхні (рельєфу), зручний для проведення різних видів господарської діяльності (цивільного та промислового будівництва, водогосподарських заходів, прокладання комунікацій, сільського господарства. Рівнини складають 95% території держави, а гори, якщо і ускладнюють зручність для діяльності людини, то деякі види господарювання, у край необхідні людині, як-то рекреаційний, лікувальний не можуть обійтися без таких див природи, як Кримські та Карпатські гори.

На протязі майже 2700 км простяглися *морські береги України* з чималою кількістю зручних заток та лиманів, так необхідних для облаштування портового господарства.

Спокійно в Україні й у *тектонічному відношенні*, не струшують тут земну кору сейсмічні явища, не змивають заселені території цунамі, не тремтить українець і перед загрозою вулканічних вивержень.

Достатнє природне зволоження території, представлене річками, озерами, болотами (а якщо працьовитому мешканцеві України не вистачало води для задоволення господарських потреб, то він створив собі близько 30 тисяч ставків і ставочків). В Україні налічується 63119 річок, у тому числі великих (площа водозбору понад 50 тис. кв. км) – 9, середніх (від 2 до 50 тис. кв. км) – 81 і малих (менше 2 тис. кв. км) – 63029. Загальна їх довжина становить 206,4 тис. м, з них 90% припадає на малі річки.

Найбільші ріки України Дніпро, Дністер, Десна, Південний Буг, Сіверський Донець та інші) беруть початок у районах постійного зволоження і в найсухішу пору року несуть крізь Україну достатню кількість води. Шкода, що не вміємо по-хазяйськи розпоряджатися цим благом, а розтринькали воду на часто зайві зрошувальні заходи, створили галузі промисловості, які буквально захлинаються водою.

Різноманітний і багатий ґрунтовий покрив, представлений ґрунтовими відмінами, зручними для вирощування широкого спектру сільськогосподарської

сировини: льону-довгунця, хмелю, картоплі, ріпаку й жита – у північних (поліських) районах держави, цукрового буряка, круп'яних культур, озимої пшениці, льону-кудряшу – в українському Лісостепу, ярової пшениці, кукурудзи, соняшнику і, навіть, рису, – у причорноморському Степу.

Комфортний клімат, який властивий добре заселеним теренам Східної та Центральної Європи зі значно меншими кліматичними та метеорологічними ризиками, ніж, наприклад, у щільно заселених районах Західної Європи або атлантичного узбережжя США. Ті ж метеорологічні аномалії, які все-таки трапляються, накладаються на умови, створені горе-господарниками часів незалежності держави, і тоді сходять повені у Передкарпатті та Закарпатті, відбуваються зсуви у Чернівцях, підтоплення на півдні України тощо. Не може вмістити насичена водою українська земля доброго дощу і виникають повені у місцях, де здавалося б годі й думати про них.

Різноманітний рослинний покрив, представлений значною кількістю лісових масивів – зона змішаних лісів, лісостепова та степова самі за себе промовляють багатством деревних, чагарникових та трав'янистих видів, щоправда вже добре понищених у процесі господарської діяльності. А ще луки численних річкових долин і ліси гірських масивів, обширні плавні Дніпра й Дунаю, значну різноманітність рослин у численних заповідних господарствах ...

Тваринний світ, *попри щільну заселеність території України, ще й досі дивує своєю різноманітністю*. Щоправда зараз князівські лови відбуваються не у Хрещатицькій балці Древнього Києва та не у Звіринці, а у численних мисливських господарствах майже усіх природних зон України.

Де, як не серед цього природного багатства було з'явитися спокійному і *працелюбному українцеві*, хто, як не він наполегливою працею і родинними пріоритетами створював багатство, яке не раз грабувалося завойовниками різного гатунку, від давніх часів і до сьогодні?

Останній етап відвертого грабунку України припадає на час її незалежності і пов'язаний зі штучно створеною проблемою енергоносіїв.

Згадаймо стисло, як формувалася нафтогазова галузь в Україні.

По закінченні Другої світової війни у Передкарпатті (Дашава) було відкрито колосальні родовища природного газу. Видобування ж нафти відбувалося там з давніх часів (як кажуть: «з часів Бенедя Синиці» – героя відомого твору Івана Франка).

Природний газ Дашави терміново збудованими трубопроводами потік до Києва і Москви, Мінська, Риги й Ленінграда. Забігаючи наперед, вкажемо, що починаючи з 70-х років по цій же «трубі» пішов газ із Західного Сибіру (із Салехарда).

Наприкінці 50-х – початку 60-х років подібна історія трапилася із газом Дніпровсько-Донецької западини (назвемо його просто – газом Шебелинки). Трубами вже значно більшого діаметру пішов газ Шебелинки до Києва, Харкова, Москви і всього промислового Центру Росії, а невдовзі, коли підземні сховища України були спустошені, ці трубопроводи, як і новозбудовані, були використані для руху західносибірського газу у напрямку західного кордону колишнього СРСР.

Тоді видобуток газу в Україні зростав небаченими темпами: 1950 р. – 1.5 млрд. м³ на рік; 1960 – 14.3; 1970 – 60.9. Пік видобування блакитного палива припав на 1973 – 77 р., коли щороку в Україні видобувалося понад 68 млрд. кубометрів газу, тобто, майже учетверо більше, ніж споживалося на той час в УРСР. *Згадаймо, що саме стільки газу потребує економіка України на сьогодні!*

А далі – ілюстрація не тільки недалекоглядності тодішніх господарників СРСР, але й свідомі дії по втягуванню України у надмірне споживання газу.

У 80-х роках за ініціативою Газпрому СРСР значна кількість промислових підприємств України була переведена на газ і їхня частка в обсязі споживання сягнула 64%

(машинобудування, будівельні матеріали, хімічна промисловість, металургія, електростанції та ін.). Унаслідок цього на початку 90-х років Україна виходить на друге місце у світі за кількістю споживання газу на одного мешканця.

Здавалося б «успіхи» України у споживанні екологічно чистого палива та сировини для хімічної промисловості незаперечні! Реальними також виглядали справжні успіхи республіки колишнього СРСР у видобуванні газу та прирощування геологічних запасів цієї сировини (див таблицю).

Рік	Видобуток	Запаси
1975	68.36	952.4
1994	18.70	1172.0
2000	20.00	1236.6

Ще раз вкажемо для неуважного читача, що на сьогодні господарство України споживає приблизно 70 – 80 млрд. м³ блакитного палива, тобто, стільки, скільки сама Україна видобувала наприкінці 70-х років.

Отже, запаси газу зростають, а видобування зменшується... У чому ж тут проблема?

Геологічна практика свідчить: обсяг видобутку з розвіданих родовищ є тим більшим, чим більший обсяг пошукового буріння, тобто, чим більшою є кількість і глибина свердловин. Доки темпи зростання пошукового та розвідувального буріння випереджали видобуток нафти й газу, доти й зростали темпи видобутку цієї енергетичної сировини. У 60-і роки за вказівкою керівництва СРСР, обсяги закладання свердловин в Україні було різко зменшено, а отже, зменшився й видобуток.

Постає питання: «Куди поділися наші газові комори?»

До нього ми ще повернемося, а поки проаналізуємо ситуацію з українською нафтою.

На сьогодні економіка України споживає приблизно 40 млн. нафти щороку. Власний же видобуток становить лише 4 млн. тон. Видобування відбувається у трьох нафтогазових регіонах – Карпатському (Передкарпатський передовий тектонічний прогин), Придніпровському (Дніпровсько-Донецька тектонічна западина, яка простягається від Чернігова до Донбасу) та Південному (акваторія Азовського та шельф Чорного морів, південь Одеської області та Степовий Крим).

Український журналіст Євген ГОЛИБАРД наводить красномовні свідчення ігнорування керівництвом колишнього СРСР та сучасними українськими можновладцями можливостей нафтової промисловості держави.

«З вітчизняної нафтодобувної практики часів незалежності впливає така арифметика: для видобутку 5 млн. тон нафти в Україні необхідно мати 2200 свердловин і 33 тисячі робітників та інженерно-технічних працівників. Отже, для відповідного збільшення нафтовидобутку, необхідно у потрібну кількість разів збільшити обсяги буріння, чисельність персоналу і, звичайно, суму капіталовкладень.

Для здійснення намірів в інтересах України у нас вдосталь кожного із наведених чинників, не кажучи вже про те, що розвиток нафтодобувної галузі, крім вирішення власне енергетичної проблеми, забезпечив би роботою додатково не менше 80 тисяч працівників вітчизняних підприємств, що виготовляють бурове та експлуатаційне обладнання, а також здійснюють відповідні будівельні та монтажні роботи.

Ще 25 січня 1968 року тодішній перший секретар ЦК КПУ П.Ю ШЕЛЕСТ подав до ЦК КПРС у Москві доповідну записку, у якій спирався не лише на науковий прогноз, а й на реальні експлуатаційні розрахунки щорічного видобутку в Україні 36 млн. тон нафти ...»

Можна зрозуміти тодішніх партійних керівників СРСР, які не хотіли надавати Україні переваг в розвитку енергетичної галузі (це стало б значним кроком в утвердженні незалежності від Кремля) і, власне, загальмували не тільки процес розвідування і оцінювання запасів вуглеводнів, але й цим

самим зупинили розвиток технологій глибокого буріння, виготовлення надміцних бурильних труб, бурових агрегатів тощо.

Проте, чи настільки важлива у даний час проблема технологій у проведенні значних об'ємів бурильних робіт, в монтажі експлуатаційного устаткування та інших необхідних видів діяльності (прокладка трубопроводів, спорудження нафто-перекачувальних станцій ...

Змогла ж Україна з настанням незалежності подолати кризу у залізничній галузі і сьогодні сама продукує рухомий склад своїх залізниць, виготовляє потяги метрополітену, продовжує утримувати чільне місце у світі в царині авіа- та космічного виробництва, а потужний інтелектуальний та технічний потенціал численних «оборонок» успішно продукує піратські компакт-диски, збирає комп'ютери та іншу складну електронну техніку, замість того, щоб брати участь у розвитку галузей, життєво необхідних для державної безпеки.

Не кажемо вже про забезпечення видобування вуглеводнів кадрами найвищої кваліфікації, які не по книжках знають, як здійснюється розвідування, оцінювання та видобування нафти й газу на теренах Росії та інших пострадянських держав. Адже різке збільшення обсягів розвідувального буріння у Росії (Західний Сибір) у 8.5 рази (і це після того, як у 60-і за вказівкою Кремля було скорочено закладки й буріння свердловин в Україні) крім того, що піднесло Тюменську нафтогазоносну провінцію на світовий рівень, ще й висмоктало з України більш, ніж півмільйона українців – фахівців нафто-розвідувальної та видобувної галузей.

Невже порівняно простий вид промислової діяльності (буріння, нехай, навіть і глибоке, прокладка і монтаж нафтопроводів, спорудження нафтоперекачувальних та компресорних станцій тощо) не може отримати належного бюджетного фінансування (не кажемо вже про те, що цей вид діяльності прямо призначений для свого успішного здійснення в умовах ринкової економіки) для того, щоб за 3 – 5 років отримати достатню кількість нафти не лише для потреб

української економіки, а й для експорту і тим самим посилити геополітичне значення держави?

Очевидно справа тут в іншому.

Практика економіки вказує на, принаймні, два аспекти цієї проблеми.

По-перше, коли проектується щось своє, у себе і для себе, то це «щось» проходить усі стадії пошуку: від ідеї до виготовлення (читай – видобутку, переробки тощо). Воно оформлюється на очах та за контролюючої участі великої кількості осіб-виробників і відповідних документів, при цьому важко «надурити» більшість для збагачення кількох «обраних». Це – головна перевага виробничої економіки порівняно з економікою перепродажу. Тут позитивним є гірші умови для розвитку корупції.

По-друге, коли ж власну виробничу економіку заморожено, тоді задоволення потреб суспільства у певних позиціях асортименту стає можливим лише за рахунок імпорту товарів, вироблених «десь там», за участі значної кількості осіб, які «там» контролюють та оформляють. У цьому випадку з нашого (вітчизняного) боку у контролі й оформленні конкретного товару беруть участь не сотні й тисячі осіб, а декілька посадових осіб, які домовляються між собою, а всіх інших вже ставлять перед фактом.

А ще існує третій аспект, який гласить: «Якщо насправді прагнемо незалежності, тоді не дурімо себе дешевими подачками з-за кордону, а розвиваймо власне виробництво (видобування, переробку тощо). Для цього розвиваймо також навчально-методичну базу для підготовки фахівців з геології, видобування, транспортування, переробки, виготовлення необхідних засобів і т.п.».

«Газова» й «нафтова» моделі постачання їх в Україну повною мірою відображені на практиці. Упродовж минулих років чисельність працівників, зайнятих у відповідних галузях, зменшилася майже удвічі, тоді як ціни на російський газ в Україні підвищилися в десять разів. Хто ж тоді, питається виграв від орієнтації на колись дешеве (порівняно зі світовими

цінами) російське паливо? Виграли ті, кого ми називаємо олігархами, виграли на спекуляціях з перепродажу чужого газу, заблокувавши власні можливості енергозабезпечення.

Постає питання чи справді в Україні бракує достатньої кількості власних покладів газу?

За даними майже десятирічної давності обсяг вітчизняних покладів газу оцінюється на рівні не менше 1120 млрд. м³. Це – не враховуючи цілого ряду нових родовищ і тих, що не були оприлюднені з різних причин.

Загальна картина з покладами нафти й газу за неповними даними вражаюча.

Види сировини	Всього	У тому числі по нафтогазових районах		
		Східний	Західний	Південний
Газ вільний (млрд. м ³)	3690.2	1738.4	503.0	1448.8
Газ розчинений (млрд. м ³)	168.5	42.6	103.0	22.9
Нафта (млн. тон)	898.5	216.6	544.5	137.4
Газовий конденсат (млн. тон)	235.8	111.8	4.3	119.7

Натомість сьогодні, коли безцінні результати геологічної розвідки осіли у спецсховищах геологічних установ Росії, або продані до Великої Британії, в Києві удають, немов би й нічого не знають про наші підземні комори, а обізнаним та особливо настирливим неодмінно відповідають: немає коштів. Парадокс, – каже завідувач відділенням Одеської регіональної Академії наук академік Георгій ЛАПІН, – є кошти, щоб купувати чуже, а видобувати своє – немає?!

Скажете – проблема з кваліфікованими кадрами? Немає такої проблеми, бо тисячі українських фахівців у нафтогазовій галузі мріють повернутися в Україну з різних куточків Росії, щоб мати тут гідну роботу й платню. Я особисто знайомий з численними кваліфікованими геологам, бурильниками,

менеджерами, будівельниками об'єктів нафтогазової промисловості у Печорській низовині та Комі республіці, Тюмені, Тоболі, Сургуті – у Західному Сибіру, випускниками вищих навчальних закладів України, зокрема Івано-Франківського інституту нафти й газу, які упродовж 60-х – 70-х років потрапили на роботу у зазначені регіони колишнього СРСР і на сьогодні стали провідними фахівцями у цій галузі.

Адже й досі проектні організації України, які здійснюють проектування та авторський нагляд за будівництвом об'єктів нафтової та газової промисловості за якістю інженерно-вишукувальних, проектних робіт тримають чільне місце серед подібних організацій колишнього СРСР, таким київським установам як «Укргазпроект», ВНПІтрансгаз» замовляють проекти численні російські, туркменські, казахські виробничі структури, які тримають у своїх руках доступ до видобування вуглеводнів.

Висловимо низку причин, які, наш погляд, є вирішальними для ситуації з видобуванням вуглеводнів, яка склалася і ніяк не хоче зрушити з місця.

1. *Транснаціональні об'єднання (Росія, Україна, Казахстан, Азербайджан, Туркменія), які склалися за часи пострадянського розвитку перелічених країн і мають надпотужне лобі у ділових та державних колах України навіть і думки не допускають про можливість різкого збільшення розвідувальних робіт у нафтогазоносних басейнах України для забезпечення держави власними вуглеводнями.* Великі українські підприємства, такі як Лисичанський нафтопереробний завод, Дрогобицький долотний завод (останній забезпечував сучасним буровим інструментом увесь колишній СРСР), приватизовані за лівової частки російського капіталу, мають джерела постачання російської сировини або служать виключно Росії, натомість, щоб бурити українські надра та переробляти українську нафту. Який же їм сенс займатися переробкою української нафти, яка розташована поруч із Лисичанськом і витрати на її транспортування не входять до вартості кінцевого продукту? Або який сенс у тому,

щоб українські долота просвердлювали надра українських нафтогазоносних басейнів, коли гігантських обсягів долотного інструменту потребують надра Росії, бо дотримуються енергійні північні сусіди золотого правила: «скільки свердлимо, стільки й знаходимо»?

2. *Активно працює внутрішнє вугільне лобі України, представлене відомими вугільними олігархами, які не поодинокі засідають у Верховній Раді, входять до урядових та регіональних владних структур. Перейти українським підприємствам на нафтове та газове паливо? Ні в якому разі! І витягається на світ Божий теза столітньої давності про доцільність використання вуглеводнів саме для хімічної промисловості (а хто ж проти!); апелюють також до усталеної структури перевезень вугілля між Донецьким і Придніпровським промисловими районами, яка склалася в Україні упродовж століття (адже возити вугілля значно дорожче, ніж качати трубами вуглеводні).*

3. *Міжнародні транснаціональні корпорації, які ведуть перед в освоєнні шельфу Чорного та Азовського морів настільки тісно зімкнуті з українськими фінансовими кланами, що легко виграють так звані «тендери» на розробку вуглеводнів у межах акваторій українських морів. «Виграються» такі тендери на кабальних умовах для України, мотивуючи це тим, що вони, бачте, здійснюють розвідування та видобування вуглеводнів у складних природних умовах і завдяки високим своїм технологіям (буріння зі спеціальних бурових платформ та суден). А хто заважає тобі, Україно, проводити видобування вуглеводнів на суходолі, де зайве застосовувати такі складні технологічні рішення, які необхідні для видобування у межах акваторій?*

4. *Свідоме замовчування потенціалу вже відкритих та оцінених родовищ нафти й газу, говорить про те, що більшість пробурених свердловин вже перебувають у приватних руках, а гальмування розробки нафтових родовищ – свідчення очікування слушного моменту для приватизації нафтогазоносних територій разом з тими корисними*

копалинами, які містяться у їхніх надрах. Замовчуються відомості про колосальні запаси високоякісної нафти Айдарського родовища (за назвою річки Айдар Луганської області), де розвідані запаси нафти оцінюються феноменальною цифрою у мільярд тон. Замовчуються дані про те, що тільки у районі Буджаку Білгород-Дністровського району Одеської області існує п'ять родовищ: Саратське, Вишневе, Бурнаське, Жовтоярське та Тузлівське. «Мовчать» родовища на чорноморському шельфі (Південно-Голіцинське, Шмідтівське, Голіцинське, Архангельське). «Спить» газове родовище «Дробишівське», що за п'ятнадцять кілометрів на північ від Красного Лиману Донецької області, де згідно з мінімальними оцінками геологів обсяг запасів газу становить близько 110 трильйонів кубічних метрів.

*М.І.Дубина, президент
Академії наук вищої освіти України;
В.В.Стецюк, академік-секретар
Відділення наук про Землю АН ВО України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ І СУДОВОЇ ПСИХІАТРІЇ ТА НАРКОЛОГІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ

*С.І.Табачніков, академік,
доктор медичних наук,
професор*

Побудова правової соціальної держави – процес досить тривалий і складний. Головною умовою її появи є становлення в країні громадянського суспільства. Серед дослідників перехідних процесів панує переконання, що демократія проголошена не може бути демократією реальною доти, доки громадянське суспільство не зміцніє настільки, щоб стати дієвим конкурентом і опонентом старої номенклатури, оскільки без вільного й потужного громадянського суспільства ринковий капітал неминуче перетвориться на капіталізм мафіозний.

Конституцією України (1996) нашу країну проголошено демократичною, соціальною та правовою державою. Саме тому державна політична спрямованість визначається пріоритетами соціальної сфери, зорієнтованістю на врегулювання соціально-економічних питань шляхом розвитку правового поля та на зміцнення й розвиток громадянського суспільства. Основу розвиненої демократичної країни складає громадянське суспільство з вільними, рівними, незалежними індивідами та створені ними добровільні об'єднання, зорієнтовані на громадські справи, а також незалежна преса як засіб комунікації та самовиразу. Найвищою соціальною цінністю в Україні проголошена людина, її життя та здоров'я. Психічне здоров'я і психічне благополуччя – це найбільш важливі передумови для належної якості життя і продуктивної діяльності як окремих громадян, так і цілих народів, оскільки саме вони дозволяють громадянам бути активними творцями свого суспільства.

У резолюціях Ради Європейського Союзу, рекомендаціях Ради Європи та резолюціях ВООЗ, починаючи з 1975 р., визнається важливість діяльності, спрямованої на

зміцнення психічного здоров'я, а також вказується на наявність безпосереднього взаємозв'язку між проблемами психічного здоров'я, з однієї сторони, та соціальною маргіналізацією, безробіттям, безпритульністю – з іншої.

Держава у своєму виразі через соціальну політику і громадськість як прояв громадянського суспільства взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємообумовлені. Саме держава та громадянське суспільство у поєднанні несуть відповідальність перед сучасниками і майбутніми поколіннями за збереження генофонду Української нації, рівень її здоров'я та мають забезпечувати пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, здійснювати вдосконалення медичної допомоги через створення й розвиток певних інститутів громадянського суспільства, сприяти впровадженню здорового способу життя.

Все зазначене вище змушує нас розглядати людину як біопсихосоціосистему, яка не може бути відокремлена від соціальних умов її існування, насамперед, рівня соціальної та соціально-економічної адаптації, світоглядних позицій і настанов, релігійних поглядів, соціокультуральних особливостей життєвого укладу, мікросоціального оточення та ін.

Про духовний стан суспільства можна судити по його ставленню до громадян, що страждають на психічні розлади. За даними ВОЗ, порушення психіки та поведінки становлять 8,1% від загального числа захворювань.

В сучасному світі кожний третій житель страждає тією або іншою формою психічної патології з очевидною перевагою пограничних психічних розладів, питома вага яких складає в тому числі в економічно розвинених країнах Заходу – 82,8%, в східноєвропейських країнах (зокрема, в Україні) 88,4%, в Російській Федерації – 86,7%, в країнах, що розвиваються, – 65,3%. Таким чином, найбільш високі рівні поширення психічних розладів характерні для економічно розвинених країн Європи, а також України і Російської Федерації, причому прогностично ця закономірність буде збережена до 2010 року.

Аналіз ситуації, що склалася в сфері охорони психічного здоров'я в Україні на сучасному етапі її розвитку, дозволяє виділити ряд проблем, що вимагають негайних рішень і нових підходів. Сталася зміна в структурі і поширеності розладів психіки і поведінки (відмічається значне зростання соціально детермінованих захворювань, кризових станів, суїцидів, залежних форм поведінки та ін.), відбувається стрімке прискорення темпу життя – в побуті, праці і ритмі життєдіяльності людей. Такі зміни вимагають від більшості населення кардинальної переоцінки цінностей, висувають вимоги мобільності, активності, освоєння нових підходів до життєвих проблем, нового мислення. Для цього необхідні інші темпи соціальної і психічної адаптації та пристосування до умов, що швидко змінюються.

Соціально-психологічна ситуація, що склалася в країнах колишнього СРСР, і, зокрема, в Україні в пострадянській період, призвела до руйнації суспільної свідомості і зміни життєвих орієнтирів десятків мільйонів людей. Масові прояви станів психічної дезадаптації, що розвиваються внаслідок цього, зумовлені психогенно-актуальними змінами в соціально-економічній і політичній сферах. Такі стани було запропоновано член-кореспондентом Ю.А. Александровським ідентифікувати як соціально-стресові розлади, а професором Б.С. Положим – як кризові стани ідентифікації особистості, які виникають у відповідь на радикальні зміни у суспільстві. Аналогічні «моделі» мали місце в різних країнах в критичні періоди історії.

До основних чинників виникнення соціально-стресових розладів в Україні відносяться:

- Соціально-економічні і політичні зміни;
- Економічне розшарування суспільства;
- Безробіття;
- Наслідки тривалого існування тоталітарного режиму;
- Зростання рівня насильства та ін.

Прогресуючий прояв вищезазначених чинників сприяв розпаду звичних соціальних зв'язків, виникнення особистісних і міжособистісних конфліктів і розладів психіки, в основі яких лежать політичні і соціально-економічні причини.

Значне місце в структурі сучасних психічних розладів займають порушення психіки, пов'язані зі стресогенною діяльністю (особливо у працівників небезпечних професій – шахтарів, працівників рятувальних служб, співробітників силових відомств тощо). В останні роки відмічаються також розлади психічної адаптації у незайнятого населення (безробітних). У зв'язку з цим доречним буде дати визначення стресостійкості – такого психофізіологічного стану людини, який забезпечує оптимальну адаптацію до екстремальних умов, дозволяє вирішувати покладені на неї службові і побутові обов'язки без втрат як фізичних, так і психічних. Вищеперелічені зміни зумовлюють собою необхідність принципово нових науково-методичних і організаційних розробок психіатричної науки і практики з позиції соціальної психіатрії.

Треба зазначити, що на сьогодні у світі немає загальноприйнятої дефініції та однозначного розуміння поняття «соціальної психіатрії». Спектр його трактування коливається від реабілітації і питань соціальної підтримки психічно хворих до точки зору, що психіатрія є соціальною за своєю суттю, тому абсолютно недоцільне і виділення окремого напрямку соціальної психіатрії.

На нашу думку, найбільш вдале визначення є таким: соціальна психіатрія – це самостійний розділ психіатрії, який вивчає взаємовплив соціуму та психічного здоров'я особистості, групи людей або спільноти.

Таким чином, завданнями соціальної психіатрії, з одного боку, є вивчення психічного здоров'я як невід'ємної частини здоров'я суспільства та соціальних детермінант психічних розладів, ролі різноманітних багаторівневих чинників впливу соціуму на їх патогенез, патоморфоз, терапію, профілактику, реабілітацію і ресоціалізацію, а з іншого – визначення клініко-

епідеміологічних, організаційних, економічних аспектів та розробка заходів щодо превенції впливу порушень психічного здоров'я на важливі (гуманітарні, економічні, юридичні, політичні тощо) складові суспільства.

Крім того, вирішення питань соціальної психіатрії слід розглядати як стратегічно важливий компонент соціальної політики держави в галузях суспільної безпеки, захисту прав людини, забезпечення соціальних гарантій та стандартів.

Плануючи та розробляючи перспективні напрямки розвитку соціальної психіатрії, треба враховувати декілька важливих факторів. По-перше, наша країна є частиною глобалізованого світу, яка декларує та здійснює певні кроки щодо інтеграції в Європейську спільноту. Тому і для нас актуальними є напрямки, визначені в Європейській декларації та плани дій по охороні психічного здоров'я. По-друге, не слід нехтувати досвідом країн Східної Європи, в яких вже здійснилися подібні трансформаційні процеси реформування. По-третє, треба спиратися на минулі надбання та сучасні реалії вітчизняної системи охорони психічного здоров'я. Так, певним інтегративним документом, в якому зроблена спроба узгодити напрямки реформування системи охорони здоров'я та психічної служби України, є Концепція Державної цільової комплексної Програми розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на 2006-2010 рр.

З урахуванням вищезазначеного, пріоритетними є наступні наукові напрямки.

1. **Короткострокові**, які розробляються зараз в рамках тем НДР, що виконуються в Українському НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України у відділі соціальної та екстремальної психіатрії, а саме, розробка моделі національної суїцидологічної служби; розробка системи психіатричного забезпечення, супроводу, відбору та експертизи професійної діяльності рятувальників аварійно-рятувальних служб й осіб, що залучені до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, аварій та катастроф; вивчення впливу макро-, мікросоціальних та медико-психологічних чинників на

розвиток психічних і психосоматичних розладів та їх психопрофілактика тощо; відділі медико-соціальних проблем терапії психічних розладів – обґрунтування принципів медико-соціальної допомоги та розробка стандартів сучасної діагностики, терапії та реабілітації хворих з першим психотичним епізодом; у відділі соціальної, клінічної та експериментальної наркології – розробка клінічних протоколів надання медико-соціальної допомоги хворим наркологічного профілю в системі первинної ланки.

2. Середньострокові, що включають в себе:

- Розробку широкого кола питань взаємовідносин стану суспільства та психічного здоров'я нації;
- Оцінку ролі взаємовпливу мікросоціального оточення, в першу чергу, інституту сім'ї, на стан психічного здоров'я;
- Вивчення етно- та транскультурних, вікових, тендерних та ін. аспектів психічних розладів та впливу на них соціальних чинників;
- Розробку проблеми психіатрії надзвичайних ситуацій, соціальних стресів та катастроф, екологічної та промислової психіатрії, в тому числі психогігієнічних її аспектів;
- Вивчення ролі і ступеня взаємовпливу соціальних чинників а саме:
 - деструктивної поведінки;
 - формування станів залежності від психоактивних речовин;
 - патогенезу і патоморфозу окремих нозологій психічних захворювань та донозологічних їх форм;
 - формування суспільно небезпечної поведінки психічно хворих та ін.;
 - розробку організаційної соціопсихіатричної моделі на базі системного біопсихосоціального підходу з урахуванням поліпрофесійного принципу надання допомоги хворим та стратегії профілактики і укріплення психічного здоров'я.

Населення сучасної України живе нині в умовах постійного напруження та перманентного емоційного стресу. Відсутність у кризовому суспільстві можливостей щодо самоактуалізації особистості, фрустрація потреби людини в досягненні достатньо високого психологічного та соціального статусу, психологічна депривація, а також зростання і розширення масштабів техногенних аварій і природних катастроф, які спричиняють віддалені медико-соціальні наслідки – призводять до підвищення захворюваності психічної сфери, особливо на непсихотичні психічні розлади, виникнення цілого ряду нових і модифікацію існуючих захворювань.

З даними ВООЗ, зараз приблизно 400 млн. чол. в усьому світі страждають порушеннями психічної і нервової сфери та переживають проблеми, пов'язані із станами залежності від психоактивних речовин. При цьому, це стосується як розвинутих країн, так і тих, що розвиваються. В ієрархії загальнолюдських цінностей психічне здоров'я займає провідне місце, забезпечуючи потенціал нації і конкретної людини. Сьогодні в усьому світі і, зокрема, в нашій країні, відбувається процес активного переусвідомлення пріоритетів і цінностей в області психічного здоров'я людства. Змінюється обличчя і суть психіатрії, на перший план виходить необхідність об'єктивної оцінки таких чинників, як особистість пацієнта, його світоглядні позиції і настанови, релігійні погляди, соціокультурні особливості життєвого укладу, рівня соціальної адаптації.

Якість психічної адаптації людини і різних верств населення корелює з соціальними умовами життя, тому особливості психічного функціонування окремої особи і населення загалом не можуть розглядатися у відриві від соціально-економічної ситуації, що склалася в країні.

Але сучасний етап розвитку України характеризується надзвичайно високим рівнем психоемоційної напруги населення. Це призводить до істотного погіршення рівня психічного здоров'я.

В генезі такої трансформації лежать природні механізми реакції індивіда на зміни зовнішніх умов, мова йде про збільшення за останні роки кількості психогенних за походженням соматизованих і психосоматичних порушень із хронічним перебігом та вираженим патоморфозом на тлі практично константного рівня захворюваності на психотичні розлади.

При цьому захворюваність на психотичні розлади змінилась не суттєво, в той час як непсихотичних розладів – більш помітно. Така динаміка психічних розладів в Україні загалом відповідає світовим тенденціям, а також світовим стандартам і напрямкам стратегії реформування охорони психічного здоров'я в Україні, в основі якої – прагнення до гуманізації психіатричної допомоги, максимального задоволення потреб і інтересів пацієнтів. Реформи передбачають зміни в інфраструктурі психіатричних установ і змісті лікувально-профілактичних і реабілітаційних заходів, інтеграцію психіатрії в загальносоматичну мережу, розвиток особисто-орієнтованих форм і вдосконалення правового забезпечення психіатричної допомоги.

Аналіз тенденцій розвитку вітчизняної психіатрії дозволяє прогнозувати у найближчому майбутньому подальше зближення її з іншими клінічними дисциплінами та поступове перенесення акцентів в лікуванні психічно хворих з фармакотерапії на психо- і соціотерапевтичні види допомоги. Це сприятиме правильному розумінню єдиної категорії «здоров'я людини», позитивно позначиться на ставленні суспільства до психічно хворих, реально зрівняє їх права з правами хворих на соматичні захворювання. На цьому тлі можна чекати поступової зміни структури психіатричної служби, в якій значне місце стануть займати різні позалікарняні ланки та спеціалізовані психіатричні відділення у складі багатопрофільних лікувальних центрів. На перший план в діяльності психіатрів, психотерапевтів, медичних психологів мають вийти питання превентивної психіатрії, охорони і зміцнення психічного здоров'я населення.

Допомога психічно хворим – це колективний та постійний захід, до якого необхідно залучати всі ланки, які мають місце у життєвому просторі психічно хворих: родини, фахівців-лікарів, наукових працівників, громадські недержавні заклади (Асоціації психіатрів, родичів психічно хворих та ін.), засоби масової інформації, законодавчі органи влади.

У ХХІ віці треба додати максимум зусиль для забезпечення поліпшення лікування, соціальної реабілітації хворих на психічні розлади та розуміння суспільством їх проблем, а також більш терпимого та гуманного ставлення до них.

Треба відмітити, що даний етап розвитку суспільства характеризується все зростаючою роллю наукових досліджень. Наука при цьому стає чинником, що визначає не тільки стратегічні напрями цивілізаційного процесу, але і формує якість повсякденного середовища мешкання людини.

Разом з тим, стан психіатричної науки не повністю відповідає вимогам сучасного суспільства. Якісному прогресу перешкоджають недостатнє фінансування, низький рівень оплати праці наукових співробітників, недостатнє забезпечення обладнанням, сучасними інформаційними та комунікаційними засобами. З цих же причин гальмується впровадження в психіатричну практику розробок вітчизняних вчених.

Необхідна змістовна, якісна і структурна перебудова організації наукового процесу в медичному психіатричному просторі країни. Потребує скорочення кількості виконуваних науково-дослідних розробок (НДР) і зосередження зусиль на виконанні комплексних НДР, які відповідають рішенням Європейської конференції ВООЗ на рівні міністрів з охорони психічного здоров'я «Проблеми та шляхи їх вирішення» (12-15.01.2005р., Гельсінкі, Фінляндія), а також затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.02 № 14 Міжгалузевій комплексній програмі «Здоров'я нації» на 2002-2010 рр.

При цьому формування НДР повинно носити характер соціального замовлення передусім з боку лікувально-

профілактичних установ і виконуватися за рахунок консолідованого бюджету – державного, регіонального і позабюджетних надходжень з різних джерел. Повинні бути створені потужні навчально-наукові-практичні об'єднання, що включатимуть як структурні одиниці наукового і навчального процесу НДІ, а також клінічні підрозділи.

Проведення активної державної політики, спрямованої на поширення здорового способу життя, охорону навколишнього середовища та підвищення якості надання медичної допомоги, сприятиме оптимістичному прогнозу щодо ефективного вирішення проблем соціальної психіатрії на теренах нашої держави.

**АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕХНОЛОГІЧНЕ ОБЛАДНАННЯ
З ПАРАЛЕЛЬНОЮ КІНЕМАТИКОЮ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ - МАШИНОБУДІВНИКІВ**

*Ю. М. Кузнєцов, академік,
доктор технічних наук, професор*

Однією із світових тенденцій розвитку машинобудування є широке використання високопродуктивних прецизійних верстатів і комплексів нового покоління, до яких відносяться верстати і промислові роботи з механізмами паралельної структури.

В кінці 80-х років верстатобудування України було на підйомі і займало друге місце в колишньому Союзі після Російської Федерації і перше місце – по кількості винаходів та інших об'єктів інтелектуальної власності.

На жаль, сьогодні ми спостерігаємо суттєве падіння верстатобудування в Україні і, як наслідок, розрив ланцюга освіта – наука – виробництво і зниження якості підготовки молодих кадрів для машинобудівного комплексу.

Поганий стан справи, який стосується проведення студентських практик на провідних машинобудівних, приладобудівних і верстатобудівних підприємствах країни, де, зокрема, в галузі верстатобудування:

- припинили виробництво високопродуктивних шпиндельних токарних автоматів київський (ВАТ «Веркон») і житомирський (ВАТ «Верстатуніверсалмаш») заводи, агрегатних верстатів – харківський завод, зуборізних верстатів з ЧПК – львівський і луганський заводи;

- здали свої позиції: київський, одеський, мелітопольський заводи;

- віддали свої пріоритети Рязанському верстатозаводу – бердичівський і львівський заводи.

Лише Краматорський завод важкого верстатобудування і Одеський завод прецизійних верстатів «Мікрон» не втратили

свої позиції і тримаються на певному рівні. Лубенський (ВАТ «Шліфверст») і харківський (ВАТ «Харвест») заводи шліфувальних верстатів ще виготовляють верстати в основному для Росії і країн СНД.

Без активної участі держави, науки і освіти важко відродити верстатобудівну промисловість, але, на мій погляд, є ще надія на таке відродження за рахунок прийняття низки невідкладних заходів і, зокрема, верстатів нового покоління з механізмами паралельної структури, побудованих згідно запропонованої в НТУУ «КПІ» нової концепції гібридних компоновок [6].

Для цього треба готувати студентську молодь до пошуку нестандартних рішень, які дозволяють не плентатися позаду провідних фірм і завжди тільки наздоганяти, але знаходити нові шляхи випередження завдяки створенню нових технологій і найсучаснішої техніки [5].

Для майбутніх машинобудівників стає актуальним постановка і викладання студентам-машинобудівникам нової дисципліни «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою».

Дисципліна «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою» присвячена вивченню обладнання нового покоління з мехатронними системами і стержневими механізмами, концепція побудови яких передбачає багатофункціональність (використання механізмів, які мають практичну можливість реалізації транспортних, допоміжних і технологічних операцій одним виконавчим органом) і багатопоточність (використання механізмів, які дозволяють реалізувати раціональний перерозподіл навантажень між декількома механізмами та його складовими елементами паралельними шляхами).

Даний курс базується на курсах «Металообробне обладнання», «Верстати з ЧПК та верстатні комплекси», «Системи керування верстатів», «Теорія машин і механізмів» та інших дисциплінах фундаментального, професійно-орієнтованого і спеціального циклу.

Лабораторні роботи присвячені набуттю практичних навичок в налагодженні, дослідженні та роботі з технологічним обладнанням, оснащеним мехатронними системами, стержневими механізмами паралельної структури, спеціальними механізмами і вузлами.

Практичні заняття дають можливість студентам набути вміння в розрахунках, аналізі кінематики і динаміки стержневих механізмів, проектуванні компоновок і моделюванні робочого простору технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

Отримані знання, уміння і практичні навички можуть бути використані при виконанні курсових, дипломних проектів і магістерських атестаційних робіт студентів, для чого в програмі пропонується орієнтовний перелік тем.

З цієї дисципліни в 2004 р. розроблено навчальну програму (автори Кузнєцов Ю. М., Крижанівський В. А., Данильченко Ю. М.), надруковано і запропоновано для використання у ВНЗ України три навчальних посібника з грифом МОНУ [1, 3, 4], створено робочу групу (керівник Кузнєцов Ю. М.) з впровадження в навчальний процес науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт з верстатів нового покоління, зокрема з паралельною кінематикою, вузлів, механізмів і технологічного оснащення, призначеного для високошвидкісної і прецизійної обробки деталей на цих верстатах.

Предмет курсу «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою» – компоновки, кінематика, динаміка, конструктивні особливості, приводи і системи управління технологічного обладнання з мехатронними системами.

Мета курсу – набуття студентами:

знань організації складних просторових рухів виконавчих органів стержневих технологічних машин, кінематики і динаміки стержневих механізмів паралельної структури, формоутворення і математичного модулювання

складних поверхонь в технологічному обладнанні з паралельною кінематикою, прогнозування та перспектив його розвитку;

вміння розбиратися в принципі роботи технологічного обладнання з паралельною кінематикою, обирати і компоувати його приводи, вузли і механізми, моделювати робочий простір, виконувати кінематичні і силові розрахунки;

навичок в проектуванні, розрахунках, дослідженні та експлуатації технологічного обладнання нового покоління.

ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Конструкція побудови технологічного обладнання нового покоління.
2. Принципи побудови, конструкції і галузі використання механізмів паралельної структури.
3. Організація складних просторових рухів виконавчих органів стержневих механізмів технологічного обладнання.
4. Кінематика механізмів паралельної структури.
5. Динаміка механізмів паралельної структури.
6. Формоутворення складних поверхонь механізмами відносного маніпулювання.
7. Виконавчі приводи технологічного обладнання з паралельною кінематикою.
8. Вузли і цільові механізми технологічного обладнання з паралельною кінематикою.
9. Системи управління, контролю геометричних параметрів і розпізнання якості поверхонь, що обробляються.
10. Компоновки і функціональні можливості металорізальних верстатів з паралельною кінематикою.
11. Елементи інтелектуального управління технологічними системами.

12. Прогнозування і перспективи розвитку технологічного обладнання нових поколінь.

Нижче наводиться запропонований перелік лабораторних і практичних занять, а також тематика проектних і науково-дослідницьких робіт.

ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ

Лабораторна робота № 1. Дослідження жорсткості просторового стержневого механізму.

Лабораторна робота № 2. Дослідження точності позиціонування просторового стержневого механізму.

Лабораторна робота № 3. Дослідження траєкторій руху просторового стержневого механізму.

Лабораторна робота № 4. Дослідження статичних характеристик мотор-шпинделя.

Лабораторна робота № 5. Дослідження динамічних характеристик мотор-шпинделя.

Лабораторна робота № 6. Дослідження характеристик точності мотор-шпинделя.

Лабораторна робота № 7. Дослідження характеристик прецизійного високошвидкісного затискного механізму.

Лабораторна робота № 8. Розробка управляючої програми на ПЕОМ для обробки деталі типу тіл обертання на токарному верстаті з паралельною кінематикою.

Лабораторна робота № 9. Розробка управляючої програми на ПЕОМ для обробки корпусної деталі на багатоцільовому верстаті з паралельною кінематикою.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Пр.1. Порівняльний аналіз традиційної і нової компоновки (на прикладі токарного або фрезерного верстата з ЧПК).

Пр.2. Порівняльний аналіз побудови традиційних механізмів і механізмів паралельної структури.

Пр.3. Кінематичний аналіз I -координатного механізму (пряма задача) за допомогою ПЕОМ.

Пр.4. Вирішення зворотної задачі кінематики для I -координатного механізму за допомогою ПЕОМ.

Пр.5. Структурний синтез стержневих механізмів із розімкнутими кінематичними контурами.

Пр.6. Структурний синтез стержневих механізмів з паралельною кінематикою.

Пр.7. Синтез механізмів (систем) відносного маніпулювання.

Пр.8. Розрахунок і конструювання шарнірного з'єднання.

Пр.9. Синтез високоточного високошвидкісного затискного патрону.

Пр.10. Синтез, розрахунок швидкісного шпиндельного вузла з механізмом затиску.

Пр.11. Розрахунок робочого простору маніпуляторів із розімкнутими кінематичними контурами на ПЕОМ.

Пр.12. Розрахунок робочого простору технологічного обладнання з паралельною кінематикою на ПЕОМ.

ПРИБЛИЗНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ, ДИПЛОМНИХ І МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ

1. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі токарного верстату з ЧПК.

2. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі фрезерного верстату з ЧПК.

3. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі свердлильного верстату з ЧПК.

4. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі багатоцільового верстату для обробки деталей типу тіл обертання.

5. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі багатоцільового верстату для обробки корпусних деталей.

6. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі шліфувального верстату з ЧПК.

7. Розробка і дослідження верстату з паралельною кінематикою на базі зубообробного верстату з ЧПК.

8. Розробка і дослідження промислового робота з елементами мехатроніки.

9. Розробка і дослідження багаторухомих багатопотокових маніпуляторів.

10. Розробка і дослідження виконавчих приводів технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

11. Розробка і дослідження пристроїв автоматичної зміни і затиску ріжучих інструментів

12. Розробка і дослідження пристроїв автоматичної зміни і затиску заготовок.

13. Розробка і дослідження багатофункціональних механізмів.

14. Розробка і дослідження шпиндельного вузла технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

15. Розробка і дослідження затискного механізму технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

16. Розробка і дослідження датчиків зворотного зв'язку технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

17. Аналіз компоновок верстатів з паралельною кінематикою за критеріями точності, жорсткості, продуктивності.

18. Структурний синтез механізмів з паралельною структурою для технологічного обладнання різного призначення.

19. Математичне моделювання і дослідження кінематики механізмів з паралельною структурою.

20. Математичне моделювання і дослідження динаміки механізмів з паралельною структурою.

21. Математичне моделювання і дослідження точності механізмів з паралельною структурою.

22. САПР верстатів з паралельною кінематикою і механізмів з паралельною структурою.

23. Синтез високоточних затискних механізмів для технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

24. Синтез прецизійних надшвидкісних шпиндельних вузлів для технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

25. Прогнозування розвитку компоновок, механізмів і приводів технологічного обладнання з паралельною кінематикою.

26. Розробка діючих макетів багаторухомого з'єднання паралельної структури (двох-, трьох-, чотирьох-, шестирухомого).

27. Розробка діючого макета шестирухомого маніпулятора для мікропереміщень (на основі багато рухомих пружних з'єднань).

28. Розробка стенда для дослідження характеристик (статичних, динамічних, точності) мотор-шпинделя.

29. Розробка стенда для дослідження прецизійного високошвидкісного затискного механізму.

30. Розробка стенда для дослідження характеристик (кінематичних, жорсткості, точності) просторового стержневого механізму з шарнірним з'єднаннями.

На кафедрі «Конструювання верстатів та машин» НТУУ «КПІ» накопичений деякий досвід у викладанні дисципліни «Технологічне обладнання з паралельною кінематикою» і створено ряд нових компоновок багатоцільових токарних і багатокоординатних свердлильно-фрезерних верстатів з механізмами паралельної структури, що реалізують запропоновану автором нову концепцію гібридних компоновок [9].

Для наочності викладання лекцій планується використовувати мультимедійні матеріали компоновок нових

верстатів з ілюстрацією технологічних можливостей по реалізації формоутворюючих рухів [7].

Підтвердженням доцільності постановки нової дисципліни свідчать роботи вчених Російської Федерації, де вже чотири підприємства займаються виробництвом верстатів з паралельною кінематикою, а науково-досвідними роботами вчені Москви (МДТУ СТАНКИН і інститут машинознавства), Іванково, Саратова та ін. [2, 8].

Література

1. Агрегатно-модульне технологічне обладнання: / В.А. Крижанівський, Ю.М. Кузнецов, А.М. Кириченко та ін. / Під ред. Ю.М. Кузнецова. Навчальний посібник для ВНЗ в 3-х част. – Кіровоград, 2003. – Частина III. Агрегатно-модульне технологічне обладнання нового покоління, його оснащення, та інструментальне забезпечення. – 507 с.
2. Афонин В. Л., Подзоров П. В., Слепцов В. В. Обработывающее оборудование на основе механизмов параллельной структуры / Под общ. ред. В. Л. Афолина. – М.: Учебное пособие. Издательство МГТУ СТАНКИН, Янус – К, 2006. – 264с.
3. Контрольно-вимірвальні системи технологічного обладнання. Навч. пос. / Під ред. Ю. М. Кузнецова / В. А. Крижанівський, Ю. М. Кузнецов, В. М. Бабич, А. М. Кириченко. – К.: ТОВ «ЗМОК» - ПП «ГНОЗІС», 2005. – 548 с.
4. Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Валявський І.А., Склярів Р.А. Технологічне обладнання з паралельною кінематикою: Навчальний посібник для ВНЗ / Під ред. Ю.М. Кузнецова. – Кіровоград, 2004. – 449 с.
5. Кузнецов Ю. М., Крижанівський В. А., Склярів Р. А. Сучасний стан, прогнозування і перспективи розвитку верстатів з паралельною кінематикою // 3б. наукових праць

- “Процеси механічної обробки в машинобудуванні”, ЖДТУ, вип. 1, 2005. – 320-333.
6. Кузнецов Ю. Н., Дмитриев Д. А., Диневич Г. Ю. Проектирование токарных многоцелевых станков с механизмами параллельной структуры // Вестник НТУУ «КПИ», Машиностроение, № 52, 2008. – с.156-170.
 7. Кузнецов Ю. Н., Дмитриев Д. А. Компьютерное моделирование и визуализация движений исполнительных органов станков с параллельной кинематикой. Труды международной конференции ИАИ-2008 «Интеллектуальный анализ информации», К., 2008. – с. 265-276.
 8. Обработка оборудование нового поколения. Концепция проектирования / В.Л. Афонин, А.Ф. Крайнев, В.Е. Ковалев и др.; Под общ. ред. В.Л. Афонина. – М.: Машиностроение, 2001. – 256 с.
 9. Патенты Украины №№ 27808, 30376, 31223, 31226.

РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Тарас Дудар, академік;
Володимир Дудар, аспірант*

Процеси прискореної ринкової адаптації суб'єктів агропродовольчого ринку та його перебудови у напрямку підвищення конкурентоспроможності вимагають не лише впливи світових ринків, а й чинники глобалізації, зокрема, з намірами вступу України до СОТ і майбутньої євроінтеграції.

Глобалізація економічної діяльності є характерною ознакою сучасного і особливо майбутнього розвитку агропродовольчого ринку України. Ідеально вона може стати вагомим інструментом, що реалізує чинники національних конкурентних переваг. Проте світовий досвід показує, що лише розвинуті економіки мають позитивний ефект від відкритості національних ринків. Для інших – можливі ефекти від відкритої економіки, які, зважаючи на циклічність і кон'юнктури світового ринку, мають короткостроковий характер.

Дослідженню проблем формування і розвитку агропродовольчого ринку, окремих продуктових ринків, визначення ролі держави у їх ефективному функціонуванні в умовах реформування аграрного сектора України присвячені наукові праці вітчизняних вчених: В.Г.Андрійчука, О.В.Березіна, Ю.С.Коваленка, Т.О.Осташко, П.Т.Саблука, В.О.Точиліна, О.М.Шпичака. В основу їх досліджень покладені питання формування аграрного ринку, цінні пропозиції щодо вдосконалення економічного механізму його функціонування в перехідний і пореформений періоди. Проте питання становлення і розвитку повноцінного агропродовольчого ринку конкурентоспроможної продукції вимагають поглиблених досліджень впливу не тільки ринкових трансформацій аграрного сектора, але й чинників глобалізації.

Мета дослідження – здійснити аналіз впливу чинників глобалізації на формування агропродовольчого ринку України, порівняти модель рівня споживання продуктів харчування в Україні з країнами ЄС, окреслити можливі шляхи усталеності вітчизняного ринку в умовах глобалізації.

Розвиток внутрішнього агропродовольчого ринку є пріоритетним не тільки з позицій забезпечення продовольчої безпеки держави, але й в контексті покращення структури вітчизняного сільськогосподарського експорту.

Встановлено, що у розвинених країнах ринкової економіки агропродовольчі ринки є сферою активного регулювання та протекціоністської практики, хоча загалом втручання у ринкові механізми розглядаються як небажане. В основі цього - низка політичних цілей, системне розуміння специфіки цих ринків, ефектів їх прямого та опосередкованого впливу на базове виробництво, демографічну ситуацію тощо. Агроринки характеризуються нестабільною пропозицією (остання часто залежить від поточних умов урожаю), низькою еластичністю попиту і темпами росту товарообороту, значними ціновими (сезонними) коливаннями, різкими змінами обсягів експорту та імпорту тощо. Тому вони належать до немобільних, ризикових і слабо прогнозованих ринків.

Логічно агропродовольчий ринок в Україні мав би формуватися під впливом економічних реформ. Проте тривалий час економічні реформи в аграрному секторі розглядались у відриві від розвитку ринків. До середини 90-х років перевага надавалась приватизації та реструктуризації господарств, а не формуванню нових ринкових можливостей та стимулів. Це послаблювало економічні мотивації і посилювало трансформаційний спад в аграрному секторі.

Головним чинником неефективного початкового розвитку агропродовольчого ринку стала концептуальна нечіткість реформування аграрної сфери і несформованість аграрної політики, що об'єктивно обумовлювалося складністю трансформаційного процесу, його унікальністю в умовах відсутності відповідних історичних прецедентів [7, 128].

На нашу думку, надзвичайно важливою і невирішеною залишається проблема входу на агропродовольчий ринок для переважної маси селян, що отримали землю в результаті приватизації. Через відсутність належних ринкових стимулів та стартових можливостей для розвитку підприємництва вони пасивно залишають земельні частки (паї) у користуванні новоутворених структур, обмежуючись незначною орендною платою і зосереджуючись на веденні натурального господарства, хоча товарне виробництво могло б покращити структуру їх доходів, диверсифікувати і усталити внутрішній ринок. В ході реформування на базі 11700 колективних сільськогосподарських підприємств на кінець 2005 р. в Україні функціонувало 20067 нових агроформувань ринкового типу, яким громадяни передали в оренду свої земельні ділянки та земельні частки (паї) загальною площею 21 млн. га, що становить 50,3% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Такий підхід применшує соціальну спрямованість аграрних перетворень, оскільки покладання селян на сільськогосподарське виробництво як основне джерело доходів є невід'ємним аспектом продовольчої безпеки держави.

Специфічним негативним чинником формування агропродовольчого ринку України стало суттєве зниження доходів населення і відповідне звуження агропродовольчого ринку. У 2005 р. місткість внутрішнього ринку продовольства, оцінена за статистикою роздрібного продовольчого товарообороту, становила 39,2 млрд. грн. (у фактичних цінах), або всього 46,1% від рівня 1990 р [5]. Головні причини цього пов'язані з економічною кризою і падінням рівня життя після 1990 р., в результаті якої скоротилося споживання усіх продуктів харчування, погіршилася його структура. Найбільше скоротилося споживання висококалорійних видів продовольства – молока та молочних продуктів, м'яса, плодоовочевих продуктів і рибних продуктів, середньорічний рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних нормативів. Річне споживання м'яса на одну особу у 2005 р. склало 62,3% від

рівня 1990 р., молока і молочних продуктів – 60,5%, плодів, ягід і винограду – 78,2%, риби і рибопродуктів – 82,3%. Водночас внутрішній споживчий ринок картоплі, цукру, олії і яєць близький до насичення. Незважаючи на те, що споживання хлібних продуктів у 2005 р. склало 87,6% від рівня 1990 р., проте цей показник є на 22,3% вищим від науково-обґрунтованої норми споживання.

Порівнюючи середньорічний рівень споживання основних продуктів харчування в Україні з країнами ЄС, слід зазначити, що жителі останніх споживають продуктів харчування по обсягах, які є більш наближені до рекомендованих норм, ніж в Україні. Зокрема, середньостатистичний житель Європейського Союзу в порівнянні з українцем споживає в 2,8 рази більше плодоовочевих продуктів, в 2,5 рази більше м'яса та м'ясопродуктів, в 1,8 рази – риби та рибопродуктів, на 31,4% – молока та молочних продуктів [9]. Проте значно менше вони споживають хлібних продуктів та картоплі.

Слід зауважити, що нинішня модель харчування населення України суттєво відрізняється не лише від середньоєвропейської моделі, але й від докризових рівнів.

Характерною особливістю продовольчого ринку є нееластичний характер попиту. Попит на сільськогосподарську продукцію більш щільно прив'язаний до фізіологічних потреб населення, ніж це має місце для промислових товарів і послуг.

Дослідження показують, що в тих країнах з перехідною економікою, де зростають доходи населення, спостерігається тенденція скорочення частки витрат на харчування у структурі доходів домогосподарств. У постсоціалістичних країнах з порівняно великим рівнем ВВП на одну особу – Словенії, Чеській республіці, Угорщині і Словаччині – частка витрат на харчування у загальних витратах домогосподарств складає лише 20-30%, у той час як в Україні понад 60% [3, 150]. Частка витрат домогосподарств України на продовольчі товари (включаючи харчування поза домом, алкогольні напої та

тютюнові вироби) має тенденцію до скорочення. Якщо у 2000 р. вона складала 62,7%, то у 2005 р. – 57,0% [5, 416].

Ємність внутрішнього продовольчого ринку обмежується платоспроможним попитом населення. Тенденція зниження реальних доходів населення, яку вдалося частково подолати лише у 2000 р., за тривалий час своєї дії спричинила звуження ємності продовольчого споживчого ринку як за рахунок зниження обсягів споживання так і за рахунок натуралізації продовольчого споживання (розширення виробництва продовольства в господарствах населення для потреб споживання), в результаті чого енергетична цінність середньодобового раціону харчування середньостатистичного українця зменшилася із 3597 ккал у 1990 р. до 2916 ккал у 2005 р., або на 19%. Характерно, що енергетична цінність добового раціону в більшій мірі формується за рахунок продукції рослинного походження, ніж тваринного, відповідно на рослинну продукцію припадає 74,9%, а на тваринну – 25,1%.

При зростанні економіки та купівельної спроможності населення варто очікувати відновлення агропродовольчого ринку, однак темпи його навряд чи будуть значними. Досвід багатьох країн засвідчує низьку еластичність продовольчого попиту, а також відносну усталеність традиційних і сформованих моделей харчування.

Вітчизняні вчені вважають, що при відновленні споживчого ринку України приріст доходів населення у короткостроковій перспективі, найімовірніше буде переорієнтовано на придбання промислових товарів [7, 130]. Тому відновлення докризових рівнів продовольчого споживання реально слід очікувати у середньостроковій перспективі.

Функціонування аграрного сектора в умовах стагнації внутрішнього попиту та звуження агропродовольчого ринку у найближчій перспективі означатиме певні проблеми збуту та необхідність виробництва тією чи іншою мірою задовольняти потреби експорту. Водночас глобальні сільськогосподарські ринки сьогодні дуже динамічні, конкурентні і вимогливі. У

сучасних умовах близько 80% світової сільськогосподарської торгівлі – не сільськогосподарська сировина, а продовольчі товари. За період 1964-1994 рр. частка оброблених продуктів у агропродовольчому експорті країн ОЕСР зросла від 49 до 67%.

Із-за помірного внутрішнього попиту особливого значення набуває підтримка експортної орієнтації аграрного сектора. Важливим фактором доступу до зовнішніх ринків має стати активна участь України у роботі СОТ щодо лібералізації сільськогосподарських ринків. Враховуючи трансформаційний статус аграрної сфери, найбільш виправданою, окремі вчені вважають комбіновану політику послідовного, поетапного розвитку співробітництва із зовнішнім світом на засадах міжнародно визнаних принципів торгівлі та прагматичного захисту внутрішнього аграрного ринку [7, 10].

Це означає, що ефективна зовнішньоекономічна стратегія України має передбачати покращення структури вітчизняного сільськогосподарського експорту, підвищення конкурентоспроможності продукції, що повинно" досягатись як на основі випереджаючого зростання частки оброблених продуктів, так і цілеспрямованого оволодіння новими експортними нішами у сегментах світового ринку, які динамічно розвиваються. Так, для європейського ринку продовольства сьогодні характерним є активне формування преференцій споживачів до вживання продуктів органічного походження.

Досвід свідчить, що системи органічного виробництва в країнах ЄС базуються на специфічних та точних вимогах (стандартах) до процесу виробництва, спрямованих на підтримку оптимального стану агроєкосистеми на соціальному, екологічному та економічному рівнях. При цьому повторне використання поживних речовин та посилення природних процесів допомагають підтримувати родючість ґрунтів та забезпечувати ефективне агропромислове виробництво. Органічне агровиробництво виключає можливість застосування мінеральних добрив та пестицидів, а також використання генетично модифікованих організмів.

Основою формування ринку продукції органічного походження є регулювання органічного агровиробництва, що базується на стандартах ЄС, які встановлюють сприятливу систему виробництва, маркування та інспекції аграрної продукції та продуктів харчування. Це дає змогу підвищувати довіру споживачів до високоякісних продуктів та рівень конкуренції між товаровиробниками.

Реагуючи на споживчий попит світового агропродовольчого ринку, останніми роками в багатьох країнах світу вже діє ринок збуту екологічно чистих продуктів харчування органічного походження, організовані й функціонують служби сертифікації та маркетингу. За даними Міжнародної Федерації органічного агрокультурного руху (IFOAM), науково-дослідного Інституту біоземлеробства (РiВБ) і Фонду екології і землеробства (80Б) під органічним землеробством у 2006 р. в світі використовується понад 31 млн. га земель, або на 5 млн. га більше ніж в 2005 р. Найбільші площі зайняті під агровиробництвом знаходяться в Австралії – 12,1 млн. га, Китаї – 3,4, Аргентині – 2,8 млн. га. Найбільша глобальна земельна площа під органічним агровиробництвом знаходиться в Австралії і Океанії – 39%, далі йде Європа – 21%, Латинська Америка – 20%, Азія – 13%, Північна Америка – 4% і Африка – 3% [10].

Висока зацікавленість споживачів органічною продукцією, свідчить про їх бажання вживати здорову й повноцінну їжу, що в подальшому веде до збереження навколишнього природного середовища. Прикладом цього є те, що площі під органічним землеробством продовжують зростати у всьому світі, однак основний обсяг продажу продукції припадає на високорозвинуті індустріальні країни. Як свідчать дані Інституту Organic Monitor, глобальний ринок 2004 р. становив близько 23,5 млрд. євро, причому більшість реалізованої продукції припадає на країни Західної Європи та Північної Америки [10].

Еколого-соціальне спрямування розвитку аграрного виробництва, підвищення його еколого-безпечності та

постачання споживачам екологічно чистого продовольства є одним з найважливіших пріоритетів Спільної аграрної політики ЄС. На його користь повинні перерозподілятися фінансові потоки підтримки сільськогосподарських товаровиробників і в Україні. Дотримання базових екологічних вимог і стандартів слід вважати обов'язковою умовою для отримання прямих платежів ринкової підтримки. Адаптація до вимог спільної аграрної і екологічної політики, приведення національної агрогосподарської діяльності у відповідність із визначеними екологічними параметрами – один із важливих кроків на шляху інтегрування України в ЄС [6, 9].

Саме на цьому ринку Україна в перспективі може знайти свою нішу, володіючи великими потенціальними можливостями.

Висновок. Виважена державна аграрна політика щодо розвитку агропродовольчого ринку України в умовах глобалізації, має бути спрямована перш за все на забезпечення своєї продовольчої безпеки, також на відновлення і зміцнення її позицій на світових сільськогосподарських ринках за рахунок виробництва конкурентоспроможної агропродовольчої продукції органічного походження, для забезпечення в найближчій перспективі додаткових можливостей економічного розвитку держави.

Література

1. Андрійчук В.Г. Оцінка макро- і мікро параметрів економіки в контексті продовольчої безпеки України // Економіка АПК. – № 5. – 2001. – С.61-65.
2. Березін О.В. Проблеми формування продовольчого ринку України: Монографія. – К.: Вища школа, 2002. – 211 с.
3. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора. – К.: Фенікс, 2004. – 280 с.
4. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2005 рік / За ред. Ю.М.Остапчука. – К.: Держкомстат України, 2006. – 366 с.

5. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України; За ред. О.Г.Осауленка. – К.: Техніка, 2006. – 650 с.
6. Трегобчук В.М., Пасхавер Б.Й., Юзефович А.Е. та ін. Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу // Економіка АПК. – 2005. – №7. – С. 3-11.
7. Формування галузевих ринків України: перехідний період / За ред. д-ра екон. наук, проф. В.О.Точиліна. – К.: Фенікс, 2004. – 332 с.
8. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т.Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
9. www.fao.org
10. www.ekoconnect.org

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Едуард Зінь, академік,
Андрій Валух*

Національні інтереси України вимагають ефективних заходів, спрямованих на збереження в регіонах вітчизняного науково-технологічного потенціалу, адже реальну незалежність і безпеку мають лише країни, здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використовувати. Тому побудова механізму розвитку регіональної інноваційної діяльності на сьогодні виступає одним із найбільш пріоритетних національних та регіональних інтересів держави.

Статистика свідчить, що в регіонах України швидко втрачаються можливості розвивати належним чином інноваційні дослідження, оперативно впроваджувати їх результати у практику, реагувати на світові науково-технологічні досягнення. Значна частина вітчизняних товарів не відповідає рівню сучасного наукового та технологічного забезпечення, що зумовлює їх неконкурентоспроможність на зовнішньому та внутрішньому ринках.

В Україні відсутній дієвий механізм інвестування масштабних науково-технологічних змін. Державні інноваційні програми часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих результатів. Міністерства, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи влади та самоврядування не мають достатніх коштів для інноваційної трансформації відповідних галузей, а недержавні комерційні структури не зацікавлені у здійсненні довгострокових проєктів, які б забезпечували базові технологічні зміни.

Перспективним напрямом вирішення проблем у цій сфері є перехід вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку [2]. За відносно короткий термін слід побудувати такий механізм організації науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності в Україні, який би поєднав у собі

елементи ринкової економіки та гнучкі важелі державного регулювання, сприяв би підвищенню якісних характеристик вітчизняного науково-технологічного потенціалу до рівня стандартів розвинених країн, інтенсифікації процесу опанування новими науковими знаннями, технологіями та їх практичним використанням.

Управління регіональною інноваційною діяльністю складає невід'ємну частину цілісної системи управління ринковою економікою і розглядається в рамках загального реформування системи управління народногосподарським комплексом країни. Одним з першочергових завдань побудови механізму розвитку регіональної інноваційної діяльності має стати створення на державному рівні правового й економічного механізмів розробки і впровадження новітніх технологій та інновацій в практичну діяльність.

Правовий механізм забезпечення інноваційної діяльності передбачає:

1. Здійснення обов'язкового обліку взаємовпливу інноваційної діяльності та економічної реформи в системі законодавчих актів;

2. Законодавче закріплення джерел фінансування розвитку регіональної інноваційної діяльності, формування регіональних інноваційних програм, антимонопольні заходи в регіональній науково-дослідній роботі;

3. Використання правових засобів для підвищення престижу і якості наукової праці, особливо рядових науковців;

4. Розробка правового забезпечення науково-технічної діяльності окремих громадян, в тому числі створення можливостей для ініціативного формування малих організацій на основі інтелектуальної власності;

5. Створення правового забезпечення організації і функціонування різних наукових центрів, міжгалузевих науково-технічних комплексів, науково-виробничих об'єднань, асоціацій у сфері інноваційної діяльності;

6. Створення правового забезпечення управління регіональними інноваційними програмами, оптимізація

відносин головної організації і співвиконавців, визначення правового положення керівників програми проєктів;

7. Удосконалення законодавства про винахідницьку діяльність та захист інтелектуальної власності;

8. Встановлення порядку створення і функціонування інноваційних фондів, організація конкурсів, проведення наукових експертиз;

9. Розробка правових основ інформаційної політики, забезпечення реалізації на ринку інформаційного продукту, формування законодавства про інформатизацію суспільства;

10. Вдосконалення правотворчого процесу в сфері регіональної інноваційної діяльності, підвищення юридичної сили нормативних актів, скорочення законодавчої нормотворчості.

Економічна частина механізму сприяння впровадженню технологій та інновацій передбачає:

1. Формування економічної політики щодо використання новітніх технологій, напрямів і пріоритетів, а також їх підтримки.

2. Визначення реальних і перспективних джерел фінансових ресурсів, необхідних для реалізації передбачених напрямків розробки та використання новітніх технологій:

- централізоване фінансування, державна підтримка;
- зовнішні та внутрішні інвестиції;
- кошти сектора домашніх господарств (населення);
- кошти банківської та фінансової системи (кредити, вільні кошти);
- інші джерела фінансових ресурсів.

3. Стимулювання і розвиток "венчурного підприємництва" як особливої форми фінансового капіталу.

4. Розробка конкретних-відповідних етапам інноваційного процесу - економічних і правових підойм для стимулювання використання вже наявних, а також створення та впровадження перспективних технологій (через податки, кредити, відсотки, бюджет, ціни, мита, субсидії тощо).

5. З огляду на важливе місце матеріальних і трудових ресурсів у ресурсному забезпеченні створення новітніх технологій пропонується передбачати:

- прогнозний обсяг вітчизняних матеріальних ресурсів, що дозволить визначити внутрішні та зовнішні матеріальні ресурси, на які слід розраховувати в майбутньому при розробці та використанні новітніх технологій;
- підготовку та перепідготовку необхідних кадрів, які б відповідали потребам створення теоретичних основ розробки новітніх технологій, їх впровадження і практичного використання для виробництва нових товарів і надання послуг.

У сучасних умовах жорсткого дефіциту коштів, визначені

Верховною Радою України пріоритетні напрямки інноваційної діяльності [4] необхідно доповнити конкретними заходами державної підтримки. Державна підтримка повинна здійснюватися, виходячи з актуальності наявних в Україні проблем, вирішення яких потребує наукового забезпечення, у напрямках:

- фундаментальна наука, яка виступає стержнем побудови інноваційної моделі розвитку країни;
- прикладні дослідження і технології, в яких Україна має значний науковий, технологічний та виробничий потенціал;
- вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку;
- система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової та інноваційної діяльності;
- дослідження та створення умов для підвищення ефективності та продуктивності праці;
- розроблення ресурсо- та енергозберігаючої техніки і технологій та оновлення на їх основі базових галузей

- промислового комплексу регіонів та держави;
- формування наукоємних виробничих процесів, шляхом створення та функціонування інноваційних структур (технополісів, інкубаторів тощо);
 - впровадження високорентабельних інноваційних проектів, що забезпечують досягнення максимального добробуту для суспільства.

Реалізація ефективної державної та регіональної інноваційної політики в Україні потребує певного вдосконалення організаційної структури управління у сфері науково-дослідної та інноваційної діяльності.

Основні заходи мають бути спрямовані на реформування функцій центральних та місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, забезпечення структурної повноти їх повноважень, більш чітке визначення завдань і прав, механізму координації їх взаємодії між собою та з іншими органами влади.

Щодо удосконалення організаційної структури управління у науково-технологічній та інноваційній сферах, то до сьогоднішнього дня залишаються актуальними пропозиції викладені в "Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України" затвердженій постановою Верховної Ради України від 13.07.1999 р. №916-ХГУ[1]:

Центральний орган виконавчої влади в галузі науки та інтелектуальної власності (Міністерство освіти і науки України), Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, інші центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України, регіональні органи влади мають забезпечити формування збалансованих пропозицій щодо витратної частини державного та місцевих бюджетів, яка спрямовується на розвиток науки, науково-технічної діяльності та підтримку інноваційного розвитку в галузях народного господарства;

Міністерство економіки України, центральний виконавчий орган в галузі науки та інтелектуальної власності, інші центральні органи виконавчої влади, Державна

інноваційна компанія, Національна академія наук України повинні найближчим часом реалізувати наукові частини вже затверджених загальнодержавних програм соціально-економічного розвитку та державні замовлення на окремі найважливіші науково-технічні розробки та інноваційні проекти.

Центральний виконавчий орган в галузі науки та інтелектуальної власності, Державна інноваційна компанія, Національне агентство України з питань розвитку та європейської інтеграції, Державний комітет України з питань розвитку підприємництва повинні займатися питаннями стимулювання інноваційної діяльності та розвитку інноваційної інфраструктури в підприємницькому середовищі, в тому числі із залученням іноземних інвестицій на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Координація діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюється Комісією Кабінету Міністрів України з питань науково-технічного розвитку.

За умови вирішальної ролі функціонального управління в галузевих міністерствах, управліннях регіональних державних адміністрацій та виконавчих комітетах необхідно створити спеціалізовані управління чи відділи з питань науково-технологічного та інноваційного розвитку. Головним завданням даних управлінь і відділів є розроблення та реалізація єдиної науково-технологічної політики відповідної галузі, здійснення функцій державного замовника в частині використання коштів державного та місцевого бюджету, що надаються на підтримку науково-технічного розвитку галузей, та функцій розпорядника галузевих фондів, проведення експертизи економічної ефективності інноваційних проектів, організація і проведення моніторингу інноваційної діяльності підприємств та установ своєї галузі незалежно від їх підпорядкованості.

Для ефективного поєднання ринку із системою інноваційної діяльності необхідно здійснити чітке структурне розмежування наукового потенціалу на комерційну і

неприбуткову частини: неприбуткова охоплює науку, пов'язану з безприбутковим приростом наукових знань, комерційна - прикладні дослідження і розроблення нових технологій і продуктів. Сприятливі умови розвитку недержавного сектора у сфері науково-технологічної та інноваційної діяльності мають створюватись за рахунок не приватизації державних структур, а створення нових приватних інститутів, науково-технічних фірм, лабораторій тощо.

Невід'ємною частиною державної інноваційної політики є створення умов для розширення сфери та масштабів попиту, пропозицій і розповсюдження науково-технічних знань в регіонах, трансферу інноваційних розробок у виробництво.

В умовах ринкових відносин система управління регіональною інноваційною діяльністю має свою специфіку і повинна виступати основним елементом економічної політики місцевих органів влади. Ця система полягає у вирішенні наступних важливих завдань:

1. Створення необхідних передумов для швидкого і ефективного впровадження технічних новинок у всі ланки промисловості регіону, забезпечення її структурно-технологічної перебудови.

2. Створення і розвиток стратегічного науково-технічного потенціалу з пріоритетних напрямків розвитку.

3. Створення необхідних матеріальних умов для розвитку кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його відтоку за кордон.

В основу регіональної інноваційної політики необхідно покласти стратегію випереджаючого техніко-економічного розвитку з концентрацією існуючого потенціалу на ключових ділянках нового технологічного укладу. До її основних елементів відноситься: вибір, оцінка і стимулювання пріоритетних напрямків інноваційної діяльності; програмно-цільові методи планування інноваційної діяльності; випереджаючий розвиток фундаментальних досліджень; розвиток системи безперервної освіти та забезпечення можливості її своєчасного пристосування до завдань

інноваційної діяльності; створення сприятливих умов для різних форм інтеграції науки та виробництва.

Стратегічні цільові орієнтири регіональної інноваційної політики при цьому служать основою для ефективної структурно-інвестиційної політики, яка передбачає перерозподіл ресурсів із застарілих і традиційних виробництв у новітні, здатні забезпечити багаторазове підвищення продуктивності праці, ресурсозбереження, і на цій основі - нову якість життя людей.

Забезпечення вищенаведених умов досягається шляхом розробки та реалізації програмно-цільової методології планування регіональної інноваційної діяльності, що базується на існуванні ринку, враховує тенденції його розвитку, забезпечує пріоритетне виконання робіт по створенню принципово нових видів техніки і технологій.

З метою стимулювання і розвитку інноваційної діяльності в регіонах України необхідно виробити конкретну концепцію управління інноваційною діяльністю, яка б містила напрями, що є найбільш актуальними для нинішнього стану економіки та науки.

Розробка та реалізація цієї методології передбачає:

1) Для наукового обґрунтування стратегії інноваційної діяльності, розробка комплексного довгострокового прогнозу соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону, з широким використанням конкурсних основ, практики незалежної експертизи, громадських обговорень. В прогнозі визначаються орієнтири розвитку регіону на 20 років із поглибленим опрацюванням першого десятиріччя, а також варіанти основних рішень по реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного та інноваційного розвитку.

2) Відмова від безперспективної практики розпилення наявних в регіоні фінансових засобів по всьому фронту господарської діяльності і забезпечення концентрації необхідних ресурсів, інноваційного та виробничого потенціалу на розвитку тільки пріоритетних напрямків інноваційної діяльності.

3) Вибір пріоритетів має відбуватися на основі комплексного прогнозу соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону з широким залученням вчених, конструкторів, технологів і виробників.

По кожному пріоритетному напрямку інноваційної діяльності компетентними вченими і спеціалістами під керівництвом відповідного місцевого органу влади розробляється концепція розвитку цього напрямку із зазначенням цілей, очікуваних економічних і соціальних результатів, а також структурних змін у виробництві внаслідок його реалізації. У цьому разі концепція розвитку напрямку виступатиме основою для формування програм здійснення наукових досліджень, створення і практичного освоєння нових видів техніки і технологій в пріоритетному напрямку інноваційної діяльності.

4) В рамках пріоритетного напрямку інноваційної діяльності розробляються науково-технічні програми регіонального рівня:

- програми фундаментальних досліджень по пріоритетних напрямках науки, які передбачають підвищення рівня знань;
- інноваційні програми науково-технічного і технологічного прориву по пріоритетних напрямках інноваційної діяльності, розвитку випереджаючих фундаментальних і пошукових досліджень, розробку принципово нових видів техніки і технологій.

5) В програмно-цільовій технології планування новий зміст набуває державне замовлення, яке відіграє роль своєрідного мосту, що з'єднує поточні суспільні потреби з новими технологічними можливостями, та виступає каталізатором, що ініціює революційні технологічні зміни.

При відсутності хоча б часткового державного (чи комунального) замовлення на розробку та виконання регіональних інноваційних програм, буде неможливо досягти значної ефективності по інших заходах. Причина полягає у підвищеному ризику самих інноваційних проектів. Тільки в

перспективі, по мірі розвитку ринкових відносин дане замовлення перестане бути домінуючим інструментом впливу на інноваційну діяльність і все більшу роль почне відігравати державна економічна підтримка регіональних інноваційних пріоритетів.

Таким чином, принципами нового підходу в управлінні регіональною інноваційною діяльністю мають виступати:

1) Тісна взаємодія законодавчих органів, виконавчої влади і науково-технічної громадськості в управлінні інноваційною діяльністю; участь науковців у виробленні і прийнятті найважливіших рішень в області науки і техніки на всіх рівнях управління.

2) Активне використання ринку в якості ефективного інструменту координації діяльності учасників інноваційного циклу "наукові дослідження, розробки - виробництво - збут – обслуговування"; створення умов для розвитку різноманітних форм підприємництва у сфері науки, виробництва і обороту; гнучке поєднання централізованих і ринкових механізмів регулювання інноваційної діяльності; орієнтація управління на довгострокову перспективу; здійснення крупних структурних зрушень в економіці.

3) Формування ефективного механізму вибору пріоритетних напрямків, та надання їм всебічної організаційно-економічної підтримки.

Ключовими елементами цього механізму є установи довготермінового прогнозування науково-технічного розвитку; організація конкурсів проектів в умовах конкуренції альтернативних виробництв; незалежна експертиза проектів і програмної документації; тісна взаємодія органів влади і науково-технічної громадськості в формуванні і реалізації пріоритетів; постійна конкретизація та уточнення пріоритетів.

4) Розробка і застосування механізмів реалізації визначених пріоритетів інноваційної діяльності, що включають прямий вплив на суб'єктів господарювання через систему державних замовлень, цільових субсидій, грантів, пільгових кредитів, а також непряме стимулювання технічного розвитку

виробництва на основі різноманітних податкових і цінових пільг, прискореної амортизації.

5) Активне використання засобів, насамперед законодавчих актів, як основи для здійснення ефективної державної і регіональної інноваційної політики для забезпечення сприйнятливості економіки до інноваційної діяльності.

У регіоні має діяти ефективний механізм, направлений на забезпечення єдності науки і виробництва, на перетворення досягнень науки і техніки в органічну потребу народного господарства. Цей механізм передбачає:

1) у сфері власності – створення надійних правових гарантій для ефективного функціонування всіх форм власності і розвитку різноманітних форм підприємництва.

2) у сфері оподаткування – встановлення тісного зв'язку між доходами підприємств і кінцевими результатами їх діяльності у сфері інноваційної діяльності, що включає надання підприємствам податкових пільг при:

- створенні і освоєнні прогресивних технологій і нових видів продукції, що розробляються в рамках регіональних інноваційних програм;
- реалізації продукції на експорт по цінах, не нижче світових;
- проведенні ініціативних, ризикових наукових досліджень і розробок;
- здійсненні інвестицій у нове обладнання, переозброєння виробництва, застосування прискореної амортизації.

Поряд із застосуванням пільг встановлюється і ряд санкцій за відставання від сучасного технічного рівня і якості продукції.

3) у фінансово-кредитній сфері – надання цільових субсидій і пільгових кредитів для підприємств, що здійснюють технічний прогрес у пріоритетних напрямках інноваційної діяльності; компенсації підвищених затрат по освоєнню

принципово нових видів техніки і технологій за рахунок спеціальних інвестиційних фондів; використання форм взаємного кредитування підприємств; створення розгалуженої сітки комерційних банків; залучення споживачів у компенсації затрат на розробку і освоєння випуску нової продукції.

Перетворення кредиту в одне із основних джерел фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт вимагає з боку державних та регіональних органів влади всебічної підтримки процесу створення сітки комерційних інноваційних банків. Інноваційні банки мають бути поставлені у більш вигідні умови роботи у порівнянні із звичайними комерційними банками.

Одним із варіантів підвищення ефективності використання фінансових засобів регіону та держави є фінансування інноваційних програм з боку державного та місцевого бюджетів при дольовій участі із зацікавленими підприємствами, організаціями та банками.

В обласних центрах необхідно передбачити можливість створення наукових і технологічних парків, технополісів із впровадженням у них пільгового режиму господарювання, де б наукові, освітні і виробничі можливості створювали "критичну масу", необхідну для лавиноподібного освоєння новітніх технологій. Основою технополісів виступають створювані регіональними університетами та фінансово-виробничими організаціями на пайовій чи акціонерній основі спільні підприємства, наукові і технологічні парки.

Важливою особливістю розвитку регіональної інноваційної діяльності є всебічна підтримка з боку держави фундаментальних досліджень в наукових організаціях та місцевих університетах. Вона досягається шляхом:

1) Запровадження нової політики в сфері відбору, підготовки і використання кадрів для науки. Необхідно сформувати таку систему пошуку і відбору талановитої молоді, наукових кадрів, яка б забезпечувала розвиток спеціалізованих шкіл із науковим уклоном для найбільш обдарованих дітей, надання можливості випускникам цих шкіл отримувати

індивідуальну освіту у вищих навчальних закладах, в т.ч. за кордоном із подальшим стажуванням в провідних наукових і дослідних центрах; створити для наукових кадрів зовнішні стимули, які б формували внутрішню потребу в отриманні нових знань, підвищенні свого професіонального і освітнього рівня.

2) Формування і реалізації в сфері інноваційної діяльності програми зміни державної статистики, спрямованої на підвищення її достовірності, повноти, оперативності та гнучкості. Вона передбачає:

- класифікацію стадій наукової діяльності (фундаментальні і прикладні дослідження, науково-технічні розробки) і організацію відповідного обліку по кожній стадії;
- можливість порівняльного аналізу соціально-економічного і науково-технічного розвитку України та зарубіжних країн;
- створення банків даних по вікових характеристиках техніки для їх порівняльного аналізу із зарубіжними зразками;
- розширення практики альтернативних розрахунків і оцінок показників міжнародних співставлень соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни, галузей і регіонів.

На підставі даної програми Державний комітет статистики України має систематично забезпечувати центральні та місцеві органи виконавчої влади, центри науково-технічної інформації, бібліотеки даними про наукову та інноваційну діяльність.

3) Організації ефективно функціонуючої регіональної системи науково-технічної інформації на основі сучасних засобів обробки інформації і впровадження автоматизованої інформаційної технології, яка забезпечувала б оперативний телекомунікаційний доступ до створюваних вітчизняних, зарубіжних і міжнародних баз і банків даних.

Досягнення цілей та завдань побудови механізму розвитку регіональної інноваційної діяльності може бути забезпечене лише за умови тісного взаємозв'язку і послідовного втілення у життя.

Література

1. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999, № 916-XIV// Наука та наукознавство. – 1999. – № 3.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України у 2000 році "Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики 2000-2004 рр." // Урядовий кур'єр. – 23 лютого 2000 р. – №3 4.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.2002 року, № 40-17.
4. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 10.01.2003, № 433-ІУ // Голос України. – 13.02.2003. – № 28 (3028).

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ФАКТОРІВ, ЩО ФОРМУЮТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

*Володимир Марцин,
академік*

В ринкових умовах господарювання конкуренцію необхідно розглядати як специфічний закон товарного виробництва. Його дія на безпосереднього товаровиробника є зовнішньою примусовою силою, яка сприяє підвищенню продуктивності праці на підприємствах, розширенню масштабів господарювання, прискоренню науково-технічного прогресу, впровадженню нових форм організації виробництва. Вміле використання всіх як внутрішніх так і зовнішніх можливостей підприємства має забезпечити собі технологічну та економічну ефективність господарювання шляхом оптимального поєднання дії різних факторів, щоб забезпечити найкращі технологічні та економічні умови пропозиції.

Важливим атрибутом ринкової економіки є конкуренція. Сам ринок, механізм його дії, не може існувати без розвинутих форм конкуренції. Суспільства, які покладаються на конкуренцію, завжди успішніше за інших досягають своєї мети.

Термін "конкуренція" походить від латинського слова "conspicere", що означає "зіштовхуюсь". Конкуренція – це суперництво між учасниками ринкового господарства за найвигідніші умови виробництва, продажу і купівлі товарів та послуг, за привласнення найбільших прибутків. Такий вид економічних відносин існує тоді, коли виробники товарів виступають як самостійні, ні від кого незалежні суб'єкти. Їхня залежність пов'язана тільки з кон'юктурою ринку, бажанням виграти у конкурентів позиції у виробництві та реалізації своєї продукції. В ринкових відносинах конкуренцію – природно і об'єктивно існуюче явище – можна розглядати як закон товарного господарства, дія якого для товаровиробників є

зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, розширення масштабів виробництва, прискорення науково-технічного прогресу, впровадження нових форм організації виробництва і систем заробітної плати тощо.

У своєму розвитку конкуренція пройшла певний шлях удосконалення від простих до складніших форм. Конкуренція як явище була властива рабовласницькому, феодальному і навіть первіснообщинному способу виробництва. Її зародження й виникнення історично відносять до простого товарного виробництва. Конкуренція між простими товаровиробниками (ремісниками, селянами) орієнтується на суспільну (ринкову) вартість товару. Ті з них, які витрачають на одиницю продукції більше праці порівняно з суспільно-необхідними, в конкурентному суперництві втрачають свої позиції й не мають успіху.

Особливий імпульс конкуренція дістала з переходом у розвинуте товарне виробництво. Для ринкового господарства XVIII століття була характерна вільна конкуренція, її феномен детально дослідив Адам Сміт, якому належить вираз щодо "невидимої руки". Відомий англійський економіст перший зробив крок до розуміння конкуренції як ефективного засобу цінового регулювання. Тут важливо зауважити, що на основі теорії конкурентної ціни формується принцип конкуренції, як суперництва, який проявляється у підвищенні ціни при скороченні пропозиції і зниженні ціни при надлишку продукції.

Конкуренцію як дію необхідно розглядати з позицій ефективного господарювання, де підключається велика кількість продавців відповідної продукції, вичерпна інформація про мобільність використовуваних ресурсів. Як результат господарювання конкуренція сприяє оцінці, порівнянню норми прибутку з оптимальним розподілом між працею і капіталом в межах конкретної галузі. Оскільки конкуренція – це в більшій мірі процес, виникає необхідність розробки моделі досконалої конкуренції, яка б зводилась до створення умов та можливостей максимального задоволення потреб.

Розвинуті країни світу вводять механізм регулювання конкуренції, тобто встановлення відповідних правил, коли підприємства, фірми намагаються запровадити нові принципи суперництва. Їхня суть полягає в тому, що підприємці діють на підставі детально розробленої маркетингової стратегії, вивчивши ринкові можливості та його кон'юнктуру. Це значною мірою запобігає виникненню кризи надвиробництва, оскільки зі споживачем наперед узгоджуються обсяги, номенклатура, умови та терміни реалізації продукції. Зрозуміло, що конкуренція має як позитивні, так і негативні риси. Тривалий час в нашій країні робився наголос в основному на негативних наслідках конкуренції: витіснення дрібних виробників великим капіталом, розорення одних і збагачення інших, посилення соціальної несправедливості, значне зростання майнової диференціації населення, загострення безробіття, інфляція тощо. В умовах адміністративно-командної системи у практиці господарювання конкуренція була майже відсутня.

Позитивна роль конкуренції в ринковій економіці проявляється в ряді функцій, які вона виконує:

по-перше, як переконує світовий досвід, конкуренція охоплює всі зв'язки виробництва і споживання, є єдиною можливим засобом досягнення збалансованості між попитом і пропозицією і в кінцевому підсумку - суспільними потребами та виробництвом;

по-друге, конкуренція виконує функцію спілкування (кооперації) та погодження інтересів виробників. У результаті поділу праці інтерес кожного з них пов'язаний і взаємодіє з інтересами інших товаровиробників. Через ринковий механізм конкуренція підпорядковує індивідуальні прагнення суб'єктів господарювання суспільним інтересам;

по-третє, конкуренція примушує товаровиробників знижувати індивідуальні виробничі витрати, що вимагає від підприємств постійного вдосконалення технічної бази виробництва, знаходження шляхів економії сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів, робочого часу;

по-четверте, конкуренція стимулює підвищення якості продукції та послуг.

Ця функція набуває особливого значення в нинішніх умовах розвитку науки й технології, коли кожному виробнику надається можливість удосконалювати споживчі якості виробів, відповідаючи на зростаючі потреби й зміну смаків споживача. Конкуренція спонукає виробників впроваджувати нові види продукції, а також здійснювати різні модифікації одного й того ж продукту;

по-п'яте, історично важливою функцією конкуренції є формування ринкової ціни. З її допомогою конкуренція забезпечує збалансоване співвідношення між суспільними потребами та суспільним виробництвом.

Виконуючи ці функції, конкуренція безпосередньо впливає на ефективність виробництва, підвищуючи його технічний рівень, забезпечуючи поліпшення якості та розширення номенклатури продукції.

Виникнення ринкової економіки знаменується появою вільної конкуренції. Але існування купівлі-продажу товарів, використання грошей може бути і без неї. Ось чому треба з'ясувати як виникає конкуренція.

Першою умовою виникнення конкуренції є наявність на ринку великого числа незалежно діючих виробників будь-якого конкретного продукту або ресурсу. Якщо виробництво зосереджено в руках одного власника, то панує монополія, яка по суті заперечує конкуренцію. Монополія і конкуренція - це антиподи.

Друга умова виникнення конкуренції – це свобода вибору господарської діяльності виробників. Кожний з них не тільки визначає що виробляти, а й має право вносити будь-які зміни у виробництво, визначати його обсяги тощо.

Третьою умовою виникнення конкуренції є відповідність між попитом і пропозицією. Якщо, припустимо, попит перевищує пропозицію, то у покупця не має свободи вибору, оскільки через дефіцит уся продукція реалізується. Там, де є дефіцит, там немає вільної конкуренції.

Четвертою умовою виникнення конкуренції слід вважати наявність ринку засобів виробництва. У конкурентній боротьбі велике значення має встановлення високої норми прибутку, яка по суті є орієнтиром у виборі господарської діяльності. Однак вибір діяльності показує тільки можливість виробництва. Для того щоб ця можливість перетворилась на дійсність, потрібно маючи грошовий капітал, перетворити його на засоби виробництва.

В умовах адміністративно-командної системи вільного ринку засобів виробництва не було: по-перше, покупцями засобів виробництва були лише державні та кооперативні підприємства, по-друге, навіть ці покупці не мали права купувати те, що їм потрібно. По-третє, вибір засобів виробництва був обмежений, недостатній. У зв'язку з цим підприємства намагались створювати запас найбільш дефіцитних засобів виробництва. Відбувалося омертвіння значного капіталу, що негативно відбивалося на ефективності виробництва.

Конкурентоспроможність підприємства визначається за допомогою чотирьох груп показників, які відображають конкурентоспроможність продукції що випускається та ефективність використання ресурсів.

Перша група включає показники, які характеризують економічні параметри, – собівартість, ціну виробу та споживання, умови платежу та поставок, строки та умови гарантії і інше. Друга група включає показники, які характеризують стан та використання живої праці, основних виробничих фондів, матеріальних затрат. Третя група включає використання обігових коштів, а також фінансовий стан підприємства.

При оцінюванні конкурентоспроможності підприємства предметом уваги повинна бути номенклатура випускаємої продукції та її конкурентоспроможність. Саме продукція з її якістю, упаковкою, сервісом, рекламою приваблює не лише покупця, а також бізнесмена, акціонера, інвестора. Загальні

правила оцінки конкурентоспроможності продукції наступні – це:

- вибір та аналіз ринку для реалізації товару;
- вивчення конкурентів по виробництву і реалізації аналогічних товарів;
- вибір та обґрунтування найбільш конкурентоспроможного товару-аналога в якості бази для порівняння;
- визначення необхідних груп параметрів, які підлягають оцінюванню;
- установка набору одиничних показників за відповідними групами параметрів;
- вибір методик розрахунків, визначення та аналіз зведених показників по товарних групах.;
- розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності товару підприємства;
- розробка товарної політики підприємства відносно виробництва товару для певного ринку, розширення його виробництва, експорту, розробка заходів по підвищенню конкурентоспроможності товару, зняття його з виробництва та інше.

Щоб задовольнити свої потреби, покупець повинен придбати товар, а потім, якщо це досить складний виріб, нести витрати по експлуатації - купувати паливо, мастила, запасні частини.

Четверта група – нормативні параметри, які показують чи відповідає виріб стандарту, нормам, правилам, що регламентують кордони, з яких даний параметр не має права виходити. До їх числа відносяться показники надійності, ресурс виробу, безвідмовність, довговічність, ремонтоздатність. До нормативних параметрів відносяться також ергономічні параметри (гігієнічні, фізіологічні, психологічні та ін.), які демонструють відповідність товару якостям людського організму та людської психіки, визначають зручність роботи, швидкість стомлення.

Конкурентоспроможність продукції – це характеристика продукції, яка відображає її відмінність від товару – конкурента як по ступені відповідності конкретної суспільної потреби, так і по витратах на її задоволення. Показник, який виражає таку відмінність, визначає конкурентоспроможність аналізованої продукції по відношенню до товару-конкурента.

Конкурентоспроможність будь-якої продукції може бути визначена тільки в результаті порівняння, і тому являється відносним показником. Вона визначається сукупністю властивостей цієї продукції, які входять в склад її якості та важливих для споживача, визначають затрати споживача при купуванні, вживанні (експлуатації) та утилізації продукції.

Оцінка конкурентоспроможності починається з визначення мети дослідження і перш за все якщо необхідно визначити положення даного товару серед аналогічних. Для цього буде достатньо провести їх пряме порівняння за найважливішими параметрами. Якщо метою дослідження являється оцінка перспектив збуту товару на конкретному ринку, то в аналізі повинна використовуватися інформація, яка включає відомості про виробу, які вийдуть на ринок в перспективі, а також відомості про зміни діючих в країні стандартів і законодавства, динаміки споживчого попиту. Незалежно від цілей дослідження, основою оцінки конкурентоспроможності є вивчення ринкових умов, яке повинно проводитися постійно, як до початку розробки нової продукції, так і в ході її реалізації. Завдання полягає в необхідності виділення тієї групи факторів, які впливають на формування попиту в певному секторі ринку. Для цього розглядаються зміни у вимогах постійних замовників продукції, аналізуються напрямки розвитку аналогічних розробок, порівнюються сфери можливого використання продукції, співставляється коло постійних покупців.

На основі вивчення ринку та вимог покупців обирається продукція, по якій буде проводитися аналіз чи формуватися вимоги до майбутнього виробу, а далі визначається номенклатура параметрів, які приймають участь в оцінюванні.

При аналізі повинні використовуватися ті ж самі критерії, якими оперує споживач, обираючи товар. У зв'язку з цим по кожній з груп параметрів проводиться порівняння, яке показує наскільки ці параметри близькі до відповідного параметру потреби.

Аналіз конкурентоспроможності починається з оцінки нормативних параметрів. Якщо хоча б один із них не відповідає рівню, який передбачений нормативами та стандартами, то подальша оцінка конкурентоспроможності продукції не має сенсу, незалежно від результату порівняння по інших параметрах. На наступному етапі проводиться підрахунок групових показників, які в кількісній формі виражають відмінність між аналізуємою продукцією та потребою по даній групі параметрів та дозволяє судити про ступінь задоволення потреби по цій групі. Розраховується інтегральний показник, який використовується для оцінювання конкурентоспроможності аналізуємої продукції по всіх розглядаємих групах параметрів в цілому.

В результаті оцінювання конкурентоспроможності, отримані дані використовуються для вироблення висновку про неї, а також для вибору шляхів оптимального підвищення конкурентоспроможності продукції при вирішенні ринкових задач. Однак, факт високої конкурентоспроможності самого виробу є лише необхідною умовою реалізації цього виробу на ринку в заданих об'ємах. Необхідно також враховувати форми та методи технічного обслуговування, наявність реклами, торгово-політичні відносини тощо.

В результаті оцінки конкурентоспроможності продукції можуть бути прийняті наступні рішення: зміна порядку проектування продукції; зміна технології виготовлення продукції, методів випробувань, системи контролю за якістю виготовлення, упаковки, зберігання, транспортування, монтажу; зміна складу, структури матеріалів, які використовуються (сировини, напівфабрикатів), комплектуючих виробів чи конструкції продукції; зміна цін на продукцію, цін на послуги, по обслуговуванню та ремонту, цін

на запасні частини; зміна порядку реалізації продукції на ринку; зміна структури та розміру інвестицій в розробку, виробництво та збут продукції; зміна структури та об'ємів кооперованих поставок при виробництві продукції та цін на комплектуючі вироби і складу обраних постачальників; зміна системи стимулювання постачальників; зміна структури імпорту і видів імпортуємої продукції.

Підтримка високої конкурентоспроможності означає, що всі ресурси підприємства використовуються настільки продуктивно, що воно стає більш прибутковим, ніж його головні конкуренти. Це одночасно передбачає, що підприємство займає стабільне місце на ринку товарів і послуг та його продукція користується постійним попитом. Однак в житті цей стан не являється незмінним. Тому керівництво підприємства повинно вміти відслідковувати зміни, що відбуваються в умовах господарювання і проводити відповідні перетворення в політиці ведення виробництва та реалізації товарів. Такими перетвореннями можуть бути: зміна товарної політики, впровадження нових технологій, диверсифікація виробництва, зміна організаційно-правового статусу підприємства, модернізація форм збуту продукції, вихід на нові ринки, створення спільних виробництв тощо. Справа в тому, що в силу різночасності змін подій, які відбуваються в параметрах, що впливають на конкурентоспроможність підприємства в стадії загальної зрілості, деякі з них будуть знаходитись в стані занепаду, і на їх зміни буде потрібно багато часу. Тому у відповідності з прийнятою стратегією розвитку підприємства необхідно відслідковувати зміни кожного фактора. Всі фактори, що впливають на конкурентоспроможність, можна розділити на дві великі групи: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори – це ті, на які підприємство впливати не може і в своїй політиці повинно сприймати їх як дещо незмінне. До них відносяться наступні:

1. Діяльність державних владних структур (фіскальна та кредитно-грошова політика, законодавство).

Наприклад, в залежності від характеру податкової політики (розміри податкових ставок) підприємство буде отримувати високий прибуток чи, навпаки, зовсім його не отримувати.

2. Господарська кон'юнктура, що складається. Вона включає кон'юнктуру ринків сировинних та матеріальних ресурсів, ринків трудових ресурсів, ринків засобів виробництва, ринків фінансових ресурсів.

3. Розвиток основних підтримуючих галузей. В даному випадку мова йде про розвиток нових технологій (ресурсозберігаючих, технологій глибокої переробки), нових матеріалів та джерел енергії. Їх впровадження у виробництво підвищує науковий та виробничий потенціал підприємства.

4. Параметри попиту. Вони включають ріст попиту на товари, що виробляються підприємством, його стабільність і дозволяють підприємству отримувати високий прибуток, а також закріпити своє положення на ринку. Нестабільний попит, зміна вимог покупця до якості продукції підприємства, зниження покупної можливості населення, навпаки, не створюють умов для забезпечення певної конкурентоспроможності підприємства.

До внутрішніх факторів відносяться наступні:

1. Діяльність керівництва та апарату управління підприємства (організаційна та виробнича структура управління, професійний та кваліфікаційний рівень керуючих кадрів і т.д.)

2. Система технологічного оснащення. Обновлення устаткування та технологій, тобто заміна їх на більш прогресивні, забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства, підсилює внутрішню гнучкість виробництва.

3. Сировина, матеріали і напівфабрикати. Якість сировини, комплексність її перероблення та величина відходів серйозно впливають на конкурентоспроможність підприємства. Зменшення виходу готової продукції із використаної сировини (це особливо характерно для харчової промисловості), не комплексна її переробка призводить до збільшення витрат

виробництва, а значить, до зменшення прибутку, що, в свою чергу, не дозволяє розширити виробництво. В наслідок цього знижується конкурентоспроможність. І навпаки, покращення використання сировини, його комплексна переробка понижують витрати виробництва, а значить, підвищують конкурентоспроможність.

4. Збут продукції: його об'єм та витрати реалізації. Цей фактор серйозно впливає на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Можна добитися непоганих результатів у виробництві, випускаючи продукцію вищої якості і відносно невисокої собівартості, але все буде зведене нанівець із-за непродуманої збутової політики. Тому підприємство намагається здійснити ефективний збут за рахунок продажу продукції, необхідні ринкові стимулювання, збільшення об'ємів продажу, завойовуючи нові ринки збуту. Все це робиться, з одного боку, на основі формування "свого" покупця, проведення ефективної цінової політики, а з іншого – шляхом ефективного забезпечення сировиною, необхідними матеріалами та устаткуванням по доступних цінах. Проведене групування факторів дозволяє орієнтуватись в якій площині спрямовувати управлінську діяльність з метою формування конкурентоспроможності підприємства. Проведений аналіз сегментації ринку за допомогою методів маркетингового дослідження дає можливість визначити взаємозв'язок "виробник-споживач" чи "продавець-покупець", і оцінити причини за якими споживач надає перевагу товарам конкурентів. На підставі таких узагальнень створюється можливість факторного аналізу тенденцій які притаманні досліджуваному ринку при визначенні ступеня його монополізації.

З метою врахування всіх факторів формування конкурентоспроможності підприємства, доцільно в об'єкт дослідження включити і посередників у здійсненні операцій купівлі-продажу товарів. До методики визначення ступеня монополізації регіональних товарних ринків слід включити аналіз переліку підприємств, що займають монопольне

становище на ринку. Це спростить визначення сукупності суб'єктів господарювання, щодо яких застосовуватимуть антимонопольне регулювання, та дасть можливість систематизувати проаналізовану інформацію і виробити відповідний підхід до застосування антимонопольної політики.

При визначенні конкурентоспроможності підприємства важливим є розподіл ринків на загальнодержавні та регіональні визначення наявних бар'єрів вступу на ринки певного конкурента з стратегією проведення політики демонополізації та підтримки конкуренції. Бар'єри вступу на ринок потенційних конкурентів можуть бути як стратегічні так і нестратегічні.

Стратегічні бар'єри створюються свідомою діяльністю самих фірм, поведінкою, яка перешкоджає проникненню нових фірм у дану галузь. До них можна віднести такі заходи підприємців, як: зберігаючи інновації; довгострокові контракти із постачальниками ресурсів; одержання ліцензій та патентів на даний вид діяльності; збереження не завантажених потужностей; усі методи підвищення мінімально ефективного обсягу випуску для галузі; цінова та збутова політика; особливості діяльності виробників у якості утримувачів патентів, ліцензій, товарних знаків; великі розміри господарського обороту та налагоджений механізм виробничого процесу, що створює резервні потужності, які можуть бути використанні для ведення цінової конкуренції і швидкої експансії у незаймані сегменти ринку. Однозначно, що усі ці заходи обмежують конкуренцію та сприяють підвищенню економічної концентрації.

Включення у методику визначення концентрації ринків проведення аналізу бар'єрів вступу та виходу на нього потенційних конкурентів особливо важливі для проведення адекватної промислової політики держави. Значна частина стратегічних бар'єрів вступу може бути трактована як зловживання монопольною владою та попереджуватися антимонопольним законодавством.

До нестратегічних бар'єрів можна віднести:

- обмеження попиту (ємність ринку). Висока насиченість ринку товарами або низька купівельна спроможність покупців є серйозними перешкодами для освоєння ринку потенційними конкурентами і роблять даний товарний ринок непривабливим для нових підприємців у зв'язку із низькою прибутковістю, високим рівнем конкуренції та інвестиційного ризику. В умовах української економіки при зумовленій ємності ринку, його відкриття для іноземних конкурентів можна розглядати як додатковий фактор стимулювання потенційної конкуренції. Але бар'єр ємності ринку все ще не може бути достатньо ефективним в умовах перехідної економіки України;

- бар'єри капітальних витрат або обсяги початкових інвестицій для вступу на товарний ринок. Обсяги початкових інвестицій визначають саму можливість чи неможливість організації нового виробництва у галузі. Величина капітальних витрат окреслює оптимальний економічний розмір підприємства: величину і структуру активів, технологію та організацію виробництва. Ступінь розвинутості, організації та відкритості ринку праці, інвестиційних товарів, ринку технологій впливають на перспективність створення нового виробництва у галузі. Об'єктивний бар'єр для вступу на ринок - це можливість одержання потенційним конкурентом фінансових ресурсів (залежно від розвитку капіталу, його інфраструктури та конкурентоспроможності);

- бар'єри, які базуються на перевагах у рівнях затрат. Переваги створюються процесом функціонування існуючих фірм в галузі (накопичення досвіду економії витрат та оптимального розподілу ресурсів). Вони виникають за рахунок виробництва функціонуючими у галузі фірмами більшого обсягу продукції, у порівнянні із тим, що може освоїти потенційний конкурент. Переваги у витратах є наслідком зростаючої віддачі від масштабу виробничої функції. В сучасних умовах української економіки ефект масштабу не може бути суттєвим бар'єром вступу в галузь, оскільки розширення виробництва і продажу товару на більшості вітчизняних ринках забезпечується не за рахунок вступу нових

фірм у галузь, не завдяки розширенню потужностей діючих підприємств, а у результаті більш повного використання наявних виробничих потужностей фірм;

- вертикальна інтеграція та вертикальні обмеження. До них відносяться такі типи контрактів між постачальником і покупцем, які накладають на обидві сторони обов'язки, прямо не пов'язані із фактом поставки товару і його оплатою. Ціллю такої інтеграції є бажання зменшити витрати виробництва і збуту продукції, що дає фірмі конкурентні переваги, посилює її ринкову владу і створює бар'єри для вступу інших фірм у галузь;

- адміністративні бар'єри. Це заходи регулюючого характеру зі сторони державних органів влади. Хоча таке регулювання є об'єктивно необхідним, але саме надлишкова регламентація підприємництва в галузі створює додаткові бар'єри для нових фірм: ліцензування діяльності, квотування виробництва, ускладнений порядок реєстрації підприємств, перешкоди у відведенні земельних ділянок та наданні виробничо-службових приміщень. Найбільш вагомими при вступі потенційних конкурентів на нові ринки є саме адміністративні бар'єри.

Нестратегічні бар'єри вступу в галузь можуть бути об'єктом лише непрямой політики держави. В умовах існування нестратегічних бар'єрів вступу у галузь, фірми, які в результаті одержали монопольну владу, не повинні підлягати жорстким санкціям в рамках антимонопольного законодавства.

Базуючись на такому підході до розробки та удосконалення реалізації програм демонополізації товарних ринків, важливим є створення конкурентного середовища на регіональних товарних ринках. Воно повинно базуватися на:

- захисті підприємницької діяльності та споживчого ринку від монопольної діяльності та проявів недобросовісної конкуренції;
- зниженні (знятті) бар'єрів вступу потенційних конкурентів на регіональні ринки, збільшення їх кількості;
- контроль за ступенем монополізації та концентрації на

регіональних товарних ринках;

- вдосконалення державного регулювання діяльності ринків дії природних монополій.

Захист підприємницької діяльності та споживчого ринку повинен здійснюватися через обмеження цінового регулювання та зменшення протекціонізму митних тарифів, та посилення контролюючих функцій зі сторони антимонопольного комітету та інших органів управління щодо захисту прав учасників ринку та від анти конкурентних проявів. Зниження чи зняття бар'єрів вступу потенційних конкурентів на регіональні ринки проявляється через підтримку (кредитна та правова) самостійності відокремлення підрозділів; обмеження повноважень органів місцевої виконавчої влади щодо втручання у господарську діяльність підприємств; обмеження фінансово-кредитних та адміністративних пільг для підприємств природних монополій.

Контроль за ступенем монополізації та концентрації на регіональних товарних ринках здійснюється через розукрупнення державних монопольних організаційних структур та поділ діючих монопольних утворень.

Вдосконалення державного регулювання діяльності ринків та функціонування природних монополій повинно бути зосереджено на частковому посиленні адміністративно-економічних важелів регулювання діяльності природних монополій: контролю за дотриманням антимонопольного законодавства щодо діяльності природних монополій; удосконалення механізму цінового регулювання природних монополій.

Визначивши та оцінивши середовище в якому буде працювати підприємство необхідно перейти до установаження своєї ролі, положення на ринку. Тут важливо виходити із максималізації тих можливостей підприємства, які відрізняють його від конкурентів.

Серед форм та методів максималізації внутрішніх можливостей можна виділити основні етапи проведення технологічної політики, направленої, по-перше, на постійне

внесення змін в використання "ноу-хау" в технології виробництва, посилення іміджу своєї продукції, що дозволяє підприємству стати лідером у випуску даної продукції, по-друге, на забезпечення її високої якості, по-третє, на поставку продукції в строк.

Прагнучи до гнучкого використання своїх внутрішніх можливостей, підприємство повинно забезпечити собі технологічну та економічну ефективність не нижче галузевої. Іншими словами, воно повинно знайти спосіб оптимального поєднання бажаної технологічної та економічної ефективності, щоб забезпечити найкращі технологічні та економічні умови пропозиції.

Література

1. Смит А. Исследование в природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
2. Азов Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М: Центр экономики и маркетинга, 1998. – 326 с.
3. Бондарь Н.П. Эффективное управление фирмой: современная теория и практика. – М.: Бизнес-пресса, 1999. – 236с.
4. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятий. – Харьков: Основы, 1999. –160 с.



Академік П.П. Говоров

ПИЛИП ГОВОРОВ

Серед членів Академії наук вищої освіти України, чие життя присвячене розвитку енергетики України, зокрема світлотехніці, виділяється Пилип Говоров – видатний вчений, педагог та вихователь. Не можна не оцінити його роль у розвитку комунальної або малої енергетики. Пройшовши всі її шабелі, від інженера з

електронагляду Сумського ПО «Хімпром», керівника району ПЕО «Одесаенерго» до директора Ізмаїльського підприємства електричних мереж зовнішнього освітлення і далі до доктора технічних наук, професора, завідувача кафедри «Світлотехніка та джерела світла» Харківської національної академії міського господарства, він всюди залишався високим фахівцем, патріотом України, її достойним сином, для якого служіння Україні, її справі й долі стало справою всього його життя.

Народився він 22 листопада 1948 р. у сім'ї хліборобів. Пройшов непростий і нелегкий життєвий шлях. Було все: і примхи долі, і радість перемог. Але завжди залишалися з ним цілеспрямованість, наполегливість та працьовитість, які допомагали йому вийти з усіх незгод і досягнути тих висот, які він сьогодні має. Не проста доля судилася йому. 1948 рік – це кінець другого голодомору на півдні України. Люди, аби не вмерти від голоду, їли траву, кору дерев. Не вижили два брати П.Говорова. Війна забрала багатьох родичів. Нелегко далась

вона й батькові Парамону Дмитровичу, який пройшов через Бухарест, Будапешт до Відня, заслуживши чисельні бойові нагороди. Згодом війна часто нагадувала батькові про себе. Нелегко пройшла також для тих місць і колективізація. Ряд були репресовані, інші родичі П.Говорова, як більшість населення України, жили в злиднях і горі. Торкнулося це й молодого П.Говорова. Не просто було закінчити середню школу, школу-інтернат. Доводилось ходити до неї пішки за 15 км щотижня, а ще недоїдати, недосипати, незмірно стомлюватися. Важко було вступити і до ВНЗ, бо крім подвійного випуску (одночасно випускались 10 та 11 класи) виникла ще й проблема паспортів (жителям сільської місцевості їх не видавали). Та наполегливість і відчуття правоти зробила своє: у 1966 р. Пилип Говоров вступив до Одеського політехнічного інституту (школу професорів Петренка-Фомічова). Саме тут, на кафедрі електропостачання були засіяні ті наукові зерна, які в майбутньому дали рясні всходи. Тут вже відкрилась його тяга до знань та хист дослідника. Тут вперше він почув про вольтододавальні трансформатори, які потім пройшли червоною ниткою через усе його життя. Після закінчення навчання П.Говоров працював інженером з енергонагляду на Сумському ВО «Хімпром», керівником району електричних мереж ВЕО «Одесаенерго», директором КП «Ізмаїлмиськесвітло». Тут відбулося його ставлення як фахівця, проявився талант керівника і організатора. Тут були зроблені його перші експерименти й написані перші наукові праці. Власне, тут він зробив головні передумови його подальших досліджень.

З ВО «Хімпром» Пилип Говоров був запрошений проф. М.В.Лопушанським та проф. В.М.Брюхановим до Сумської філії ХПІ на викладацьку роботу. Вони рекомендували його і до аспірантури ХПІ, де в цей час працювала велика плеяда талановитих науковців – професори В.П.Толкунов, Л.Л.Рожанський, В.Т.Долбня, Ю.П.Гончаров та ін. Праці їх були присвячені розв’язанню гострих проблем енергетики.

Великий вплив на формування Пилипа Говорова як науковця зробив проф. В.П.Толкунов, а згодом професори С.Ф.Артюх та І.Г.Шелепов. Ними було створене благодатне середовище і всі умови для творчого розвитку. Завдяки цьому у 1982 р. П.Говоров достроково захищає кандидатську дисертацію у Ленінградському політехнічному інституті (кафедра К.С.Демірчана) з питань регулювання напруги за допомогою вольтододавальних трансформаторів з тиристорним керуванням.

Після захисту дисертації він працює на кафедрі електричних машин та апаратів Українського заочного політехнічного інституту. Тут він продовжує дослідження вольтододавальних



Академік П.П. Говоров
та директор Харківської
ТЕЦ, Герой України
Вороновський Г.К.

цій основі вперше

трансформаторів, а водночас розширює межі своїх пошуків з врахуванням параметрів та режимів електричних мереж. Це вимагає від П.Говорова додаткових зусиль – системних досліджень електричних мереж з вольтододавльними трансформаторами. В ході виконання цих досліджень він вміло використовує надбані практичні знання в майбутній науковій праці. Стосується це і вирішення споконвічної практичної проблеми низької надійності вимірювальних трансформаторів, проблеми автоматизації режимів міських електричних мереж тощо. На ці роки П.Говоров вперше виявляє особливість міських електричних мереж, визначає керуванні їх режимами – низький напруги та реактивної потужності. На розробляє парадигму, засади

автоматизованого керування режимами розподільних електричних мереж, які враховують низький рівень кореляції графіків напруги та реактивної потужності, значний розподіл мереж у просторі, а процесів у них – у часі. На їх основі він вдається до розробки та організації виробництва серії багатофункціональних пристроїв на основі вольтододавальних трансформаторів, адаптованих для конкретних мереж та режимів їх роботи. Нині ці пристрої випускаються серійно і підприємствами Харкова і Києва. Вони успішно працюють у системах електропостачання та освітлення міст України, Росії, Білорусії, Молдови та інших держав СНД.

Подальша копітка робота над вивченням комплексних процесів у системах електропостачання та освітлення міст у співпраці з провідними фахівцями енергетичної галузі професорами К.П.Власовим, В.В.Зоріним, А.В.Журахівським дозволила П.Говорову удосконалити деякі наукові положення стосовно міських електричних мереж та розробити нові концептуальні засади їх роботи в умовах високого рівня невизначеності параметрів та режимів мереж. З'являється думка щодо коректності критеріїв та параметрів оптимізації систем електропостачання міст. Оскільки від 20 до 90% електричної енергії в містах витрачається на освітлення, то зрозумілим є те, що системи освітлення є важливішим чинником енергоефективності в містах. Доля вчинила так, що саме П.Говоров опинився біля витоків комплексних досліджень систем електропостачання та освітлення міст. Визнаний, досвідчений фахівець з електроенергетики, з одного боку, та фахівець-світлотехнік, з другого, – П.Говоров зробив вагомий внесок у розвиток світлотехнічної галузі України. Як керівник, який певний час працював директором Ізмаїльського КП «Міськсвітло», він одним з багатьох стояв у витоків Всесоюзної асоціації ділового співробітництва в галузі зовнішнього освітлення міст «Союзсвітло». В багатьох містах України та держав СНД його знають як відомого фахівця-світлотехніка. Тісні зв'язки підтримуються ним з підприємствами «Міськсвітло» міст Москва (директор Шалімов О.І.),

С.Петербург (директор Наговський І.К.), Нижній Новгород (директор Гречко М.І.), Калінінград (директор Коробко М.І.), Ташкент (директор Таліпов Т.Г.) тощо. Тісні взаємини і далі розвиваються з підприємствами: «Міськсвітло» України: Києва (директор Горбунов А.І.), Харкова (директор Татьков В.П.), Одеси (директор Прокопець О.В.), Чернігова (директор Бабунін В.О.), Лисичанська (директор Лісний А.С.) тощо. Тут освітлювальні електричні мережі міст П.Говорова заслужили особливого авторитету. Вони червоною лінією пройшли через все його життя. Всі його роботи, в тій чи іншій мірі, стосуються освітлювальних електричних мереж. Саме з під них отримані більш ніж 20 авторських свідоцтв, саме для них здійснена перша практична розробка П.П. Говорова – стабілізатор напруги для освітлювальних електричних мереж, який був ще в 1975 р. прийнятий міністерською міжвідомчою комісією в м. Суми й рекомендований для серійного виробництва. В подальшому кількість таких розробок доведена ним до десятків. Сьогодні у багатьох підприємствах «Міськсвітло» міст України працюють пристрої для автоматизованого керування режимами освітлювальних електричних мереж (тиристорні контактори, регулятори напруги, стабілізатори напруги, багатофункціональні пристрої керування режимами мереж тощо), які розроблені П.Говоровим і організовано їх серійне виробництво. Це дало економію мільярдів кіловат-годин електроенергії та мільйонів освітлювальних ламп. В умовах дефіциту енергетичних та матеріальних ресурсів – це вагомий персональний внесок П.Говорова у розбудову України, підтримку її незалежності й економічної та енергетичної безпеки, розвиток її науки і техніки.

Сьогодні П.П. Говоров – «головний світлотехнік України» – так називають його колеги. Він є знаною та бажаною людиною в кожному «Міськсвітло», його з радістю зустрічають на світлотехнічному підприємстві ОСП «Корпорація «ВАТРА», ВАТ «ПГРЛ», ВАТ «Іскра» тощо. Саме його невтомними стараннями організовано першу в Україні Міжнародну науково-технічну конференцію з фізичних та

технічних проблем світлотехніки та електроенергетики, організовано випуск єдиного в Україні Міжнародного науково-технічного «Ваківського» журналу «Світлотехніка та електроенергетика», організовано проведення наукового семінару НАНУ з фізичних проблем енергетики за проблемою «Оптимізація систем електропостачання та освітлення міст». Завдяки його неабияким організаторським здібностям, нового розвитку отримав журнал «Світло-люкс», де П.Говоров очолює редакційну раду. На черзі організація Національного світлотехнічного комітету, робота над ВАКізацією журналу «Світло-люкс» тощо.

Понад три десятиліття Пилип Говоров займається підготовкою інженерних та науково-педагогічних кадрів для енергетичної та світлотехнічної галузей.

Під його керівництвом захищені сотні дипломних та магістерських робіт. Багато з їх авторів стали відомими фахівцями, кандидатами чи докторами наук. Серед них Довгалюк О.М., Ганус О.І., Лісний А.С., Нехлюдов А.М.,



П.П. Говоров в лабораторії
«Освітлення міст»

Баранов В.М., Хлестов В.М., Каравайський Д.М., Зав'ялов С.Г., Мартинов В.М., Лісний С.А та ін.

Як завідувач кафедри «Світлотехніка та джерела світла» П.Говоров багато зробив для забезпечення широких, у тому числі міжнародних, зв'язків

зі світлотехнічними організаціями, оснащення

навчальних лабораторій сучасним обладнанням, організації підготовки на кафедрі висококваліфікованих інженерних та наукових кадрів. Цікавиться він роботою аспірантури, кадровою та навчально-методичною роботою. Він – організатор науково-технічних конференцій, семінарів та видань науково-

технічних журналів. Все це свідчення значного персонального внеску П.Говорова у підготовку інженерних та науково-педагогічних кадрів. Нині створена ним велика школа з автоматизації режимів систем електропостачання та освітлення міст, і працюють вони на єдину загальну мету, працюють в єдиному ритмі для України, її добробуту та процвітання.

Багато зробив Пилип Говоров як академік і віце-президент АН ВОУ. Тут розкрився його талант як керівника та організатора науки. Пригодився його великий досвід практичної та керівної роботи, чуйність до людей, інтелігентність та толерантність. Все це дало можливість об'єднати зусилля академіків-енергетиків Відділення на вирішення найважливішого для України завдання – розквіту енерго- та ресурсозбереження. Завдяки його зусиллям нині Відділення «Енергетика та ресурсозбереження» АН ВОУ є одним з потужних Відділень Академії, що спроможне розв'язувати завдання будь-якої складності. Про це свідчать матеріали численних публікацій, виступів керівників на конференціях, симпозіумах та форумах. Дякуючи зусиллям П.Говорова та його школи, а також при підтримці колективу Відділення і персонально голови Східного наукового Центру АН ВОУ, ректора НТУ «ХП» академіка Товажнянського Л.Л. вперше в історії Академії вдалося організувати випуск тематичного випуску Вісника АН ВОУ з енергетики та ресурсозбереження, організувати розробку низки концепцій та програм з енергозбереження, що забезпечило ознайомлення широкої енергетичної громадськості України з розробками академіків Відділення і сприяло популяризації та впровадженню їх досягнень у виробництво, підняттю авторитету та ваги Академії в Україні.

Вагомою виглядає і робота Пилипа Говорова на посаді Голови Харківського регіонального відділення АН ВОУ. Він зміг об'єднати фахівців різних галузей (медицини, сільхозгосподарства, механіки, мистецтва, філології і т.ін.) і націлити їх на виконання спільних програм. Сьогодні він – бажаний гість в Харківському медичному університеті, його

добре знають в університеті сільського господарства, НТУ «ХП», Українській народній академії та ін. Свою роботу П.П. Говоров проводить у тісній співпраці із ректорами цих закладів. І це дає свої плоди. Логічно, що Харківське регіональне відділення виділяється серед інших Відділень Академії своїми здобутками, їх рівнем, комплексним та узгодженим характером. Про це свідчить розробка Комплексної Програми з освітлення міст, в якій беруть участь фахівці-світлотехніки, медики, енергетики і т.ін. Реалізація Програми дозволила підвищити якість освітлення навчальних приміщень.

Не менш вагомою є також комплексна Програма по вирощуванню овочів в умовах закритого ґрунту, яка виконувалась за участю фахівців-аграріїв, енергетиків та світлотехніків. Реалізація програми забезпечила економію сотен млн. кВт·год електроенергії та підвищення продуктивності вирощування овочів на 30-40%. Пилип Говоров очолює нині секцію технічних наук АН ВОУ.

В цілому, постать доктора технічних наук, професора, академіка АН ВОУ Говорова П.П. постає сьогодні перед нами, як постать фахівця, що освоїв усі глибини своєї професії і підняв її на високий рівень.

Академія високо оцінила роботу П.П. Говорова, нагородивши його найвищими академічними нагородами – Нагородами Ярослава Мудрого та Володимира Великого.

*Юрій Кузнєцов,
академік,
доктор технічних наук,
професор*

ОЛЕКСАНДР ЗАВАЛЬНЮК

Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка дуже пощастило, що у повоєнний період його існування біля керма управління стояли такі яскраво обдаровані особистості, як доценти Іван Зеленьок, Іван Івах, професор Анатолій Копилов. Саме завдяки їх вірно обраній стратегії розвитку й самовідданій праці вуз «виріс» з провінційного навчального закладу з відверто низьким потенціалом у 50-х рр. XX ст. до одного з провідних гуманітарних вишів України на рубежі XX-XXI ст. Символічною ознакою даної метаморфози стало призначення в січні 2002 р. вперше ректором вузу його випускника, котрий уже пропрацював у ньому на той час 22 роки, професора Олександра Михайловича Завальнюка, за кандидатуру якого майже одноголосно (близько 94%) висловилося рейтингова конференція трудового колективу. Зрозуміло, таке щире визнання з боку колег не могло бути випадковим; вони віддали належне його яскраво вираженим організаторським здібностям, хисту педагога, людяності й пов'язували з ним надії на краще майбутнє – своє власне та вишу.

Олександр Завальнюк народився 28 листопада 1951 р. у м. Сміла на Черкащині в сім'ї військовослужбовця. Його батько – фронтовик Михайло Опанасович – окрім виконання військових обов'язків здобував освіту у старших класах вечірньої середньої школи. У цьому ж місті зустрів своє кохання – чарівну дівчину Ольгу, з якою невдовзі одружився. Демобілізувавшись у 1954 р. з армії, старшина М.О. Завальнюк вирішив перебратися із сім'єю у Подільський край, поближче до рідного села Шустівці. Потрудившись трохи в Орининському військкоматі, поступив на заочне відділення фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського педінституту й почав працювати вчителем Підпилип'янської середньої школи. У 1957 р. його призначили тимчасово виконуючим обов'язки директора школи (цікаво, що з таким формулюванням керував нею до 1985 р.).

В 1958 р. Сашко став учнем місцевої школи. Навчався блискуче. Ріс емоційним, енергійним, допитливим і товариським. В 1962 р. його спіткало велике горе – померла мати. І біль від цієї трагічної втрати у душі й серці Олександра Михайловича продовжує щеміти і по сьогоднішній день. Батько одружився з Ольгою Пилипівною – вчителькою української мови та літератури. На щастя для Сашка, вона виявилася напрочуд чуйною й мудрою жінкою.

Після закінчення восьмирічної школи він у 1966 р. пішов до 9-го класу Приворотської школи, в якій продовжував зразково навчатися. Багато читав; легко давалися предмети як природничо-математичного циклу, так і гуманітарного. Все ж переважав потяг до останніх, особливо історії. Окрім природних задатків, у цьому зіграв неабияку роль вплив педагогічного таланту таких прекрасних учителів, як М.С.Березовська, М.П. Слабоус, Д.И. Шевчук.

Закінчивши у 1968 р. із золотою медаллю школу, без особливих вагань подав документи для вступу на історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту. Успішно подолавши екзаменаційні випробування, став студентом 1-го курсу. Олександр Завальнюк завдяки ерудиції, товариськості, доброті й принциповості, швидко завойовує в однокурсників авторитет й обирається комсоргом академгрупи. Навчаючись на другому курсі, здібний студент записався до гуртка доцента П.Ф. Щербини. Успішно працював над темою «Колокол» Герцена і буржуазні реформи 60-х рр. у Росії», яка принесла, перші творчі здобутки. Надіслана ним робота на Всесоюзний конкурс студентських наукових праць одержала диплом першого ступеня. Помітний вплив на формування його особистості справило спілкування з професором Л.А.Коваленком. Теплим словом вдячності він згадує завжди А.О. Копилова, ІД. Винокура, П.Ф. Лаптіна, М.Ф. Александрю, В.А. Радіоненка та інших викладачів, які навчали його, сприяли становленню особистості.

Закінчивши у 1972 р. з відзнакою інститут, за призначенням поїхав працювати вчителем історії до

Крилівської середньої школи Корецького району (Рівненщина). В травні наступного року розпочав службу у Радянській армії в складі військового контингенту в Німецькій Демократичній Республіці. Демобілізувавшись, спочатку працював вихователем піонерського табору профспілки медпрацівників Хмельницької області (червень-серпень 1974 р.), а пізніше – вчителем історії та географії Орининської середньої школи-інтернату Кам'янець-Подільського району. Вчительська робота подобалась. І все ж хотілося реалізувати себе у сфері науки, оскільки відчував внутрішній потяг до інтелектуальної творчості. Так зародилась мрія про аспірантуру. За безпосереднього сприяння проректора з наукової роботи А.О.Копилова вдалося досягти домовленості з ректором Київського педінституту про виділення місця в аспірантурі, до якої восени 1976 р. він і поступив. Науковим керівником було призначено відомого історика, доктора історичних наук, професора М.Д. Березовчука. Він запропонував тему кандидатської дисертації, присвячену вивченню селянського руху на Правобережжі України впродовж 1917 р. В остаточній редакції отримала таку назву: «Селянський аграрний рух на Правобережній Україні (березень 1917 – січень 1918 рр.)». Впродовж кількох років було зібрано й систематизовано багатющий фактичний матеріал, що дозволяв відтворити панораму потужного селянського руху. Його осмислення знайшло відображення у ряду публікацій, що побачили світ у 1979р.

В жовтні 1979 р. ректор Кам'янець-Подільського педінституту А.О. Копилов запросив Олександра Завальнюка на роботу на посаду асистента кафедри історії СРСР й УРСР. У червні 1981 р. його обрали на посаду старшого викладача. Інтенсивно й творчо опановував лекційні курси історії Росії XIX ст. та історії радянського суспільства. З серпня 1982 р. був призначений заступником декана. Відбуваються істотні зміни в особистому житті: у 1980 р. він одружується.

Відбувалося формування Олександра Завальнюка як високопрофесійного викладача вузу. Восени 1986р. йому

ухвалою ВАК при Раді Міністрів колишнього Союзу присвоєно вчене звання доцента. У квітні 1993р. рада факультету одноголосно обрала його деканом факультету.

Відкрилася нова сторінка біографії. Звалена на плечі ноша виявилася надзвичайно важкою. Адже скрутні часи становлення молодії держави не могли не позначитися негативно на становищі вузу, а відтак і факультету. Олександр Михайлович не став у позу стороннього спостерігача, а відразу ж, опираючись на підтримку колег і ректорату, розгорнув надзвичайно енергійну діяльність, спрямовану не тільки на уникнення занепаду, а й на реалізацію перспектив його подальшого розвитку. І це забезпечило блискучі результати: на кінець 90-х рр. факультет став одним із кращих історичних факультетів України. Постає запитання: які дії, кроки, заходи керівника підрозділу забезпечили цей успіх? Зупинимось на найголовнішому. Зокрема, була створена меморіальна аудиторія, в якій увічнено пам'ять про покійних викладачів, започаткована добра традиція відзначення днів народження науково-педагогічних працівників та співробітників, а також друкування збірників наукових праць на пошану докторів наук, яким виповнюється 60 років. Організовується постійно діюча виставка наукових праць викладачів кафедр факультету, виготовляються стенди із щорічними списками (по роках) випускників факультету стаціонарної і заочної форм навчання, із переліком випускників, які захистили кандидатські і докторські дисертації, а також тих, які досягли помітних успіхів на ниві педагогічної праці та в інших сферах діяльності. Один з них було присвячено показу особистого складу кафедр – розміщено фотографії викладачів й співробітників із стислими біографічними даними про їх життя й діяльність. Поряд – Дошка пошани студентів – відмінників навчання. Щодо останніх, то започатковується традиція, за якою кожного семестру (після проведення екзаменаційної сесії) викладачі визначають десять кращих студентів курсу, котрі отримували символічні відзнаки-нагороди від деканату. Про їхні успіхи сповіщалися також батьки. З ініціативи декана кілька разів

викладачі, співробітники, випускники факультету й студенти робили пожертвування наукової і навчально-методичної літератури на користь бібліотеки (всього було передано близько 2 тис. примірників). За допомогою спонсорів започатковується комп'ютеризація навчального процесу. При сприянні ректорату було відкрито аспірантуру й магістратуру; надавалася всебічна допомога становленню й функціонуванню Центру дослідження історії Поділля. Заслугою Олександра Михайловича стало поновлення випусків «Наукових записок історичного факультету», а також видання збірників наукових праць (на 2001 р. вийшло з друку 13 книг). І, що особливо важливо, всі вони проходили через його руки як редактора й коректора. Водночас приділяв велику увагу організації проведення на базі факультету всеукраїнських і регіональних конференцій, круглих столів, історичних читань. Впродовж усіх років деканства (до листопада 2001 р.) настирливо працював над зміцненням матеріально-технічної бази факультету, покращенням естетичного вигляду інтер'єру навчального корпусу, одночасно виступаючи у ролях коменданта, завгоспа, дизайнера, художника-оформлювача та ін. Зокрема, було перепрофільовано приміщення колишнього спортзалу під конференційний зал на 200 місць, навчальний корпус під'єднано до міської тепломережі, відремонтовано його фасад, упорядковано прилеглу територію. Було проведено ремонти у приміщеннях бібліотеки, деканату, лекторської, кафедр, навчальних кабінетів, створено кімнату відпочинку викладачів. До виконання багатьох робіт залучалися й студенти. Так, стало доброю традицією випускниками стаціонарної і заочної форм навчання на добру згадку про себе залишати по одній належним чином оформленій аудиторії. Не можна не сказати про разючі зміни, що сталися в інтер'єрі корпусу.

Попри зайнятість у деканаті, Олександр Михайлович продовжував активно працювати у сфері науки. У 1993-2001 р. світ побачило понад 100 праць. В центрі творчого пошуку – проблема становлення української вищої освіти в добу визвольних змагань 1917-1921 рр. Вона ж стає темою

докторської дисертації. Її розробка значною мірою стосувалася вивчення функціонування у цей час одного з перших в Україні українського вишу – Кам'янець-Подільського державного українського університету. Успішно керував аспірантами. Один з перших з-поміж них – Ю.В. Телячий – захистив у 2000 р. кандидатську дисертацію. Чимало зусиль докладав у роботі з дипломниками й магістрантами. Активно займався й громадською роботою. У 1998-2002 рр. був депутатом міськради, очолював постійну депутатську комісію з питань освіти, культури, молоді й спорту,

Самовіддана праця Олександра Михайловича, його високий професіоналізм, щирість, безкорисність, відкритість у спілкуванні, принциповість у відстоюванні інтересів як окремих осіб, там і факультету в цілому не могли не сприяти утвердженню авторитету у колективі всього університету. Не випадково січня 2002 р. конференція трудового колективу, позитивно оцінивши сформульовану ним програму розвитку вузу на прийдешні 5 років, майже одногосно висловила у підтримку його кандидатури на посаду ректора. Позиція колективу знайшла розуміння і схвалення у членів конкурсної міністерської комісії. А 24 січня 2002 р. колегія Міністерства освіти і науки України офіційно призначила Олександра Михайловича Завальнюка ректором Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету (з 2003р. – державного, з січня 2008 р. – національного).

До його честі, він відразу ж продовжив курс попереднього ректора (свого вчителя і наставника проф. А.О.Копилова) на перетворення педуніверситету в один з кращих гуманітарних навчальних закладів України. У зв'язку з цим першорядну увагу приділив нарощуванню науково-педагогічного потенціалу, відкриттю нових спеціальностей, утворенню нових кафедр і факультетів, збільшенню ліцензійного обсягу підготовки фахівців.

Виконання програми ректора забезпечило відкриття в університеті 14 нових спеціальностей, ріст кількості науково-педагогічних працівників (з 266 до 630), студентського

контингенту (з 5,3 тис. до 9 тис. осіб), підготовку кадрів (у 2003-2007 рр. захищено 10 докторських і 68 кандидатських дисертацій), ефективності НДР (у 2002-2007 рр. опубліковано понад 10 тис. праць, у т.ч. 565 монографій, підручників і навчальних посібників), а також зміцнення матеріальної бази (навчальні площі зросли на 13 тис. м², парк комп'ютерів нараховує понад 600 одиниць).

Активно проводиться курс на міжнародне співробітництво, насамперед з вишами Росії, Польщі, Німеччини та Франції. Всього ж підтримуються зв'язки з 73 організаціями і установами.

11 липня 2007 р. міністр освіти і науки України призначив О.М.Завальнюка керівником закладу на другий термін.

Плідна праця Олександра Михайловича була належно оцінена, Він нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2004 р.), трьома Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України (1987, 2001, 2003 рр.). Міністерства у справах сім'ї, молоді і спорту (2006 р.), двома знаками «Відмінник освіти України» (1998, 2004 рр.), орденом рівноапостольного князя Володимира IV ступеня (2002 р.), відзнакою «Свята Софія» (2002 р.), міжнародними відзнаками – «Нагорода тисячоліття» (2003 р.), «Лаври слави» (Оксфорд, Англія) (2004 р.), золотою медаллю «За заслуги в освіті» (2005 р.), срібними медалями «Незалежність України» (2004 р.) «За патріотизм» II ступеня (2006 р.), знаками Ярослава Мудрого (2005р.), Петра Могили (2006 р.), «Лідер України» (2004 р.). відзнакою «Честь і шана» Кам'янець-Подільської міської ради (2005 р.), чотирма почесними грамотами Хмельницької обласної держадміністрації та Хмельницької обласної Ради. У жовтні 2006 р. О.М. Завальнюка прийнято до Європейського Клубу Ректорів. У червні 2004 р. ректор удостоєний найвищої фахової нагороди – почесного звання «Заслужений працівник освіти України». У 2005 р. Академія наук вищої освіти України обрала О.М.Завальнюка своїм академіком.

Роки ректорування не стали, як можна було очікувати через брак часу, періодом наукового застою. У 2002-2008 рр. О.М.Завальнюк взяв участь у понад 30 наукових форумах. Наближається до кінця робота над монографічним дослідженням «Формування та функціонування національної університетської освіти в Україні у 1917-1920 рр.». У 2005 р. О.М.Завальнюк опублікував навчальний посібник «Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі» (28,8 др. арк.), а у 2006 р. – монографію «Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.)» (73,7 др. арк.). Загалом вчений опублікував близько 400 наукових праць.

Плідним виявилось керівництво науковою роботою аспірантів: С.В.Олійник і О.Б.Комарніцький захистили у 2004 і 2005 рр. кандидатські дисертації, робота над чотирма іншими йде успішно. Завдяки цим успіхам вчений став фундатором наукової школи «Новітня історія України». Як і раніше, Олександр Михайлович приділяє пильну увагу науково-дослідній роботі студентів. Кожного року успішно захищається по 4-5 дипломних і магістерських робіт, виконаних під його керівництвом. Ректор подає гарний приклад іншим викладачам університету. Все це стало підставою для присвоєння йому у квітні 2006 р. атестаційною колегією МОН України вченого звання професора кафедри історії України.

О.М.Завальнюк виконував і виконує низку громадських доручень. Він голова редколегії наукового збірника «Іван Огієнко і сучасна освіта та наука», редактор збірника наукових праць «Освіта, наука і культура на Поділлі» (у 2006 р., завдячуючи старанням Олександра Михайловича, збірник став фаховим), головний редактор всеукраїнського науково-краєзнавчого збірника «Хмельниччина: Дивокрай», член Національної ради з історичного краєзнавства, член міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства при Президії НАН України, голова осередку Українського історичного товариства ім. М.С.Грушевського, член наукового товариства Нестора Літописця, Всеукраїнської спілки

краєзнавців, спілки ректорів України, член правління: Всеукраїнського товариства ім. Івана Огієнка, Асоціації випускників і друзів КПДУ, обласного товариства «Знання», ВСК, голова обласного відділення Академії наук вищої освіти України, керівник регіонального відділення всеукраїнського фонду ім. М. Драгоманова. У 2003-2006 рр. входив до складу міського виконавчого комітету, дбав про зростання всіх сфер життєдіяльності Кам'янець-Подільського.

Нині ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка академік Олександр Завальнюк переживає пору розквіту творчих сил. Любов до Батьківщини вимірюється не кількістю сказаних про неї теплих слів (хоча й вони не зайві), а щоденною самовідданою працею, спрямованою на процвітання, на благо конкретних людей, котрі проживають поруч. І в цьому відношенні Олександр Михайлович Завальнюк слугує для своїх колег взірцем.

*О.В. Кеба, академік,
О.Б. Комарніцький*

ІВАН ІЛЬНИЦЬКИЙ

Академік Ільницький Іван Григорович народився 13 жовтня 1948 року в с. Лосинець Турківського району Львівської області.

Після закінчення у 1966 р. Турківської середньої школи-інтернату став студентом Львівського державного медичного інституту (тепер Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького). Під час навчання в інституті захоплювався хірургією, брав активну участь в громадському житті студентства, був учасником студентських будівельних загонів.

Після завершення навчання у 1972 р. за скеруванням працював у віддалених гірських районах Львівської області. У 1973 році Ільницький І.Г. був призваний на дійсну військову службу в двічі Червонопрапорний Балтійський Військово-Морський флот на посаду начальника медичної служби протичовнового ракетного корабля "Комсомолец Литвы", на якому відбував до 1976 року. Під час Атлантичного походу, в складних штормових умовах молодий лікар прийняв на себе сміливе рішення і успішно виконав хірургічне втручання з приводу гострого апендициту у військовослужбовця, за що отримав Почесну грамоту ЦК ЛКСМ Литви, нагрудний знак "За дальний поход" та позачергове військове звання.

Вагомий досвід практичної роботи, нахил до наукової праці привели військового лікаря І.Ільницького у 1978 році до Національного інституту фтизіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського, де він пройшов шлях від аспіранта до доктора медичних наук. У 1983 р. Ільницький І.Г. успішно захистив кандидатську, а у 1988 році – докторську дисертації.

Наукові інтереси Ільницького І.Г. були різнобічні і стосуються актуальних проблем хвороб органів дихання та інших уражень органів і систем людини. Його роботи відзначаються творчим підходом до проблем та новаторським пошуком шляхів їх розв'язання. Іван Григорович широко контактує з провідними науковими та клінічними медичними

установами України (Львів, Рівне, Київ, Харків), країн СНД (Молдова, Росія, Білорусь) та Європи (Австрія, Польща), є організатором та учасником багатьох наукових форумів.

За винахідницьку діяльність Ільницький І.Г. був нагороджений нагрудним знаком "Изобретатель СССР" (1980 р.).

Після трагічних подій на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 року Іван Григорович брав активну участь в наданні медичної допомоги населенню Чорнобильської зони, за що нагороджений медаллю "Участник ликвидации последствий аварии на ЧАЭС" та отримав посвідчення II категорії.

У 1990 році, пройшовши за конкурсом, І. Ільницький став завідувачем кафедри фтизіатрії і пульмонології Львівського національного медичного університету. Молодого професора в 1995 році призначають деканом медичного факультету, а згодом – проректором університету з лікувальної роботи.

Іван Ільницький є автором близько 400 наукових праць, 12 підручників і монографій, 13 авторських свідоцтв на винахід та патентів України, 20 методичних розробок та 40 раціоналізаторських пропозицій. Відомими монографіями серед друкованих праць є "Туберкульоз позалегенової локалізації" (1997), "Хіміотерапія туберкульозу" (1998), "Основи клінічної фтизіатрії" в двох томах (2007), "Хвороби респіраторної системи" (2008), "Синдром бронхіальної обструкції в практиці фтизіатра, педіатра та сімейного лікаря" (2008) та ін.

І.Ільницький веде багатогранну організаційну, наукову та лікарську діяльність, під його керівництвом захищені 4 докторські та 4 кандидатські дисертації.

За активну наукову роботу рішенням Президії Західного наукового центру в 1996 р. І.Ільницький був нагороджений дипломом кращого професора-науковця в галузі медицини.

В 1997 році професору І.Ільницькому було присвоєно вчене звання академіка Академії наук вищої школи України (тепер АНВО України), а в 2000 році за багатогранну і плідну діяльність в галузі медичної науки і практики він став

лауреатом премії ім. Ярослава Мудрого та членом Президії АНВО України.

За заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження помісної Української Православної Церкви Патріархом Київським і Всієї Руси-України І.Ільницький був нагороджений медаллю Святих Кирила і Мефодія (2006).

За вагомий внесок в розвиток вітчизняної медичної науки і освіти І.Ільницький удостоєний звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2007).

Як зрілий педагог, висококваліфікований науковець та лікар-спеціаліст, професор І.Ільницький постійно займається теоретичними і практичними питаннями підготовки медичних кадрів на до- та післядипломному етапі освіти та надання медичної допомоги населенню Західного регіону України. Він є лікарем вищої категорії за спеціальностями "Фтизіатрія" і "Пульмонологія".

В грудні 2004 року за активну громадянську позицію, високі досягнення в галузі освіти і науки та професіоналізм, професор І.Ільницький був нагороджений Почесною грамотою Київської міської державної адміністрації, іменним годинником та нагрудним знаком "Архангел Михаїл".

Академік Іван Григорович Ільницький є членом Правління асоціації фтизіатрів, пульмонологів та хіміотерапевтів України, головою обласної асоціації фтизіатрів і пульмонологів, членом Республіканської проблемної комісії «Фтизіатрія і пульмонологія», членом редакційної ради та редакційної колегії ряду профільних видань в Україні, членом атестаційної комісії лікарів при Головному управлінні охорони здоров'я Львівської обласної державної адміністрації. Він активно працює в системі Західного наукового центру та регіональних відділень АНВО України.

За вагомий внесок в розвиток медичної науки і практики, організацію експериментальних, лабораторних і клінічних досліджень, підготовку науково-педагогічних кадрів, активну участь у громадському житті суспільства Президія АНВО

України нагородила Ільницького І.Г. нагрудним знаком «За успіхи в науково-педагогічній діяльності».

Іван Григорович Ільницький користується заслуженим авторитетом і пошаною серед лікарів, студентів, пацієнтів, викладачів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького та Президії АНВО України, в якій є неодмінним членом і керівником Західноукраїнського наукового життя вузів. Чуйний товариш, доброзичливий в ставленні до колег і співробітників, талановитий лікар і вчений – таким знають його в Україні і поза її межами.

*І.Зозуля,
віце-президент АН ВО України,
доктор медичних наук, професор*

* В Національному технічному університеті «КПІ» відбулася 13-та Міжнародна науково-технічна конференція «Гідроаеромеханіка в інженерній продукції». Конференція працювала 3 дні (21-23 жовтня 2008р.). Конференція присвячена 110-й річниці НТТУ «КПІ». Працювало 3 секції. В ній взяли участь представники України, Польщі, Росії, Німеччини та інших держав світу.

* 17-20 вересня 2008р. в м. Сімферополі відбулася нарада-семінар «Місце та роль морфологічних дисциплін у підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та «магістр» напрямку «Ветеринарна медицини». Базою конференції був Південний філіал Кримського агротехнологічного інституту. Нарада-семінар спрацювала 4 дні. В ній брали участь академіки АН ВО України С.К.Рудик, В.Т.Хомич, П.М.Гаврилін та ін. Вони були й співголовами наради-семінару.

* Президія АН ВО України привітала Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара з 90-річчям (ректор – акад. Поляков М.В.). Університет підготував тисячі фахівців з різних галузей науки і техніки і є одним з провідних ВНЗ України. Президія АН ВО України надіслала телеграму Дніпропетровському національному університету. Текст телеграми такий:

«Академія наук вищої освіти України вітає професорсько-викладацький склад та весь колектив Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара з 90-річчям від дня заснування.

Дніпропетровський національний університет – один з найстаріших вузів України, що пройшов великий і славний шлях, переживши війну, коли були спалені усі навчальні корпуси університету, кардинальні зміни суспільно-політичного й економічного ладу, безліч реформ системи

освіти, реорганізації, отримавши у 2000 році статус національного. І на цьому шляху університет не зрадив своєму високому призначенню – забезпеченню вітчизняної економіки і науки висококваліфікованими кадрами. Його випускники плідно і творчо працюють на найважливіших посадах у державних, дипломатичних та громадських структурах.

Перетворення університету в один з провідних вишів України закономірно й справедливо пов'язано з іменами всесвітньо відомих професорів В.С.Моссаковського, М.П.Корнійчука, Ф.І.Коломойцева, О.Л.Бельгарда, В.С.Малиновського, В.С.Ващенко, результати діяльності яких мають загальнодержавне й міжнародне визнання.

Нині Дніпропетровський національний університет – багатопрофільний науково-освітнянський центр, відомий своїми науковими школами, які не лише не втратили за роки економічних негараздів своїх надбань, а й розвинули їх, виховали нові покоління науковців, збільшили обсяги досліджень. Університет одним із перших порушив питання про гуманізацію та гуманітаризацію освіти, вніс до навчальних планів такі предмети, як «Українська мова», «Історія України», «Етика», «Естетика», «Екологія» та ін., став могутнім центром у галузі ядерної фізики.

Зростання потенціалу ДНУ і його постійний рух вперед нині невіддільні від самовідданої праці, постійного піклування про рідний університет ректора – академіка, доктора фізико-математичних наук, професора Полякова Миколи Вікторовича. Державницький підхід до вирішення проблем різного рівня, масштабне мислення дозволяють йому не тільки з успіхом, творчо брати участь в реформуванні вищої школи, а й використовувати свій і ввіреного йому університету інтелектуальний потенціал в досягненні цілей державотворення.

Нехай же чисті джерела рідної української землі причащають Вас, дорогий Миколо Вікторович, щедрим здоров'ям, любов'ю і доброю силою для досягнення нових життєвих і творчих доріг. Зичимо всьому колективу

університету подальшої продуктивної праці, невичерпної енергії, бадьорості духу та нових звершень на благо України.

Віншуємо Вас на щастя і многії літа!».

* В Президії АН ВО України відбулася нарада з питань організації Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої проблемі туберкульозу в Україні.

* 14 жовтня відбулася зустріч Президента АН ВО України М.І.Дубини з ректором Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». Відбулася змістовна розмова про шляхи розвитку науки у ВНЗ України та співпрацю з МОН України.

* 24 жовтня відбулося чергове засідання Президії АН ВО України. Обговорено План підготовки до річних Загальних зборів, а також темарій виступів на Всеукраїнській науково-практичній конференції з проблем туберкульозу. Головний учений секретар Академії акад. С.І.Табачников доповідав про форми наукових звітів та про вакансії виборів академіків у 2008 році.

* Відбулося широке святкування Дня працівників освіти України. Члени Президії були присутні на урочистостях в Палаці «Україна», в Національному педагогічному університеті ім.М.Драгоманова, в Міжгалузовому інституті управління.

* Збагатилась бібліотека Академії новими книгами «Цитемія. Гістологія. Ембріологія» (авт. В.П.Новак, Ю.Г.Бічков, М.Ю.Пилипенко), «Біологічно активні речовини в рослинництві» (авт. З.М.Грицаєнко, С.П.Пономаренко, В.П.Карпенко, І.Б.Леонтюк), «Адміністративна юрисдикція в АПК України» (авт. В.І.Курило, В.К.Шкарупа, О.Ю.Піддубний), «Леговані сталі та сплави з особливими властивостями» (авт. В.З.Куцова, М.А.Ковзель, О.А.Носко),

«Квалиметрия, стандартизация и унификация тормозного управления колесных машин» (авт. М.А.Подригало та ін.).

* Вийшов в світ 4(60) «Інформаційний вісник». В рубриці «Постаті» надруковані творчі портрети С.Табачнікова, В.Стецюка, І.Коцана.

* Готується до друку Збірник наукових праць з проблем туберкульозу.

* Угоду про співробітництво у сфері досліджень із фізики уклали Дебреценський університет і Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Документ підписали в угорському місті Дебрецен проректор Дебреценського університету **Йожеф Палінкаш** та проректор з наукової роботи Черкаського університету **Андрій Гусак**, повідомляє Укрінформ. Угодою передбачено співробітництво університетів у здійсненні спільних наукових досліджень, обмін викладачами і студентами.

* Делегація Волинського національного університету взяла участь у IX Міжнародному освітньому ярмарку **«Perspektywy 2008»**, який відбувся у Варшаві.

Захід організовано за сприяння Міністерства науки та вищої освіти Республіки Польща Асоціацією ректорів академічних шкіл Польщі. Учасники ярмарку представили понад 400 виставкових стендів із презентацією навчальних закладів. Серед них 120 іноземних ВНЗ Європи, Північної Америки, Азії й Австралії.

Цьогорічним почесним гостем Міжнародного ярмарку була Україна, яку під егідою Міністерства освіти і науки України презентували Волинський національний університет імені Лесі Українки, НТУУ «Київський політехнічний інститут», Київський національний економічний університет імені В.Гетьмана, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Український католицький університет (Львів),

Одеський національний університет імені Іллі Мечникова, Тернопільський державний медичний університет й інші.

* Праця акад. В.Марцина «Наукознавство» (К.: УБС-НБУ, 2007. – 580 с.) на 15-му Міжнародному форумі книговидавців удостоєна «Гранд-призу» під назвою «Книга, на яку довго чекали».

Вийшла друком праця академіків М.І.Дубини, Л.В.Краснової та М.М.Дубини «Словник літературознавчих термінів» (К.: ДАКККиМ, 2008. – 525 с.).

* Президент М.І.Дубина та віце-президент С.І.Табачников 15-17 жовтня відвідали Рівненський національний університет водного господарства та природокористування та ознайомилися з організацією наукової роботи.

Відбулась цікава розмова з ректором університету В.А.Гуриним, який також очолює регіональне відділення, та академіком-секретарем Відділення економіки Е.А.Зінем про організаційні проблеми цього річного вступу до ВНЗ, поліпшення науково-дослідної роботи та про проблеми наступних (цього річних) Загальних зборів АН ВО України.

**** Бухгалтерія АН ВО України звертається до членів Академії, а також до колективних членів Академії про необхідність сплати членських та колективних внесків за 2008 рік.***

Проведення Загальних зборів, видання документів та звітних і інших матеріалів – все це потребує значних затрат.

* На конкурс «Кращі підручник, монографія та навчальний посібник» ВНЗ України надіслали 97 видань.

Журі конкурсу, очолене акад. Процюком Р.Г., приступило до вивчення надісланого.

На протязі 30 років академік Кузнецов Ю.М. курує міжнародний договір про співробітництво між Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПІ») і Технічним університетом – Габрово (ТУ – Габрово), Болгарія

В 1977 р. Кузнецов Ю. М. приїхав до Габрово впровадити у молодому тоді Вищому машинно-електротехнічному інституті (зараз ТУ – Габрово) нову дисципліну «Верстати з програмним керуванням» і запропонував наукове співробітництво із затискних механізмів для токарних автоматів. Першим аспірантом з цього напрямку став аспірант кафедри технології машинобудування і металорізальних верстатів Ангел Антанасов Вачев і обрав тему дисертації «Розробка і дослідження методу та пристроїв для стабілізації силових характеристик затискних механізмів», яку успішно захистив в Софії в 1983 р.

Результати його дисертації і спільної наукової діяльності були впроваджені на багатьох підприємствах Болгарії (Габровський інструментальний завод «Більшовик» і електротельферний завод «Підйом», Пловдивський завод «Устрем», Ловечський автомобільний завод та інші), Росії та інших республіках бувшого СРСР.

Сьогодні А. А. Вачев – професор Пловдивського філіалу Технічного університету Софії, багато років був проректором з наукової роботи цього університету, член спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій в Болгарії, керівник багатьох дисертацій молодих вчених Болгарії. Колишній аспірант Кузнецова Ю. М. став його рівноцінним партнером і надійним другом. Їх наукові стосунки переросли в щирі людські і надали поштовх поширенню української наукової школи в Болгарії, де вже у Вачева А. А. захистив докторську дисертацію колишній студент, а сьогодні професор ТУ – Габрово Максимов Й. Т.

Спільно з Вачевим А. А. та Максимовим Й. Т. академік Кузнецов Ю. М. надрукував десятки статей і зробив 30 близько

винаходів, на які отримані авторські свідоцтва СРСР, Болгарії і патенти України.

За сприяння Кузнецова Ю.М. в Болгарії захистили дисертації Сяров С.П., Іванов Г.І., Генков Г.Г., Пангелов І.Н., Донков Д.Й. та ін.

Після деякої паузи стосунки між НТУУ «КПІ» і ТУ – Габрово були відновлені довгостроковою Угодою про співробітництво. Першою ластівкою тісної співпраці і розвитком наукової школи із затискних механізмів металорізальних верстатів став успішний захист в КПІ (2004 р.) дисертації Пенки Мілкової Неделчевої на тему: «Створення високоточних цангових патронів з пружним фланцем для металорізальних верстатів» (науковий керівник – академік Ю.М. Кузнецов). До речі, П.М. Неделчева (Дімова) у 1980 р. під керівництвом Ю.М. Кузнецова на відмінно захистила в НТУУ «КПІ» дипломний проект з модернізації токарно-револьверного верстата моделі АСР-200 болгарського виробництва, де був використаний перший її винахід, який згодом увійшов як складова в кандидатську дисертацію. Тепер П.М. Неделчева – доцент ТУ – Габрово і від болгарської сторони здійснює умови договору про співробітництво.

За період співробітництва академік Кузнецов Ю.М. особисто і в співавторстві видав в Болгарії навчальні посібники, з яких і зараз навчаються болгарські студенти. Серед них:

1. Станки – автоматы (в 4-х частях). – Габрово, ВМЕИ, 7. – 520с.
2. Кузнецов Ю.Н. (в соавт.) Учебно помогало. Програмно управление на металорежущи машини и автоматизирани комплекси. – Грабов, ВМЕИ, 1988. – 348с.
3. Кузнецов Ю.Н. (в соавт.) Учебно помогало. Пресмятане и конструиране на металорежущи машини с цифрово програмно управление. КПИ – Киев – Габрово, ВМЕИ, 1989. – 467с.

А також довідник «Самонастраивающиеся зажимные механизмы», виданий в Україні – Болгарії в 1988 р. видавництвами «Техніка» (Київ) і «Техника» (Софія) за

редакцією Ю. М. Кузнецова (автори Кузнецов Ю.М., Вачев А.А., Сяров С.П., Цървенков А.Й.)

За плідне співробітництво і вагомий внесок в 2003 р. академіку Кузнецову Ю. М. присвоєно почесне звання «Doctor Honoris Causa» ТУ – Габрово. На протязі останніх десяти років він член асоціації механіків Болгарії, постійний член Оргкомітету двох міжнародних науково-технічних конференцій AMTESH і UNITECH, які щорічно проводяться в Болгарії (Габрово, Софія, Пловдив, Варна, Русе, Тирново).

Зараз готується до друку спільна монографія за ред. Ю.М. Кузнецова «Затискні механізми для високоточної і високопродуктивної обробки різанням» (автори Кузнецов Ю.М., Волошин В.Н., Неделчева П.М.), обсягом до 40 арк.

В співробітництві беруть участь академіки АН ВО України: Яхно О.М. і Равська Н.С. (відділення механіки і машинобудування)

Про плідне співробітництво між НТУУ «КПІ» і ТУ – Габрово надруковано багато публікацій в пресі НТУУ «КПІ» і засобах масової інформації Болгарії, на телебаченні і в пресі – «Київський політехнік», «Акценти», «Меридіан» «Вечірній Київ» та ін.

НАМ ПИШУТЬ

Президенту АН вищої освіти

України

М.І. Дубині

Шановний Миколо Івановичу!

Відповідно до наявного досвіду пропонуємо провести виїзне засідання Президії Академії наук вищої освіти на базі Ялтинського університету менеджменту на тему «Інноваційний розвиток університетської освіти».

З дня відкриття наш ВУЗ обрав інноваційний шлях розвитку.

Засновники університету, основним з яких є Ялтинська міська рада, при створенні університету ухвалили рішення не отримувати дивідендів від освітньої діяльності. Така домовленість була зафіксована в Статуті університету: «Засновники не ставлять за мету досягнення прибутку з подальшим його розділенням між ними, а досягнутий дохід використовується на інноваційний розвиток університету».

Керуючись інноваційним принципом розвитку вузу, ми, перш за все, створили належний кадровий потенціал університету, який відповідає вищому IV рівню акредитації: понад 80% наших штатних викладачів мають вчений ступінь, зокрема 20% – штатні професори, всі наші кафедри очолюють доктори наук. При цьому ми завжди дотримувалися тієї точки зору, що необхідно і доцільно вкладати якомога більше засобів в людський чинник.

Керуючись цією вимогою, ми також створили сучасну матеріально-технічну базу для забезпечення навчального процесу. На сьогодні університет має електронну бібліотеку з доступом до сайтів бібліотек України і Росії, зокрема сайти державної бібліотеки України і державної бібліотеки Росії. У наших комп'ютерних класах, оснащених сучасними

комп'ютерами, створена локальна мережа, є пряма високошвидкісна лінія Інтернет.

Університет має сучасне програмне забезпечення зі всіх спеціальностей, зокрема ділові ігри з основних дисциплін навчального плану. Спеціалізовані аудиторії оснащені сучасною презентаційною технікою: ноутбуки, мультимедійні проектори, інтерактивні електронні дошки і тому подібне. Університетом придбано устаткування для навчання студентів на 1,5 млн. грн.

У навчально-методичному відділі університету, оснащеному найсучаснішою технікою, щорічно видається до 100 власних навчально-методичних розробок викладачів університету.

Наявність матеріально-технічної бази університету дозволяє видавати власні навчально-методичні розробки.

Такий підхід в організації освіти дозволив забезпечити прискорений розвиток ВУЗу і вже через 9 років після офіційного відкриття (1995 р.) Ялтинський університет менеджменту пройшов державну акредитацію на вищий IV рівень в цілому і отримав статус Університету (2003 р.).

Оснащення університету сучасною презентаційною технікою, мультимедійними проекторами і notebook, електронними дошками, підключення до високошвидкісної мережі широкосмугового доступу до Internet дозволило університету активно брати участь в міжнародних проектах в області освіти, туризму, екології і культури.

В період з 1997 по 2007 рр. на базі університету організовані і проведені 17 міжнародних конференцій, семінарів і конгресів.

Одним з найважливіших проектів, в організації якого брав участь Ялтинський університет менеджменту, є щорічна конференція Альянсу університетів миру за демократію, проведена на базі університету в 2005 році, в якій взяли участь 138 представників європейських і американських університетів.

Отримання досвіду участі в міжнародних проектах дозволило Ялтинському університету менеджменту вийти на довгостроковий міжнародний проект з Державним університетом штату Нью-Йорк по актуальному для України дистанційному навчанню з використанням Internet в режимі on-line, що дає можливість випускникам університету одночасно отримати два дипломи: українського і американського університетів.

*Л.А. Васильєвих, академік,
ректор, професор*

НАШІ ЮВІЛЯРИ

ЗАЙЦЕВ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ – 50 років

ГОВОРОВ ПИЛИП ПАРАМОНОВИЧ – 60 років

КОЛЕСНИК ТАМАРА ВСЕВОЛОДІВНА

БАРАННИК ДМИТРО ХАРИТОНОВИЧ – 85 років

ХІЛЬЧЕВСЬКИЙ ВАЛЕНТИН КИРИЛОВИЧ – 55 років

РУДЕНКО ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ – 70 років

ІЛЬНИЦЬКИЙ ІВАН ГРИГОРОВИЧ – 60 років

**Президія АН ВО України щиро вітає Ювілярів
з Днем народження.**

**Зичить доброго здоров'я та успіхів на життєвій
і науковій ниві!**

Своїм рішенням Президія Академії наук вищої освіти України присудила академічну нагороду – «За успіхи в науково-педагогічній діяльності» Дмитру Бараннику за визначний внесок у розвиток науки і освіти в Україні. Вручення нагороди співпало з визначною датою у житті вченого – 85-річчям від дня його народження.

Доктор філологічних наук, професор, він – один з видатних представників учених-лінгвістів в Україні. Його науковий набуток – вагомий внесок в історії національної науки, а створена ним школа дослідників-мовознавців багато в чому визначила шляхи мовних досліджень в Україні загалом.

Ім'я Дмитра Баранника добре відоме й далеко за межами нашої держави. В ряді країн (Канаді, США, Росії, Болгарії, Польщі, Чехії, Словачії та ін.) відомі його праці, ними користуються фахівці, на них вчать молоді дослідники й студенти: інтерес до них не випадковий, бо відзначаються вони якістю, яка дана лише великим ученим – зосередженістю на значних, вузлових проблемах, магістральних напрямках лінгвістичної науки, вияснення яких особливо важливе для розуміння специфіки розвитку певної мови.

Дмитро Баранник зробив істотний внесок у дослідження проблем граматики та граматичної стилістики української мови, термінології та термінологічної лексикиграфії, мови засобів масової комунікації, виробив нові методи й прийоми навчання мови. При цьому використав як досягнення світової науки, так і власні оригінальні розробки, що мають в основі свій великий фактичний матеріал.

Його наукові праці – то завжди нове слово в науці, чи йде мова про відносно добре вивчені речі, чи про явища, які нагадують недосліджені континенти, коли лінгвіст гідний називатися першовідкривачем.

Такими, наприклад, стали його монографії "Драматичний діалог" (1961), "Усний монолог" (1969) та розділи у шести колективних монографіях Інституту

мовознавства НАН України, в 5-томній праці цього ж інституту "Сучасна українська літературна мова". Теоретичне осмислення граматики та граматичної стилістики дало автору можливість зробити широкі узагальнення стосовно не лише явищ національної мови, а й розробити структурні схеми, придатні для дослідження однорідних явищ слов'янських та романо-германських мов.

Науковий набуток Дмитра Баранника багатогранний і різноманітний. Книги й статті (а їх понад 200), написані за півстоліття самовідданої праці, які систематично друкувалися (і друкуються) впродовж не одного десятиліття років у таких престижних виданнях, як "Мовознавство", "Наукова думка", "Науковий вісник АН ВУУ", видавництвах "Вища школа", Дніпропетровського та інших університетів приваблювали і приваблюють читача широкою ерудицією, глибоким проникненням у досліджувані проблеми, відзначаються точністю думки, сміливістю в постановці й розв'язанні багатьох важливих проблем лінгвістики.

Чіткість методологічних принципів і цільових настанов та сучасний погляд на досліджуваний предмет – все це створює в його працях ту особливу цілісність, струнку співмірність, які визначають обличчя справжньої науки про мову.

Життєвий шлях Дмитра Харитоновича Баранника не позначений якимись незвичайними подіями його приватного життя, але кожна подія, що відбувалася в тодішній і нинішній державі, накладала печатку на його власну долю і водночас на творчість дослідника, бо ніщо не залишало його безучасним чи байдужливим.

Народився він у 1923 році в селі Пушкарівка на Дніпропетровщині, в селянській родині. Рано пізнав ціну шматка черствого хліба – і гіркоту тяжкої праці. Десятирічка у рідному селі, а далі ... війна, страшні фронтові будні, поранення, а по закінченні війни – навчання в Дніпропетровському університеті, який закінчив у 1952 році. І з того часу працює тут спочатку викладачем, старшим викладачем, доцентом, а згодом – по захисті докторської

дисертації – професором, завідувачем кафедри української мови.

З 1971 по 1988 рік він декан філологічного факультету. Зарекомендував себе як талановитий лектор, вмілий організатор освіти й науки на Дніпропетровщині.

З 1993 року Дмитро Баранник – академік, керівник Південного регіонального відділення Академії наук вищої освіти України, навколо якого групуються гуманітарні наукові сили Півдня України.

Важко підрахувати, кому допоміг вчений; всіх учнів Д.Баранника, які в різні роки і в різних навчальних закладах слухали його предмет, під його керівництвом прилучалися до дослідницької роботи, а нині – вже кандидати і доктори наук, успішно трудяться в багатьох місцях України.

Своїх учнів привчав (і привчає) він до високої культури філологічної праці, наукової точності й добросовісності, вчить поважати попередників, не боятися авторитетів, критично ставитися до, здавалося б, уже усталених уявлень.

Своїми вчителями вважає він Б.Грінченка, О.Потебню, Г.Срезневського, Л.Булаховського, А.Лободу, з повагою згадує А.Білецького, Ю.Жлуктенка, П.Тимошенка, В.Масальського, П.Плюща, а взагалі як дослідник і педагог Д.Баранник уважно й водночас критично засвоює все краще, що втілює у себе досвід національного мовознавства, при цьому не цурається й зарубіжного.

Дмитро Баранник – постійний учасник Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференцій, симпозіумів, семінарів. Він – член Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України, постійний учасник виїзних засідань Президії АН ВО України, член бюро Відділення філології та мистецтвознавства.

Поряд з дослідницькою діяльністю вчений багато зусиль приділяє науково-методичній праці. Він автор багатьох програм, методрозробок, порад, а ще більше підручників з української мови, словників. Схвалення науковою громадськістю одержали, наприклад, "Російсько-український

словник з авіаційної та ракетно-космічної техніки (один з укладачів та науковий редактор), "Навчальний правописний словник української мови" та ін.

Вся науково-педагогічна діяльність Дмитра Баранника спрямована на вирішення актуальних теоретичних проблем лінгвістики та практичного застосування результатів наукових пошуків. Створені ним чи за його безпосередньою участю посібники і підручники нині в активі вищих навчальних закладів.

У цей урочистий день – День 85-річчя свого великого Вчителя численні учні і вихованці, вся наукова й освітня громадськість України схиляють голови перед глибокими знаннями, незрівнянною працездатністю й наполегливістю, подружньому заздять його чіпкій пам'яті, людяності, скромності і чуйності до друзів, товаришів по праці. Захоплюються ним – делікатним і водночас суворо принциповим, доброзичливим й вимогливим. Ніколи не мав він для відпочинку вільної хвилини, зате готовий завжди відкласти всі справи, якщо хтось звертається до нього по допомогу чи пораду.

Такий він і є – селянський Син, що піднявся до вершин науки, який щоденно творить добро, дарує свої здібності, знання, багатий досвід рідному народові. І в цьому вбачає найбільше щастя.

Президія АН ВО України

Науково-інформаційне видання
Інформаційний вісник АН ВО України
№ 5(61)
листопад-грудень

Відповідальний за випуск – акад. Зозуля І.С.

Редактор – Дейнега І.І.

Коректор – Дідич М.М.

Набір та верстка – Тищенко Л.В.

Технічний редактор – Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Підписано до друку _____ 2008 р. Формат 60×84/6.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 450 прим. Зам. № 246

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.